

**GELENEKSEL VE YEREL
EV MİMARİSİNİN DEĞERLERİNİ
MODERN VE EVRENSEL
KONUT ÜRETİMİ İLE BÜTÜNLEŞTİRMEK:
BURSA ÖRNEĞİ**

H. Kübra ŞİMŞEK

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**GELENEKSEL VE YEREL EV MİMARİSİNİN DEĞERLERİNİ
MODERN VE EVRENSEL KONUT ÜRETİMİ İLE BÜTÜNLEŞTİRMEK:
BURSA ÖRNEĞİ**

H. Kübra ŞİMŞEK
0000-0003-2551-510X

Prof. Dr. Murat TAŞ
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2021
Her Hakkı Saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

GELENEKSEL VE YEREL EV MİMARİSİNİN DEĞERLERİNİ
MODERN VE EVRENSSEL KONUT ÜRETİMİ İLE BÜTÜNLEŞTİRMEK: BURSA ÖRNEĞİ

H. Kübra ŞİMŞEK

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Murat TAŞ

Bu çalışmada Bursa kent merkezindeki 17-19. yüzyıl sivil mimari örnekleri ve kentsel yapı incelenmiştir. İncelemeler sonucunda geleneksel evde mimari değerler analiz edilerek dört ana başlık altında toplanmıştır. Bu değerlerden günümüz modern konutunda kaybolanlar, devam ettirilenler, yaşatılması gerekenler ile ilgili karşılaştırmalar yapılmıştır. Modern konut üretimi hakkında bilgiler sunulmuş, kullanıcıların modern konuttan beklentileri incelenmiştir. Geleneksel ve yerel ev mimarisinin değerlerini modern ve evrensel konut üretimi ile bütünleştirme çalışması hedeflenmiştir. Bu amaçla birinci bölümde problemin tanımı, çalışmanın amacı ve yöntemi belirtilmiştir. İkinci bölümde yapılacak çalışmanın yöntemini belirleyen kaynak araştırmaları, literatür taramaları ve alan analizleri yapılmıştır. Geleneksel ve yerel evin özellikleri, modern ve evrensel konut üretimi Dünya’da, Türkiye’de ve Bursa’da konut üretimi, modern konutta kullanıcı talepleri anlatılmıştır. Araştırmalar boyunca konuya ilişkin daha önce yazılmış akademik tezler, makalelerden yararlanılmıştır. Bursa kent merkezinde geleneksel ev ve modern konut uygulamaları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde yapılan çalışmanın materyal ve yöntemi ele alınmıştır. Bursa’da geleneksel ev mimarisi ve konut üretimi kapsamında Bursa’nın kentsel ve mimari gelişimi, fiziki özellikleri, tarihi yapısı ve kentsel dokusu çeşitli kaynaklardan yararlanılarak anlatılmıştır. İncelenecek alan hakkında bilgiler verildikten sonra geleneksel Bursa evlerindeki mimari özellikleri sosyokültürel, fiziksel, estetik ve ekonomik değerler kapsamında kategorize edilerek analizi yapılmıştır. Devamında Bursa’da konut üretimi anlatılmış, modern konut uygulamaları ile ilgili örneklere ve analizlere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde çalışma alanının, geleneksel evlerin ve modern konutların geçmiş dönemdeki ve mevcut durumu sosyokültürel, fiziksel, estetik ve ekonomik olarak analiz edilmiştir. Yapılan uygulamalara ilişkin örnekler mimari olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel Bursa ev mimarisinde mimari değerler ile modern konuttan beklentilerin karşılaştırılması yapılarak, konut üretiminde geleneksel ve yerel evin mimari değerlerini modern ve evrensel konut ile bütünleştirmek üzerine değerlendirmeler yapılmış, öneriler sunulmuştur. Beşinci ve son bölümde, yapılan çalışma sayesinde elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bursa, geleneksel ev, mimari değer, modern konut, konut üretimi
2021, viii + 138 sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

INTEGRATING TRADITIONAL AND LOCAL HOUSE ARCHITECTURAL VALUES WITH MODERN AND UNIVERSAL HOUSING PRODUCING: BURSA SAMPLE

H. Kübra ŞİMŞEK

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Murat TAŞ

In this study, the 17th-19th century civil architecture examples and urban structure in Bursa city center were examined. As a result of the reviews, architectural values of traditional houses were analyzed and grouped under four main headings. According to these values, comparisons have been made about what has disappeared, continued and what needs to be done in today's modern housing. Information about modern housing production was presented, and the expectations of users from modern housing were examined. It is aimed to integrate the values of traditional and local home architecture with modern and universal housing production. For this purpose, the definition of the problem, the purpose and method of the study are explained in the first part. In the second part, source researches, literature reviews and field analyzes that determine the method of the study have been made. The characteristics of the traditional local houses, modern and universal housing production in the world, ele almakhousing production in Bursa and Turkey, is described in the user demand for modern housing. Throughout the researches, previously written academic theses and articles about subject were used. Traditional house and modern house practices in Bursa city center were examined.

In the third part, the material and method of the study are discussed. Within the scope of traditional house architecture and housing production in Bursa, the urban and architectural development, physical characteristics, historical structure and urban texture of Bursa are explained by using various sources. After giving information about the area to be studied, the architectural features of traditional Bursa houses were categorized within the scope of socio-cultural, physical, aesthetic and economic values were analyzed. Afterwards, housing production in Bursa was explained, examples and analyzes related to modern housing applications were given.

In the fourth chapter, the past and current situation of the study area, traditional houses and modern houses are analyzed in terms of socio-cultural, physical, aesthetic and economic. Examples of the applications were evaluated as architectural. By comparing the architectural values in traditional Bursa house architecture with the expectations from modern housing, evaluations and suggestions were made on integrating the architectural values of traditional and local houses with modern and universal housing in housing production. In the fifth and last section, the results obtained through the study have been evaluated.

Key words: Bursa, traditional house, architectural value, modern house, housing production
2021, viii+ 138 pages

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI.....	6
2.1. Geleneksel ve Yerel Ev Mimarisinin Değerleri.....	7
2.1.1. Geleneksel ve yerel ev kavramı.....	7
2.1.2. Mimari değer kavramı.....	10
2.1.3. Geleneksel ve yerel evin özellikleri.....	11
2.2. Modern ve Evrensel Konut Üretimi.....	25
2.2.1. Modern ve evrensel konut kavramı.....	26
2.2.2. Konutun tarihsel gelişimi.....	29
2.2.3. Konut üretimi.....	31
2.2.4. Dünya’da konut üretimi.....	33
2.2.5. Türkiye’de konut üretimi.....	33
2.2.6. Modern konuttan beklentiler.....	35
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	38
3.1. Bursa’da Geleneksel Ev Mimarisi ve Konut Üretimi.....	40
3.1.1. Bursa’nın kentsel ve mimari gelişimi.....	41
3.1.2. Geleneksel Bursa evi.....	51
3.1.3. Bursa’da konut üretimi.....	57
3.2. Geleneksel Bursa Ev Mimarisinde Mimari Değerlerin İncelenmesi.....	59
3.2.1. 17-19. yüzyıl geleneksel Bursa evlerinde mimari değerler.....	59
3.3. Bursa’da Üretilen Konutların İncelenmesi.....	104
3.3.1. Türkiye’de modern konut üretiminde geleneksel mimari değerlere ilişkin uygulamalar.....	104
3.1.2. Bursa’da modern konut üretiminde geleneksel mimari değerlere ilişkin uygulamalar.....	105
4. BULGULAR ve TARTIŞMA: GELENEKSEL EVİN MİMARİ DEĞERLERİ ve MODERN KONUTUN BEKLENTİLERİNİN İRDELENMESİ.....	111
4.1. Geleneksel Bursa Ev Mimarisinde Mimari Değerlerin Değerlendirilmesi.....	111
4.1.1. Geleneksel evin mimari değerleri ile modern konuttan beklentilerin karşılaştırılması.....	112
4.1.2. Konut üretiminde geleneksel ve yerel evin mimari değerleri ile modern ve evrensel konutu bütünleştirme.....	120
5. TARTIŞMA ve SONUÇ.....	125
KAYNAKLAR.....	134
ÖZGEÇMİŞ.....	138

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
B.B.B	Bursa Büyükşehir Belediyesi
B.K.K.A.K	Bursa Kültür Kaynakları Araştırma Kütüphanesi
B.K.V.K.B.K.	Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
Bld.	Belediye
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan Sonra
Örn.	Örneğin
TDK	Türk Dil Kurumu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
vb.	ve benzeri
Y.E.M	Yapı Endüstri Merkezi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Tophane Mahallesi, Ulu Camii ve Uludağ görünümü 1942	12
Şekil 2.2. Tahtakale’de Sokak dokusu ve çarşı (Anonim 2020).....	12
Şekil 2.3. Doğal eğime göre ev yerleşimi ve katlar (Küçükerman 2007)	14
Şekil 2.4. Orta Asya çadırı iç mekânı ve Türk evi karşılaştırması (Küçükerman 2007 esas alınarak düzenlenmiştir)	14
Şekil 2.5. Türk evinde orta alan ile odaların ilişkisi ve gelişimi (Küçükerman 1973) ...	16
Şekil 2.6. Sofasız plan tipi (Küçükerman 1973)	17
Şekil 2.7. Dış sofalı plan tipi (Küçükerman 1973).....	17
Şekil 2.8. İç sofalı plan tipi (Küçükerman 1973).....	18
Şekil 2.9. Orta sofalı plan tipi (Küçükerman 1973)	18
Şekil 2.10. Mudanya Tahir Paşa Konağı başoda (Demirağ arşivi).....	21
Şekil 2.11. Bursa Muradiye Osmanlı Evi’nde dış sofa ve bahçe.....	22
Şekil 2.12. Reyhan Mahallesi’nde bir evde orta sofa.....	22
Şekil 2.13. Bursa Muradiye Osmanlı Evi sofada sedir ve oturma alanı.....	23
Şekil 2.14. Bursa Muradiye Osmanlı Evi bahçe ve taşlık.....	24
Şekil 2.15. Barınma alanlarının evrimi diyagramı	28
Şekil 2.16. Konut talebi ve konut üretimi ilişkisi.....	32
Şekil 3.1. Geleneksel Bursa ev örneklerinin kent içindeki konumu (Yandex haritalar esas alınarak düzenlenmiştir)	39
Şekil 3.2. Bursa ili haritası (Saygılı 2015).....	41
Şekil 3.3. Bursa Uludağ ve Ulucami silueti.....	42
Şekil 3.4. 1862 Suphi Bey haritası ve Bursa mahalleleri (BKVKBK Suphi Bey haritası esas alınarak düzenlenmiştir)	44
Şekil 3.5. Tahtakale Mahallesi Veled-i Vezir Camisi (1894 Dostoğlu arşivi).....	47
Şekil 3.6. Tahtakale Pazar yeri ve halk (Bursa Kent Müzesi arşivi).....	48
Şekil 3.7. Halkevi’nin düzenlediği bisiklet yarışması 1940 (Yüce Doruk koleksiyonu).....	48
Şekil 3.8. Hisar Bölgesi sokak dokusunda çeşme, evler ve ağaçlar.....	49
Şekil 3.9. (a) Tophane 7. Kale Sokak dokusu-evlerin örüntüsü, (b) 2.Kaleiçi Sokak dokusu	50
Şekil 3.10. (a)Sokaktan bahçeye geçilen parseller, (b) sokaktan direkt eve geçilen parseller, (c) bahçe ve sokaktan da eve geçilen parseller (Aksoy 2011 esas alınarak düzenlenmiştir).....	51
Şekil 3.11. (a) Somuncu Baba evi 20.yüzyıl fotoğrafı (Osmangazi Bld. arşivi),.....	52
Şekil 3.12. 1895’te Mahkeme Hamamı caddesi ve geleneksel Bursa evleri	53
Şekil 3.13. Geleneksel Bursa evlerinde mekânsal özellikler (Şimşek ve Taş 2019).....	55
Şekil 3.14. Bursa Muradiye Osmanlı Evi plan, kesit, cephe çizimleri (B.K.V.K.B.K. esas alınarak yeniden düzenlenmiştir).....	56
Şekil 3.15. (a) İhsaniye konut yerleşimleri, (b) Görükle konut-ticari alan yapıları	58
Şekil 3.16. (a) Kavaklı Caddesi Üftade Camii ve geleneksel sokak dokusu, (b) Kaleiçi Sokak’ta Şehadet Camii ve geleneksel evlerin dokusu	61
Şekil 3.17. (a) Doğanbey TOKİ ve yakınındaki çevre ile uyumsuz kent yapısı	62
Şekil 3.18. Muradiye imam evi kat planı (Tomsu 1950 arşivi esas alınarak yeniden düzenlenmiştir).....	64
Şekil 3.19. (a) Reyhan Mahallesi’nde bir ev cephesindeki kapı ve kafes pencere, (b) kafes pencere yakın görünümü.....	65

Şekil 3.20. (a) Ahşap kapı üstünde tepe penceresi, (b) ahşap kapı tokmakları.....	66
Şekil 3.21. (a) Bursa'da milli bayram kutlaması (B.K.K.A.K Mümin Ceyhan arşivi),...	67
Şekil 3.22. (a) 1934'te Gökdere'de Turgut Bulut ve arkadaşları, (b) Bursa'da çarşı Pazar kültürü ve mahalle dokusu (Bursa'nın Tarihi Mahalleleri-I 2011).....	67
Şekil 3.23. Reyhan Mahallesi'nde 3 kuşak boyunca yaşanan evin sofası.....	68
Şekil 3.24. Tophane'de bir evin (a) bahçesi, (b) erzak deposu ve kileri.....	69
Şekil 3.25. Bursa'da mahalle ve kadınlar (B.K.K.A.K Mümin Ceyhan arşivi).....	69
Şekil 3.26. Bursa Muradiye Osmanlı Evi başoda tavan işlemleri.....	70
Şekil 3.27. (a) Bursa Muradiye Osmanlı Evi başoda nişler ve kalem işi süslemeleri, ...	71
Şekil 3.28. Eski Bursa Tophane Mahallesi ve Saat Kulesi arazi yerleşmesi (B.B.B Kütüphanesi arşivi).....	74
Şekil 3.29. Eski Bursa Yeşil Mahallesi ve Yeşil Külliyesi (Yechil Djami arşivi).....	74
Şekil 3.30. Tophane Ordu Evine çıkan yokuş ve evler.....	76
Şekil 3.31. (a)Kavaklı Caddesi bahçeden sokağa yansıyan bitkiler, (b) Hisar Bölgesi sokağa uzanan ağaçlar	77
Şekil 3.32. (a) Hisar'da bir evin gusülhanesinin dolap işlevinde kullanımı, (b) yüklük işlevinde kullanımı.....	79
Şekil 3.33. (a) Geleneksel evde yapılan modern düzenlemede oran sorunu (a) Muradiye Mahallesi'nde bir ev, (b) Reyhan Mahallesi'nde bir ev.....	81
Şekil 3.34. Reyhan Mahallesi'nde bir evin bahçesindeki (a) hamam, (b) çeşme.....	82
Şekil 3.35. Tahtakale'de bir evin bahçeye bakan (a) cephesi, (b) sofası.....	83
Şekil 3.36. Tahtakale'de bir evin (a) girişi, (b) sofası	84
Şekil 3.37. Bursa Muradiye Osmanlı Evi cephesinde pencereler.....	88
Şekil 3.38. Reyhan Mahallesi'nde bir evin (a) cephesi ve (b) gül pencere	89
Şekil 3.39. Tahtakale'de bir evin (a) zemin katında mutfak penceresi (b) içten görünümü.....	89
Şekil 3.40. Kaleiçi Sokak'ta geleneksel evlerde cumba ve ahşap eliböğünde	90
Şekil 3.41. (a)Tophane'de çivit mavisi ev, (b) Kavaklı Caddesi'nde sarı-hardal ev.....	91
Şekil 3.42. Tophane'de pembe ve nil yeşili cephelere sahip geleneksel evler	92
Şekil 3.43. Eski Belediye Binası çatı üzerinde cihannüma örneği	94
Şekil 3.44. Mudanya'da geleneksel evde (a) cihannüma, (b) balkon	94
Şekil 3.45. Reyhan Mahallesi'nde bir evin (a) cephesinde süslemeler, (b) odasının tavanda çitalama.....	96
Şekil 3.46. Geleneksel Bursa evlerinde mimari değerler tablosu.....	103
Şekil 3.47. Konutların Bursa içinde konumu (Yandex haritalar esas alınarak düzenlenmiştir).....	105
Şekil 3.48. (a) Bursa İznik TOKİ Sosyal Konutları (TOKİ arşivi), (b) Bursa İznik TOKİ Sosyal Konutları (Anonim 2021).....	106
Şekil 3.49. (a) Maksem'de yalnızca ön cephesi ahşapla kaplanan yapı (b) Tophane'de betonarme konut cephesinde oran-orantı-ölçek sorunu.....	107
Şekil 3.50. Çekirge Caddesi'nde betonarme konutlarda cephede cumba.....	108
Şekil 3.51. Hamitler'de modern konut uygulaması arazi yerleşimi (DB Architects Ekibi arşivi).....	108
Şekil 3.52. Modern Bursa konutunda kullanıcı beklentileri tablosu.....	110
Şekil 4.1. Geleneksel-yerel ev yapımı ve öncelik diyagramı.....	113
Şekil 4.2. Modern-evrensel konut üretimi ve öncelik diyagramı	114

Şekil 4.3. (a) Reyhan Mahallesi'nde betonarme konutta ve geleneksel evde yapılan çıkma ve (b) Mudanya'da geleneksel evde ve betonarme konutta yapılan çıkma	118
Şekil 5.1. Geleneksel Bursa evlerinde mimari değerler ve modern Bursa konutunda kullanıcı beklentilerin ortak parametreleri tablosu.....	130

1. GİRİŞ

İnsanlığın varlığıyla birlikte ortaya çıkan barınma ihtiyacı ilk yıllarda mağaralarda, ormanlarda ve ağaç gövdelerinde çözüm bulmuştur. Teknolojik gelişmeler sayesinde sonraki yıllarda çadırlar ve ilkel barınaklar yapılmıştır. Yerleşik hayata geçişle birlikte de ev sorunu ortaya çıkmış, yerel malzemelerle ve geliştirilen tekniklerle ev yapımına başlanmıştır. Çevre ve yaşam koşullarının, ekonomik faaliyetlerin, geçim kaynaklarının, sosyal çevrenin, gelenek ve adetlerin, aile bireylerinin ve estetik beklentilerin etkisiyle bölgesel ve yerel mimari ev kültürü oluşmuştur. Göçebe ve savaşçı bir toplum olan Türkler de Orta Asya'da yaşamış, fiziksel koşulların elverişsiz olması nedeniyle sürekli yer değiştirme halinde olmuştur. Bir yere ait olup yerleşme kavramından uzak olduklarından dolayı içinde yaşadıkları çadırı ev olarak benimsemişler, toplumun sosyokültürel ve ekonomik değerlerini iç mekânın fiziksel ve estetik özelliklerine yansıtılmışlar. Yaşama birimi haline gelen çadırlar aile hayatını ve sosyal alışkanlıklarla biçimlenmiştir.

Türkler İslamiyet ile tanışıp Anadolu'ya geldikten sonra yerleşik düzene geçmişlerdir. Kırsal alanlarda toprağı işleyerek ve hayvancılıkla geçindikleri için toprakları bölmüşler, buralarda evler yapmışlar ve yan yana gelen evlerle mahalleleri oluşturmuşlardır. Bir meydan, çeşme, ticari veya dini bir yapı etrafında gelişen mahalleler, toplumun kültürünü ve yaşama biçimini yansıtmıştır. Anadolu'nun her bölgesinde fiziksel çevre koşullarına, sosyal yaşama, ekonomik faaliyetlere ve estetik beklentilere göre yapılan evler; mimari değer olarak görülen geleneksel evleri oluşturmuştur. Geleneksel evler, yüzyıllar boyunca barınma ihtiyacını karşılarlarken aile hayatından beslenmiş, sosyal hayatı beslemiştir.

Kullanıcıların gereksinimlerini esas alan, işlevsel, pratik ve akılcı çözümlerle bir araya gelen tüm mekânlar ev organizasyonunun bir parçası olmuştur. Evdeki mekânlar hem kendi içinde hem de dış dünya ile iletişim halindedir. Doğayla bütün, ait olduğu yerle uyumlu ve çevresiyle olumlu ilişkiler kuran geleneksel evler, geçmişten izler taşıdığı gibi geleceğe de ışık tutmuştur. Geleneksel ev; toplumsal yaşam alışkanlıkları, gelenekler, örf ve adetler gibi sosyal değerleri barındırmış, toplumun en küçük yapı birimi olan aileyi evin merkezine almıştır. Aile hayatı ve günlük yaşam alışkanlıklarının yansımaları odalar ve ortak kullanım alanları oluşmuştur. Evin kullanıcılarının bireysel alan ve

mahremiyet sınırlarını gözeten, aynı zamanda birbirleriyle olan iletişimlerinin koparılmadığı, aksine daha da artmasının amaçlandığı ortak mekânlar; geleneksel evin karakteristik özelliklerinden biri olmuştur.

Kendi içinde bir dünya olan ev; mevcut sokak dokusuna uygun bir şekilde komşu evlerin yerleşme ve yaşama haklarına saygılı ile doğal unsurların haklarını gözeterek doğaya en az zarar verecek şekilde parselde konumlanmıştır. İklim, bitki örtüsü, eğim, rüzgâr, güneş gibi fiziksel koşullara, görsel konfora ve kullanım konforuna dikkat edilmiştir.

Yerel ve yakın malzemeler, boşa harcanmadan, basit ve dayanıklı yöntemlerle bir araya getirilmiş, malzeme ve emek israfından kaçınılmıştır. Dönüşebilir, değişebilir ve esnek olması sebebiyle fiziksel ve ekonomik değerlere sahip olan evlerde zamanla genişleyip büyüyen aileler için odalara eklemeler yapılabilmiş, yaşam alanı genişletilmiştir. Uzun yıllar boyunca yapım malzemeleri eskiyip yıprandığı zaman yerel malzemelerle yeniden onarılarak kullanılabilmiştir.

İç mekândaki işlev ve kullanım doğrultusunda oluşan mekânlar içten dışa gelişen plan şeması oluşturmuştur. Zemin katta dışa kapalı ve iç bahçeye dönük olan mekânlar, üst katta sokağa doğru açılmıştır. Odada dışarıyı seyretmek, hava ve güneşten daha fazla yararlanmak amacıyla çıkmalar yapılmıştır. Odanın içinde işlevsel olan bu durum cumba olarak cepheye yansımış, sokak dokusunda komşu evlerle bir araya gelerek örüntü oluşturmuştur. Dönemin dini, kültürel ve geleneksel yapısı iç mekândaki süsleme elemanlarına ve evin estetik değerlerine yansımıştır. Ailenin ekonomik durumu, malzeme çeşitliliği ve mekânsal çözümler mimari biçimlenmeyi oluşturarak evin estetik değerlerine katkıda bulunmuştur. Zaman içerisinde meydana gelen savaşlar, doğal afetler geleneksel evleri tahribata uğratmıştır. Sosyokültürel yapının değişimi kullanıcı beklentilerini, aile hayatını ve yaşam tarzını etkilemiş; kullanıma dayalı mekânsal farklılaşmalara neden olmuştur.

Bursa, Osmanlı Devleti'nin yerleşik hayata geçtiği ilk başkenti olarak önemli bir yere sahiptir. Bursa'da Osmanlı Devleti'nin ilk yerleşim örneklerini ve geleneksel ev mimarisini gözlemlemek mümkündür. Aynı zamanda şu anda Türkiye'nin nüfusa göre dördüncü büyük kenti olan Bursa'da çok sayıda konut üretilmektedir. Hem geleneksel yerleşim ve ev mimarisinin ilk örneklerinin bulunması hem de çok sayıda modern konut

üretimi yapıldığı için araştırma alanı olarak Bursa seçilmiştir. Tezde Osmanlı'nın ilk geleneksel yerleşim ve ev mimarisinin değerlerini bugün modern konut üretimi ile bütünleştirmek amacı ile örnekler üzerinden değerlendirmeler yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

Bursa Hisar Bölgesi çevresinde gelişen evler, Uludağ'ın eteklerinden Bursa Ovası'na doğru yayılarak kentsel gelişimi sürdürmüştür. Hızla artan nüfus ve kırdan kente göç nedeniyle barınma alanları yetersiz gelmiştir. Bunun yanında Bursa'ya Balkan ve Kafkas ülkelerinden de göçler olmuştur. Göçmen halk için yeni yaşam alanı arayışına girilmiş, toplu konut kavramı ortaya çıkmıştır. Konut ihtiyacıyla beraber alt ve orta gelir grupları için konut ve konut çevresi, düşük maliyetlerle inşa edilmiştir. Yapı teknolojilerinin gelişimi, dünyadaki ve Türkiye'deki kentsel yerleşim planları, yerel yönetimler, ekonomik değişim ve beklentiler doğrultusunda konuta talebi ve üretimini etkilemiştir. Sanayi kenti olan Bursa yıllarca göç almaya devam etmiş, kentte endüstriyel yapılar ve dikey mimari yaygınlaşmış ve yeşil doku azalmıştır. Ekonomik faaliyetler, evde ve dışarıda geçirilen zaman değiştiği için evde ve mahallede geçirilen zaman aralığı da değişmiştir. Gün içinde evde daha az zaman geçiren aile halkının akşam eve geldiklerinde dinlenmek için bireysel mekân ihtiyaçları devam ederken, ailece ortak paylaşım yapacakları zaman daralmış, böylece ev mekân organizasyonları da değişiklik göstermiştir. Modernleşme süreciyle birlikte yapım teknolojileri ve yapı teknikleri gelişmiş, malzeme çeşitliliği ve üretim hızı artmıştır. Ev yapımından konut üretimine doğru geçen süreçte barınma ihtiyacını karşılayan, yaşam alanı olan evler küresel sebeplerden dolayı modern konutta yatırım aracı/ticari ürün olarak evrilmiştir.

İnsanların ortak olarak zaman geçirdiği, iletişim bağlarını güçlendirdiği, sosyal alışkanlıklarını sürdürdüğü ve geleneksel değerlerini yaşattığı evler kaybolmaya yüz tutmuştur. Modern çağda imkanlar ve kaynaklar artmış olsa da bu imkanları ortak ve bir bütün olarak yapılarda doğru uygulamalarla kullanmak verimli olmamıştır. Modern konut üretim politikaları sebebiyle modern konut kullanıcıları; sosyokültürel, fiziksel, estetik mimari değerleri ve konfor beklentilerini unutarak yaşadığı alanı yalnızca ticari bir ürün olarak görmeye başlamıştır.

Geleneksel ev mimarisinin değerlerini modern konutta okuyamamak veya yanlış yorumlamalarla uygulamak Bursa kenti için bir problem haline gelmiştir. Barınma alanlarının temeli olan evi; aile ve yaşam ile ele alarak, kullanıcılarının talepleri ve çevresiyle bütünleştirmek; ekonomik ve fonksiyonel çözümlerle, modern ve yeni uygulamaları bir araya getirmek amaçlanmalıdır. Günümüzde yapılan modern uygulamalarda ise geçmişten ve mimari kültürden beslenen ev/konut uygulamaları ne yazık ki taklitten öteye geçememiştir. Fonksiyonel bir değeri olmadığı gibi estetik olarak da bütünlükten uzak olan uygulamalar; gelenek ile gelecek arasındakalmış, hiçbir mimari kimliğe ait olamamıştır.

Bu tez kapsamında tarihi geçmişı ve mimari kültürü olan Bursa kenti üzerinden geleneksel ve yerel ev mimarisinin değerlerini modern ve evrensel konut üretimi ile bütünleştirmenin nasıl mümkün olabileceği hakkında bir çalışma yapılmıştır. Meydana gelen afet ve tahribatlardan dolayı kent merkezinde ulaşılabilen en eski evler 17-19.yüzyıla ait olduğu için bu dönem aralığındaki geleneksel Bursa evleri çevresel, mekânsal, yapısal, fonksiyonel, ekonomik ve estetik nitelikleri ile incelenerek geleneksel mimari değerler tespit edilmiş, mevcut örneklerle desteklenmiştir. Bunun yanında modern-evrensel konutun beklentileri, bugünün kullanıcılarının talepleri, teknolojinin beklentileri, geleneksel-yerel mimarinin beklentileri analiz edilerek, kent merkezindeki konut uygulamaları incelenmiştir. Tez, “Geleneksel ve yerel evin mimari değerlerini, modern ve evrensel konut üretiminde doğru yerde ve doğru uygulamayla nasıl sürdürebiliriz?” sorusuna cevap bulmak, geleceğin konutuna geleneğin tecrübesi ve izleriyle mümkün öneriler sunmak ve modern Türk konut kimliğini oluşturmak için bir basamak olmak amacıyla ele alınmıştır.

Tez toplam 5 ana bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde problemin tanımı, amacı ve yöntemi açıklanmıştır.

Kuramsal temeller ve kaynak araştırması bölümünde geleneksel ve yerel ev mimarisinin değerleri kapsamında geleneksel ve yerel ev, mimari değer kavramları, geleneksel ve yerel evin mimari özellikleri; modern ve evrensel konut üretimi kapsamında modern ve

evrensel konut kavramı, konut üretimi, Dünya, Türkiye ve Bursa’da konut üretimi, kullanıcıların modern konuttan beklentileri anlatılmıştır.

Materyal ve yöntem bölümünde Bursa’da geleneksel ev mimarisi ve konut üretimi kapsamında Bursa’nın kentsel ve mimari gelişimi, fiziki, tarihi ve kentsel yapısı, Geleneksel Bursa evi, Bursa’da konut üretimi anlatılarak; Geleneksel Bursa ev mimarisinde mimari değerlerin incelenmesi yapılmıştır.

Bulgular ve tartışma bölümünde Geleneksel Bursa ev mimarisinde mimari değerlerin değerlendirilmesi kapsamında geleneksel mimari değerler ile modern konuttan beklentileri karşılaştırılarak, konut üretiminde geleneksel ve yerel evin mimari değerleri ile modern ve evrensel konutu bütünleştirmek üzerine bulgular ve çıkarımlar yapılmıştır.

Tartışma ve sonuç bölümünde ise tez boyunca anlatılan Bursa’daki geleneksel evdeki mimari değerlerinin modern konut üretiminde kendisine nasıl yer bulduğu, doğru uygulamaların nasıl olması gerektiği, geleneksel evin evrensel konutta nasıl bütünleşeceği ve modern Türk evi kimliğinin nasıl oluşabileceği tartışılarak ve tez sonuçlandırılmıştır.

2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

Literatür araştırması kapsamında geleneksel ev ve modern konut kavramlarıyla ilişkili tanımlar ve açıklamalar, geleneksel ev- modern konut tarihçesi, konut üretimi ile ilgili bölümler için yazılı kaynaklardan, online kaynaklardan, akademik tezlerden, belediye arşivlerinden yararlanılarak çıkarımlar yapılmıştır.

Geleneksel evlerin araştırılmasında Cengiz Bektaş'ın "Türk Evi" ve Prof. Dr. Önder Küçükerman'ın "Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi" kitapları; Bursa evleri ile ilgili bilgiler için Leman Tomsu'nun "Bursa Evleri" adlı kitabı incelenmiştir. Bursa kent merkezindeki geleneksel ev incelemeleri için sözlü görüşmeler yapılmıştır. Bursa araştırmacısı Raif Kaplıanoğlu'nun çalışmalarına yer verilmiştir. Rapaport, Lawrence, Dovey, Doğan Hasol, Kostof'un ev tanımlamalarına yer verilmiştir.

Kortan, Henket ve Jeanniere'in modern konut ve modern mimarlık ile ilgili çalışmalarından çıkarımlar yapılmıştır. Neslihan Dostoğlu'nun Bursa araştırmaları ile ilgili yazıları ve "Modern Sonrası Mimarlık Anlayışları" adlı çalışması incelenmiştir. TOKİ verileri ve online kaynakları Türkiye'de konut üretimi için referans olmuştur.

2012 yılına Mimar İlkim Markoç'a ait "Bursa'nın Kentsel Gelişimi ve Konut Üretimi" isimli yüksek lisans tezinde Bursa'da konut talebine karşılık oluşan konut arzının konut üretimine yansımaları açısından incelenmiş; kullanıcı beklentileri ile ilgili aktarılan bilgiler için referans olmuştur.

2013 yılında Mimar Feyza Aksoy'a ait "Bursa'da Geleneksel Konutlar" isimli yüksek lisans tezinde Bursa'nın kentsel yapısının incelenmesi, evlerinin plan, cephe tipolojileri, günümüze ulaşan ev örnekleri bu tez çalışmasının geleneksel Bursa evleri ile ilgili bölümünün araştırılıp anlatılması için referans olmuştur.

Konut talebi ve kullanıcıların modern konuttan beklentileri hakkında sözlü görüşmeler yapılarak öneriler sunulmuştur.

"Geleneksel ve Yerel Ev Mimarisinin Değerlerini Modern ve Evrensel Konut Üretimi ile Bütünleştirmek: Bursa Örneği" başlıklı bu tez kapsamında yapılan çalışmalar

doğrultusunda başta Bursa olmak üzere Türkiye’de modern konut üretiminde geleneksel ev mimarisinin değerlerinin yaşatılması ve kullanıcı beklentilerinin karşılanması adına sunulan örneklerin katkı sağlaması umulmaktadır.

2.1. Geleneksel ve Yerel Ev Mimarisinin Değerleri

Geleneksel ve yerel ev mimarisi; belirli bir yerdeki topluma ait kültürün, aile hayatının ve sosyal yaşamın biçime aktarılarak yapılaşmasıdır. Günlük hayatın, sosyokültürel, fiziksel ve ekonomik etkenlerin ev yapımına yansımalarıyla oluşan bir biçimlenmedir. Geleneksel ev mimarisi; nesilden nesile aktarılarak, ait olduğu toplumun ortak yapılı çevre kültürü ve mimari değeri olmuştur.

2.1.1. Geleneksel ve yerel ev kavramı

Gelenek, geleneksel, yerel, ev ve Geleneksel Türk Evi kavramlarına ilişkin tanım ve açıklamalar yapılmıştır.

Gelenek-geleneksel

Gelenek kavramı, “belli bir yolu takip etmek, belli bir çerçevede hareket etmek veya birisinin ortaya koyarak adet haline getirdiği şeyleri ondan sonrakilerin devam ettirip örf, adet ve töre haline getirmek” gibi anlamları kapsamaktadır (Fayda 1996). Geleneksel ise TDK kaynaklarına göre “geleneğe dayanan, gelenekle ilgili olan, kökleşik, ananevi,” anlamlarına gelmektedir (Anonim 2021).

Yerel

Belirli bir yere özgü, bir yere bağlı, dar sınırlı, yayılmamış, bir yerle ilgili olan. Yöresel. (Anonim 2020).

Ev

Ev, toplumun en küçük birimi olan ailenin içinde yaşayıp; fizyolojik, sosyolojik, estetik ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı yerdir. Ev kelimesi; insan için sadece bir barınak olmaktan öte, duygusal temellere oturan, sosyal ve günlük hayata dair izler taşıyan, aidiyet duygusunu vererek kişiyi güvende hissettiren, insanla doğrudan ilişkilerini ve tercihlerini temsil eden bir kavramdır.

Ev yapımında; bulunduğu yer, arazi koşulları, iklim, bitki örtüsü, ekonomik uğraşlar, teknoloji, yapım teknikleri, malzemeler, sosyokültürel değerler, estetik anlayışlar, kişisel tercihler ve kullanıcı beklentileri etkilidir. Evler kişisel deneyimlerin biriktiği bir yerdir (Lawrence 1985). Lawrence (1987) ev ile ilgili açıklamalarına; “Ev kelimesi insan için sadece bir barınak olmaktan daha fazla şey ifade eder. Ev kavramı duygusal temellere oturan, insan ve evi arasındaki anlamlı ilişkileri temsil eder. Aynı zamana, bireyin mekânda ve zamanda yönlendirilmiş ve kendini denetimli hissettiği, güvenli bir mekâna gönderme yapar. Kısacası ev, kişi ile dünyanın geri kalanı arasında birincil bağlantıdır” şeklinde devam etmiştir.

Rapaport (1969) ev için “evin, fiziksel tasarımı, iklim, teknoloji, ekonomi ve sosyokültürel verileri olduğu kadar; kişinin zevklerini ve tercihlerini de yansıtacağını” söylemiştir. Dovey (1985) “evin elle tutulamayan soyut kavramlardan ibaret olduğunu” söylemektedir. Ve şu şekilde devam etmektedir: “Evler, içinde yaşayan kişi ile dünya arasında, mekândaki deneyime düzen, bütünlük ve anlam veren ilişkiler bütünüdür ve insanlara, yere, geçmişe ve geleceğe bağlı olma özelliklerine sahiptir”.

Evlerin içleri; özel, kişisel alanlar ve paylaşılan ortak alanlardan oluşur. Ev sakinleri, bu alanlarda, o mekâna özel, toplum kuralları uygularlar ve bu alanlarda kişisel değer ve ilgilerini ifade ederler. Ev sözcüğü eski Türkçe’de “’eb” den gelmektedir. İnsanların oturması için yapılmış mesken anlamındadır (Larousse 1990). Bir diğer tanıma göre evi Hasol (1990) “yalnızca bir ailenin oturabileceği şekilde ve büyüklükte yapılmış konut anlamındadır” şeklinde tanımlamıştır. Kostof (1987) ise; “her bir ev sakinleri için kamusal bir sahne ve özel bir mabettir.” diyerek evin hem sosyal hem de özel bir mekân olduğunu belirtmiştir.

Geleneksel Türk Evi

Geleneksel Türk Evi, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetindeki Rumeli ve Anadolu bölgelerinde oluşarak yıllarca karakteristik özelliklerini sürdüren bir ev tipidir. Geleneksel Türk evi, 500 yıllık süreç içerisinde gelişip bulunduğu coğrafya, iklim ve kültüre göre farklı tipler oluşturmuştur. Bölgelere göre değişip şekillenen farklılıklara rağmen birtakım ortak değerlere bağlı kalınarak yapılmıştır.

Anadolu kapılarının açılması ve Türk toplumunun yerleşik bir düzene geçmesiyle ev yapma kültürü başlamıştır. Türk toplumunun ilk kültür izlerini taşıyan bu evlerde Orta Asya'dan gelen günlük yaşam alışkanlıkları, aile yapısı ve geleneksel değerler gibi büyük bir kültürel mirasın etkisi görülmektedir. Göçebe hayatın bir parçası olan çadırın izleri eve de benzer şekilde aktarılmış, gündelik kullanım ve alışkanlıklar yansıtılmış, böylece kalıcı ev planları oluşturulmuştur. Asya coğrafyasındaki doğal koşullar nedeniyle "içe dönük ve dışa kapalı" bir anlayışla yaşanan çadırlar; Anadolu coğrafyasında ev halini alırken de benzer biçimde yaşatılmıştır. Yan yana evler tıpkı çadırlar gibi dizilmiş, sokakları oluşturmuştur. Evlerde yaşayan büyük ve geniş aileler "orta alan, ortak mekân" çevresinde toplanmış, bireysel yaşama birimleri yani odalar da bu ortak mekânın etrafında dizilmiştir. Geleneksel Ev'in dayandığı ilkelerden on madde olarak bahseden Cengiz Bektaş (2001) şu şekilde aktarmıştır:

1. Yaşama, Doğaya, Çevre Koşullarına Uygunluk: Türk evi doğayla savaşımadan ona uymakta, doğanın kan dolaşımı içinde kalmaktadır. Çevreye (hem doğaya hem konu komşuya, topluma) saygılıdır.
2. Gerçekçilik, Akılcılık: Bu evler, olanaklarla isteklerin koşutluğunu gözetirler. "Bak bak desinler!" diye yapılmazlar... Kurguda, yapımda, gereksiz cambazlık hiç yoktur. Hiçbir gereç başkasının yerine kullanılmaz, her şey kendisidir.
3. İçten Dışa Çözüm: Tasarlanmaları içten dışa doğru başlar. Önce işlev çözümlenmektedir. Bu, dışın göz ardı edilmesi değil. Dışın güzelliği, için güzelliğinden, doğruluğundan, içtenliğinden. İçin dışa yansımasından.
4. İç-Dış Uyuşumu: Dıştan iç okunur.
5. Tutumluluk: Ortak kullanımlar iyi belirlenmiştir. Gösteriş için boşa harcama, gerekli parayı kazanmak için yaşamı boşa harcamayodur. Kullanılmadan kilitli tutulan oylular

yoktur. Suyun, yağmurun bile damlası harcanmaz. Dumanın bile, bacadan çıkıp gitmeden sıcaklığından yararlanır.

6. Kolaylık İlkesi: Yapım yöntemi, yöntemleri, kolaylık ilkesine dayanır. En azla en çoğa ulaşmaya çabalanır. Bir çivi bile gereksiz kullanılmaz.

7. Ölçüler İnsan Vücudundan çıkar: Tahta, bir parmak kalınlığında, bir karış genişliğinde, iki kulaç uzunluğundadır. Pencere üç karış genişlikte, beş karış yükseklikte ya da bu orandadır.

8. İklim Uyumluk: Evler gün doğuşuna bakarlar. Başat rüzgâr düşünölmüştür.

9. Gereçler En Yakından Seçilir: Çevrenin gerecini seçince, çevreye uyum da kolaylıkla sağlanır.

10. Esneklik: Aile büyüdükçe, ev de birim birim büyüeyebilir. Aile küçölünce, ev de bölünebiliyor. Evlerde kuşaktan kuşağa kimi değışiklikler yapılabilmektedir”. Bu ilkelerin 20. yüzyılda başlayarak mimarlığı etkileyen modern mimarlık akımı ilkeleri ile çatışmadığını, aksine daha insancıl sonuçlar verdiğini söylemektedir (Bektaş 2001).

2.1.2. Mimari değer kavramı

Değer, mimari değer kavramlarına ilişkin tanım ve açıklamalar yapılmıştır.

Değer

Değer; sosyal bir varlık olan insanın, yaratılışından itibaren bu özelliğinin etkisiyle oluşturduğu duyuşsal, düşünsel ve fiziksel tüm olguların bütününe denir (Yeniçeri 2016).

Mimari değer

Mimari değer; mimari ürünlerde biçimlenmeyi etkileyen sosyal, kültürel, ekonomik, fiziksel, estetik seçimler ve ortak paydalardır. Atık ve Erdoğan (2007) “mimari değerler, mimari elemanların ya da mekânsal ve mimari uygulamaların seçimini etkileyen değerlerdir” şeklinde ifade etmiştir.

Mimari bir ürün olan geleneksel evin yıllar boyuncayapılan uygulamalarını bir süzgeçten geçirip benzer noktalarına bakıldığında; kültürel, çevresel, yapısal ve mekânsal mimari özelliklerinden doğan mimari değerler öne çıkmaktadır. Geleneksel ev yapımındaki nitelikli mimari değerlerin modern konut üretiminde döneme entegre edilerek korunması,

gelecek kuşaklara aktararak sürdürülmesi, modern konut kullanıcıların taleplerine cevap vermesi gerekmektedir. Bu tez kapsamında da “Geleneksel Bursa Evleri’nde Mimari Değerler” Bursa kent merkezindeki örnekler incelenerek ortak noktalar belirlenmiş, geleneksel evde mimari değerler dört ana başlıkta toplanarak ilerleyen bölümlerde anlatılmıştır.

2.1.3. Geleneksel ve yerel evin özellikleri

Geleneksel ev, doğayla bütün gerçekçi ve işlevsel tutumlarla, insan ilişkilerine yönelik ve kültürden beslenecek biçimde yapılmıştır. Planlarda çevresel koşullara ve araziye uyulmuş; kullanıcı konforuna ve ihtiyaçlarına yönelik, akılcı, esnek ve pratik çözümler uygulanmıştır. İnsanın rahatı ve günlük yaşam alışkanlıkları öncelikli odak noktası olmuştur. İçten dışa çözümler üretilerek evin iç mekânı ile dış mekânı arasında uyum sağlanmıştır.

Yerleşme, mahalle ve sokak düzeni

Osmanlı/Türk şehirleri doğal bir dokuyla oluşan mahalleler içinde gelişmiştir. Plansız olmasına rağmen kendi içinde bir uyuma sahiptir. Çevresinde külliye, çarşı, han, hamam, camii gibi yapılara yakın biçimde büyümüş ve birbirine yeten kentsel bir organizasyon oluşturmuştur. Genellikle bir dağa veya yamaca sırtını vererek yerleşilen mahalleler eğimli araziler üzerinde yer almaktadır (Şekil 2.1). Bu sayede sulara akıntı imkânı sağlanırken, güneşten faydalanılıp rüzgâra karşı da önlem alınmıştır.

Organik dokulu mahallelerin merkezinde çoğunlukla camii, çeşme veya görkemli bir ağacın yer aldığı meydanlar bulunmaktadır. Evlerden çıkılıp sokaklara, sokaklardan yürünerek bu meydanlara varılmaktadır. Evlerin ve diğer imaretlerin bir araya gelişi, insanların mekanları kullanımı ve ortak alanları bu yerleşmelerin karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır.

Şekil 2.1. Tophane Mahallesi, Ulu Camii ve Uludağ görünümü 1942
(Bursa'nın Tarihi Mahalleleri – I 2011)

Ayrık veya bitişik nizamlı evlerin yan yana gelerek oluşturduğu sokak düzeni mevcuttur. Arazi şekillerine göre yönlenmeler sağlayan sokaklar insan ölçeğine göre biçimlenmiştir. Şekil 2.2'de görüldüğü gibi yönlenmeler genellikle ortak buluşma alanları olan camii, külliye, çeşme, çarşı gibi merkezlere doğru devam etmiştir. Sokak boyunca evler birbirinin güneş ışığını, rüzgârını ve manzarasını kesmeyecek şekilde yerleşmiştir. Her ev kendisine ait yönelme ve yerleşme hakkını saygıyla kullanmıştır. Bu sayede girinti-çıkıntılı bir sokak örüntüsü oluşmuştur. Sokaklarda yer kaplaması, genişliği, eğimi insanların rahat yürüyebileceği ve yüklü hayvanlarını rahat bir şekilde yürütebileceği şekilde düşünülmüştür. Mahalle merkezine çıkan sokaklar kimi zaman çıkmaz sokak halini almıştır.

Şekil 2.2. Tahtakale'de Sokak dokusu ve çarşı (Anonim 2020)

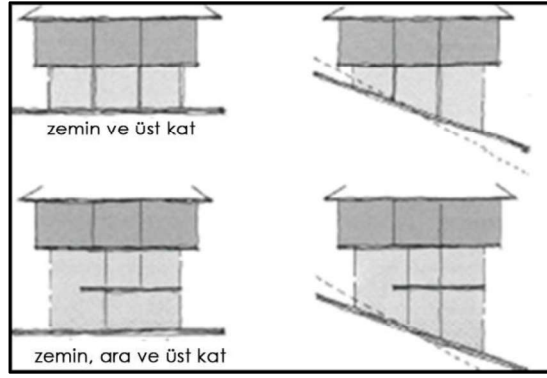
Geleneksel evin bulunduğu parsel, yoldan taş duvarla ayrılmış zemin katlarda yola cephe verilmemiş, evin ana cephesi zemin katta bahçeye bakmıştır. Evlere giriş doğrudan sokaktan veya bahçe içinden sağlanmıştır.

Çevresel bağlam (doğal, kültürel, ekonomik)

Geleneksel ev, insana, doğaya ve yakın çevresiyle uyumu esas alarak yapılmıştır. Evlerin komşu evlerle ilişkisinde mahremiyet sınırlarına dikkat edilirken aynı zamanda sosyal hayatın gerektirdiği iletişime de elverişli ortamlar düşünülmüştür. Sosyokültürel değerlere, toplumsal adet ve geleneklere, günlük faaliyetlere, insan ilişkilerine önem verilerek ortak kullanım alanlarına yer verilmiştir. Genellikle bahçe içinde yer alan evlerde ağaçlar, çiçekler, sebze ve meyveler yetiştirilmiş, ekolojik ortama imkân sağlanmıştır. Ev cephelerinde kuşgözlü/kuş evleri; bahçede diğer evcil hayvanlara barınacakları alanlar bırakılmıştır. Aynı zamanda su ögesine sık sık yer verilerek hem sokaklarda çeşmeler yapılırken hem de bahçelerde çeşme, havuz, su kuyusu yer almış; su sesinin rahatlatıcı etkisi evin odalarına kadar yayılmıştır.

Geleneksel evler doğa ve insanla mimarinin bütün olması gerektiğini ilke edinerek bütünsel bir yaklaşım izlemiştir. Geleneksel evler doğayla olumlu ilişkiler kurup onunla uyum sağlamayı tercih etmiştir. Bu tercihler de tasarımlara yansımıştır. İklim, bitki örtüsü, nem, topografya koşulları gözetilerek buna uygun malzemeler ve yapım teknikleri kullanılmıştır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde malzeme çeşitliliğine göre ahşap, kerpiç, tuğla, taş vb. ev yapımında yer almıştır. Örneğin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kerpiç ve taş evler görülürken, Karadeniz, Marmara Bölgesinde ahşap evler bir doku oluşturmaktadır. Geleneksel evler buldukları coğrafyanın malzeme zenginliğiyle beslenmiş ve kendisini oranın bir parçası haline getirmiştir.

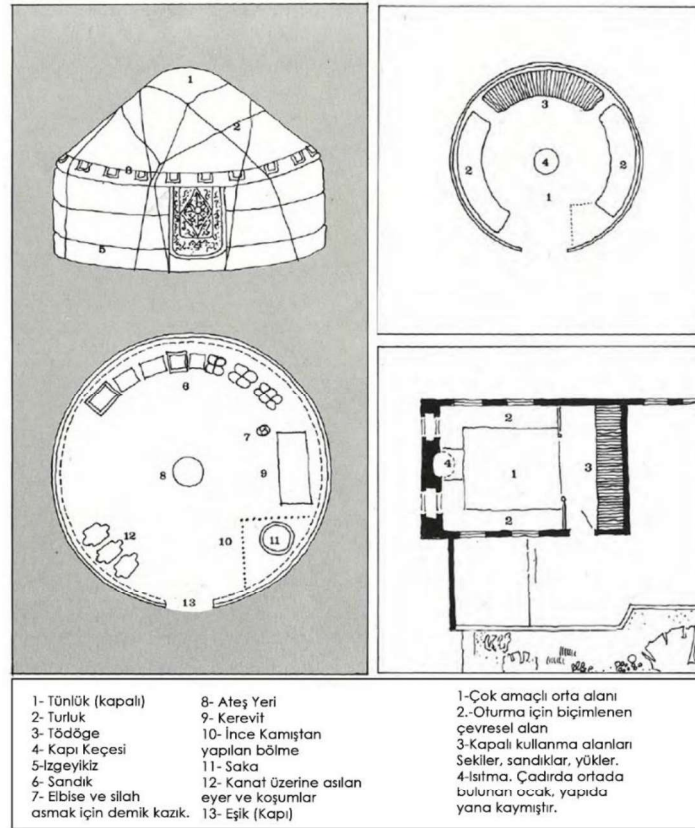
Evler arazi koşullarına uygun konumlanmış, zemin katlar ve üst katlar arasında soğuk hava koşullarına karşı ara kat/kışık odalar yapılmıştır (Şekil 2.3). Bu sayede ısıdan tasarruf sağlanmış ve ekonomik fayda sürdürülmüştür. Yazlık ve sıcak yerlerde ise yaz odası yapılarak havalandırma sağlanmıştır. Üst katlardaki çıkmalarda geniş pencereler kullanılarak güneşten, ışıktan, doğal havadan faydalanılmıştır.

Şekil 2.3. Doğal eğime göre ev yerleşimi ve katlar (Küçükerman 2007)

Yapım, malzeme ve teknikler

Geleneksel ev oluşumunda göçebe bir yaşam süren Türk toplumunun çadır hayatından yansımalar görülmektedir (Şekil 2.4). Doğaya, çevreye uyumlu ve hayata bağlı olan toplum yapısı gereği geleneksel evler; gerçekçi, yere değen ve işlevsel olarak izlenen tutumlar ile fiziksel değerlere sahiptir.

Şekil 2.4. Orta Asya çadırı iç mekânı ve Türk evi karşılaştırması (Küçükerman 2007 esas alınarak düzenlenmiştir)

Planda okunan akılcı, fonksiyonel, pratik ve esnek çözümler yapı ve strüktürde de aynı üslupla yer almıştır. Taşıyıcı sistemde; eklemlenme, esneklik, değişebilme, dönüşebilme, yenilenebilme gibi özelliklere sahip işlevsel teknikler uygulanmıştır. Yapı ustaları tarafından yerel ve yakın malzeme kullanımıyla, geleneksel yapım teknikleriyle yapılan evlerde ekonomik değerler gözetilmiştir. Yapı ustacılığı, geçim kaynağı olup ekonomik fayda sağlarken; usta-çırak ilişkisiyle gelişen yapı yapma kültürünü oluşturup sosyokültürel bir değer haline de gelmiştir. Geleneksel ev yapımında evin bulunduğu bölgeye ve iklime göre yerel malzemeler kullanılmıştır. Kagir olarak yapılan evlerde taş malzeme, karkas sistemle yapılan evlerde ana taşıyıcı eleman ahşap malzeme iken dolgu olarak da kerpiç kullanılmıştır. Kerpiç dolguda; toprak, saz, kamış, otlar veya bağlayıcı malzeme olarak yumurta da kullanılmıştır.

Zemin katlar taş malzeme ile yapılırken aynı zamanda ara kayıtlarda ahşap destekleyici elemanlar (Örn; hatıl) yer almıştır. Üst katlarda yatay ve düşey düzlemde kullanılan ahşap elemanların arasında kalan duvarlar kerpiç ile doldurulup kireçten yapılan sıva ile kaplanmıştır. İç duvarlar ve tavan zaman zaman ahşap işlemeciliği yapılan kaplamalarla bezenmiştir. Pencere ve kapı doğramaları, merdivenler, sabit mobilyalar, pencere önü kafesleri, parmaklıklar, çıkmaların altındaki destekleme elemanları (Örn; payanda) da yörede yetişen ağaçların cinsine göre ahşap malzeme ile yapılmıştır. Zemin kaplaması alt katta bahçe ve avlunun devamı gibi taş, üst katlarda ahşaptır. Yöresel olarak çatı yapıları değişmekle beraber genellikle alaturka kiremit kullanımı ve saçaklar görülmektedir.

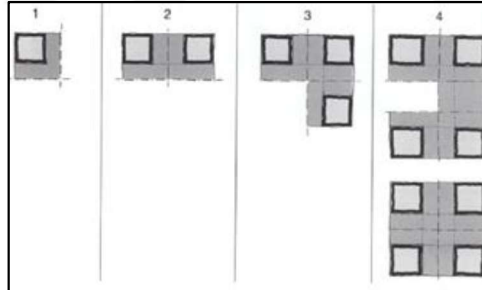
Geleneksel evde mahremiyet nedeniyle zemin katlar sokağa kapalı, iç avluya ve bahçeye açık biçimde planlanmıştır. Alt kattaki bu tutum nedeniyle üst katlarda sokağa açılan çıkmalar yapılmış ve karakteristik bir özellik haline gelmiştir. Alttan payandalarla desteklenerek sokağa bakan cephede farklı örüntüler oluştururken iç mekânda da oturma ve seyir alanı olarak kullanılmaktadır. Üst katlarda görülen çıkmalarda büyük pencereler, pencere kafesleri, ahşap bezemeler, pencere önü saksıları, destekleme payandaları cephede hareketlilik sağlamıştır. Yapı elemanları ayrı ayrı işlevler taşıırken bir araya gelirken oluşturdukları uyumla estetik değerlere de önem verilmiştir. Zaman içerisinde dönemlerin etkisiyle cephede farklı kaplamalar, renkler, boyalar ve süsleme elemanları gelişmiştir.

Sofa

Sofa, odalar arası ilişkilerin sağlandığı bir ortak alandır. "Sergah, sergi, seyvan, çardak, divanhane, hayat" vb. isimler almıştır. Bu alan, ev içindeki dolaşımı sağlamakla birlikte, bir toplanma alanıdır. Dolaşım dışında kalan kesimleri oturmaya ayrılmıştır. Zamanla bu kesimler daha da özelleşmiş ve eyvan, sekilik, taht, köşk gibi kavramlar; ortaya çıkmıştır. Böylece Türk evinin kuruluş düzeni içinde sofanın en önemli öge olduğu görülür. Odalar arası bir ortak alan olan bu bölüm, evlerin biçimlenmesinde çok etkili olmuştur. Odalar bir anlamda, ilk örneklerde çadırların görevlerini yüklenmişlerdir. Sonra, bu odalar arası ortak alanı kurulmuştur. Bu bölümün üstü örtülmüş, görüşü denetleyen kafes gibi çözümler geliştirilmiş, en sonunda da camekânlarla örtülmüştür. Bütün bu aşamalar, sofanın odalar arası ortak alan niteliğini değiştirememiştir. Geleneksel evin plan tipleri sofanın evde konumlandığı yere göre oluşmuştur (Küçükerman 2007).

Plan tipleri

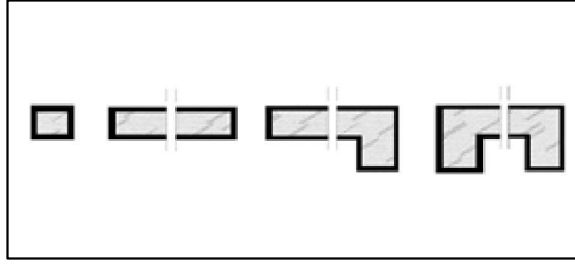
Geleneksel Türk evlerinde farklı plan tipleri uygulanmıştır. İklim şartları, yöresel alışkanlık ve gelenekler, ekonomik faaliyetler, kullanıcı profilleri ve yerel mimariden etkilenen bu tipler farklılık göstermektedir.

Şekil 2.5. Türk evinde orta alan ile odaların ilişkisi ve gelişimi (Küçükerman 1973)

a. Sofasız plan tipi

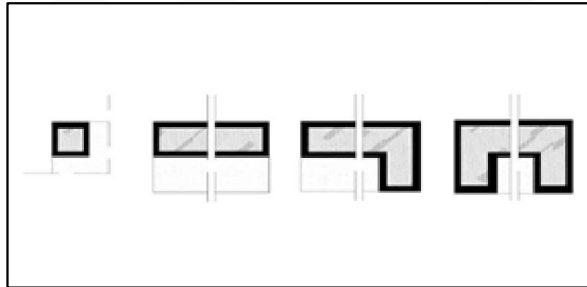
Geleneksel evin en yalın hali olan sofasız plan tipinde yan yana dizilen odalara dışarıdan girilir. Genellikle orta, güney ve doğu Anadolu bölgelerindeki bahçeli ve iç avlulu evlerde görülür. Zaman zaman iki katlı olup üst kata avludan merdivenle çıkılmaktadır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6. Sofasız plan tipi (Küçükerman 1973)

b. Dış sofalı plan tipi

Dış sofalı plan tipinde odalar arasındaki bağlantı “sofa” adı verilen orta mekân ile sağlanmaktadır. Anadolu’da sıklıkla rastlanan bu plan tipi serbest ve esnek olarak gelişmiştir. Odalar sıralı şekilde dizilebilir, sofa köşede olabilir veya çevresi odalarla sarılabilir. Genellikle ılıman ve sıcak iklimli Anadolu bölgelerinde görülen bu plan tipinde sofa ailenin günlük yaşamının geçtiği ana mekân olmuştur. Zaman içerisinde sofanın ucuna bir köşk eklenmiş ve sonra iki oda arası açılarak sofanın uzantısı olarak devam etmiş, eyvan adını almıştır. Daha sonra diğer ucuna da eklemeler yapıldıktan sonra dış duvarlar kapatılmış plan şekli değişime uğramıştır. (Küçükerman 2007)

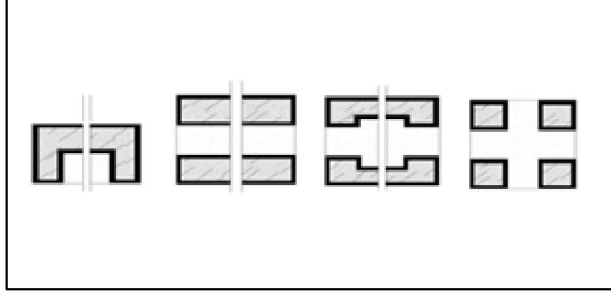

Şekil 2.7. Dış sofalı plan tipi (Küçükerman 1973)

c. İç sofalı plan tipi

İç sofalı plan tipinde orta mekân olan sofanın iki yanına odalar dizilmiş ve sofa içeriye alınmıştır. Oda sayısındaki artışla birlikte sofanın etrafını çevreleme çözümü ekonomik olarak da duvardan ve malzemedan tasarruf sağlamıştır. Bu plan tipinde sofanın bir veya iki ucunda köşk, sekilik ve taht gibi oturma mekânları yapılmıştır (Küçükerman 2007). Sekilik ile ilgili şu şekilde belirtmiştir: “Sekilik ve köşk, sofanın içinde veya ona dışarıya doğru ekli bulunan bir oturma yeridir. En sade şekilde seki veya tahttır ve sofanın bir

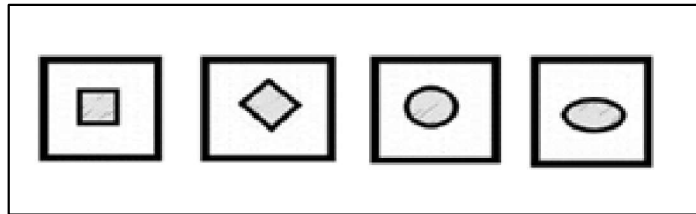
veya iki ucunda bulunur. Taht bazen sofanın dış cephesinde bir çıkıntı olarak da yapılmaktadır” (Eldem 1968).

Şekil 2.8. İç sofalı plan tipi (Küçükerman 1973)

d. Orta sofalı plan tipi

Kare veya kareye yakın biçimde yapılan orta sofalı plan tipi büyük şehirlerden çevresine yayılmıştır. Evlerin köşesine odalar yerleştirilmiş, odaların aralarına mutfak, kiler, merdiven, eyvan gibi hizmet ve servis mekânları dizilmiştir. İlk zamanlar dört köşeli olan sofa, zaman içerisinde çokgen veya oval biçimler almıştır. Ortada kalan sofa sayesinde ısı korunmuş, odalar arasında mesafe azaldığı için aynı zamanda malzemeden de tasarruf edilmiştir. Sofaya ışık aktarımı için odaların orta yerlerine eyvanlar yapılmış, böylelikle sofada gün ışığından faydalanılmış, mekânlar arası geçiş ve bütünlük sağlanmıştır. Bozkurt(2013) orta sofalı plan tipi ile ilgili; “Orta sofalı plan tiplerinden, pahlı sofalı plan tipinin, iç sofalı plan tipine göre belirleyici özelliği eyvan sayısıdır. Bu plan tipinde üç eyvan ve bir merdiven aralığı bulunmaktadır. Oval sofalı plan tipi, 18.yüzyılda Barok akımının etkileriyle oluşmuş olup, sofanın tamamen oval veya elips şeklini aldığı bir plan tipidir.” şeklinde açıklamıştır.

Şekil 2.9. Orta sofalı plan tipi (Küçükerman 1973)

Mekân organizasyonu ve oda tipleri

Geleneksel evde mekân ve plan örgütlenmesi öncelikle kullanıcı ihtiyaçlarını esas alır. Gündelik hayat alışkanlıkları ve yaşamsal faaliyetlerinin yapılacağı mekanlar işlevsellik içinde oluşurken kendi içinde bir uyum söz konusudur. Gelenekler, adetler ve aile hayatındaki unsurların evde karşılık bulması amaç edinilmiş ve odalar her kullanıcının talebine uygun olarak çözümlenmiştir. İçten dışa gelişen mekân kurgusunda akılcı çözümler, esneklik, pratiklik, çevreyle ve kendi içinde uyum, işlevsellik, yakından ve yerel malzeme seçimi, kolaylık, yalınlık ve bütünlük ilkeleri önemsenmiştir. İç ve dış mekân arasında ilişki kurulmuştur. Planlar araziye göre şekillenmiş, sade ve düz hatlar tercih edilmiştir. Evlere genellikle bir bahçeden girilmiş; geniş cephelerde girişler ortadan, dar cephelerde kenardan verilmiştir. Geleneksel ev yaygın olarak iki katlı yapılmış olsa da zaman zaman çevresel koşullara göre bodrum katlar veya hane sayısına göre artan üst katlar da görülmektedir.

Bodrum kat; genellikle eğimli arazide yer alan evi zeminden yükseltmek amacıyla yapılmıştır. Bodrumlar, depo, ahır, mahzen, zeytinlik, kiler gibi işlevlere hizmet etmiştir. Sonraki yıllarda sokağa açılan dükkân olarak da kullanılmıştır. Avlu/Bahçe; taş kaplamalı yapılmış veya toprak zeminli bırakılmıştır. Meyve ağaçları, çiçekler, sebze ekilen alanlar bulunmaktadır. Bahçeyi sulamak ve su içmek amacıyla kesme taştan yapılan mermer çeşmeler yer almaktadır. Bazen çeşmeler evin sokağa bakan cephesine yapılmış, yoldan geçenler de kullanmıştır. Zemin kat; mahremiyet ve öznellik nedeniyle dışarıya kapalı tutulurken iç avlu ve bahçeye açılmış böylelikle doğadan koparılmamıştır. Bahçe ve avluyla bağlantılı olmakla beraber taşlık olarak kullanılmıştır. Mutfak, depo, kiler, kenef ve gusülhane gibi ıslak hacimler hizmet katında çözülmüştür. Kışlık kat olarak bazı evlerde kat yüksekliğinin daha az olduğu ara katlar yapılmıştır. Birinci kat; günlük yaşamın geçtiği, kat yüksekliğinin daha fazla olduğu esas kattır. Birinci kat odalarında sokağa çıkmalar yapılarak daha geniş ve daha aydınlık mekânlar elde edilmiştir. Bu katta misafirlerin ağırlandığı, daha özenli hazırlanan başoda, harem odaları (yatak odası), yemek odaları bulunmaktadır. Zemin kat ve üst katı bağlayan orta mekân olan “hayat” toplanma yeri olmuştur. Tıpkı avlu gibi günlük yaşantının ortak olarak kullanıldığı bir alan olarak önem taşımaktadır.

Konaklarda ise diğer konutlara göre, genel prensipler aynı olmakla birlikte mekânlar daha büyük çözülmüş ve daha özenli bir işçilik uygulanmıştır. Büyük konaklar, harem ve selamlık olarak ikiye bölünmüş, buna göre yapıda birden fazla giriş ve merdiven yapılmıştır (Aksoy 2011).

a. Oda

Geleneksel evde odalar toplumsal ve kültürel özellikler esas alınarak oluşturulmuş, iç düzeni ve mobilyaları kullanıcıların ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Türk toplumu için önemli olan aile hayatının eve yansması ile ortak kullanım alanlarına yer verilmiştir. Odalar dikdörtgen biçimde ve ahşabın geçebileceği azami açıklık baz alınarak yapılmıştır. Oda sayıları hane halkı sayısına, medeni duruma, geçim faaliyetlerine ve arazi büyüklüğüne göre değişmiştir. Oda sayısı arttıkça plan tipleri değişiklikler göstermiştir. Odalar gündüz vakti gündelik işler ve kişisel hobiler için kullanılmış, akşam olunca yemekler ailece burada yenmiş, gece sohbetleri yapılmış ve uyku saati geldiğinde yüklük ve dolaplardan eşyalar çıkarılıp bu odalarda uyunmuştur. Odaları birbirine bağlayan alan hizmet ve günlük kullanım amacıyla kullanılmıştır.

Oda iki bölümden oluşmaktadır. Girişte seki altı adı verilen, dolapların ve ocağın yer aldığı hizmet bölümü bulunur. Oturma bölümüne ise seki üstü denir. Bu alanda sabit alçak sedirler yer alır. İki bölüm arası ayırım bir basamakla sağlanırken direklikler de kullanılmaktadır. Direklikler imkânlarla göre kemerlerle bağlanmış, ahşap bezemelerle süslenmiştir. Odalarda sokağa açılan çıkmalar/cumbalar yapılmış, ışıklık ve pencereler eklenmiş ve bunların önüne yerleştirilen sedirlerde seyir alanı oluşmuştur. Tek oda, farklı faaliyetlere hizmet edebilirken aynı zamanda farklı faaliyetleri bir arada bütünleştirip paylaşımı çoğaltmıştır. Bağımsız öğeleri birleştiren, esnek kullanım sağlayan, sade ve yalın formlu odalar farklı kullanıcılara ve eylemlere hitap ederek kendi başına bir ev olmuştur.

Odanın biçimi ve boyutları evin diğer bölümleri ile olan ilişkisini bozmadan rahatlıkla değiştirilebilir. Genişletilebilen esnek geometrisi ve odaların yinelenmesi evin enine ya da boyuna kolayca büyütülmesine olanak vermektedir (Bektaş 1996).

Odalar, birçok Avrupa geleneğinde kullanım amacının farklılaşmasıyla değişikliğe uğramıştır. Türk Evi'nin odaları ise değişikliğe uğramayan hücrelerdir. Oda ve etrafındaki servis alanları mekânsal ve işlevsel olarak Türk Evi'ndeki yaşantı kavramının çekirdeğini oluşturmaktadır (Kuban 1995).

Odanın en karakteristik yanı ise, gündelik yaşam işlevlerini içeren sedir, ocak, nişler, yüklük ve pencere dizisinin yer aldığı alt bölümle, üst bölümün bağlantısıdır. Alt bölüm, bir raf kuşağıyla, gündelik işlevlere bağlı olmayan bezeme nitelikte, bazen vitraylı bir pencere dizisini kapsayan üst bölümden, belirgin bir biçimde ayrılmıştır. Böylece bir Türk evinin odasında geleneksel “üstte gök, yerde toprak” kavrayışına uygun olarak dünyevi ve uhrevi karşıtlığı, karşılığını bulmaktadır (Küçükerman 1973).

b. Başoda

Evdeki odalar arasında diğerlerine oranla daha özenli ve titizlikle hazırlanan, misafirlerin ağırlandığı, ev halkının büyüklerinin toplandığı oda başoda olarak adlandırılmıştır. Başodada ahşap dolap ve nişler süslemelerle donatılmıştır. Ocak, sergen, şerbetlik gibi öğeler yer almıştır. Büyük ev ve konaklarda daha önemli bir hal alan başoda, birkaç cephesiyle dışarıya açılmış, cumba önlerinde sedirler ile seyir alanları oluşturulmuştur. Şekil 2.10'da görüldüğü gibi ekonomik düzey ve toplumsal statüye göre odanın dekorasyonu, tavan ve duvar işlemleri, önemi artmıştır.

Şekil 2.10. Mudanya Tahir Paşa Konağı başoda (Demirağ arşivi)

c. Sofa/hayat

Sofa odalar arası ilişkinin sağlandığı ortak bir alandır. Odaların hepsi sofaya açılır ve birbiriyle bağlantısı bu şekilde sağlanmaktadır. Dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan tipleri olarak önceki bölümlerde anlatıldığı üzere sofa; bulunduğu konuma göre evin plan tipini belirlemektedir. Giriş kat ve birinci kat arasında süreklilik ve ulaşım için bir köprü görevindedir. Bahçeye bakması sayesinde dışarıdan ışık ve temiz hava sirkülasyonuna katkıda bulunur. Çevresel koşullar nedeniyle ılıman iklimlerde dış sofalı (Şekil 2.11) ve iç sofalı olarak gelişen planlar, daha sert iklimlerde orta sofalı (Şekil 2.12) plan tiplerine dönüşmüştür. Amaç ve kullanım esas olmakla beraber geleneksel evlerde form ve biçim dış etkenler dikkate alınarak esnetilip dönüşebilmektedir.

Şekil 2.11. Bursa Muradiye Osmanlı Evi'nde dış sofa ve bahçe

Şekil 2.12. Reyhan Mahallesi'nde bir evde orta sofa

Sofada geçit ve dolaşım dışında Şekil 2.13'te grldği üzere oturmaya ayrılmış yerler de vardır. Bu oturma yerleri zamanla özelleşerek, sofadan belli bir Şekilde yükseltilerek, ayrılmıştır. Bu zel oturma yerleri eyvan, köşk, sekilik ve taht olarak adlandırılmıştır. Çok amaçlı işlevleri ile aile halkını ve odaları birbirine bağlayıp, dolaşım ve hareket sistemini oluştururken kültürel ve günlük faaliyetlerin de eyleme dnştği mekân olmuştur. Esasında evin merkezi ve kilit taşı görevindedir.

Şekil 2.13. Bursa Muradiye Osmanlı Evi sofada sedir ve oturma alanı

d. Taşlık

Bahçe içerisinde konumlanan geleneksel evlerin zemin katında, zemini taşla kaplı ve adını buradan alan, üç tarafı kapalı mekndır. Kentsel ve kırsal ev oluşlarına göre zemin katlarda yer alan mutfak, kiler, depo, ahır, zeytinlik, ocak gibi servis mekânları taşlığa açılmaktadır. Örneğin; kent içindeki geleneksel evlerde uğraşılan ekonomik faaliyetlerine göre çeşitli atölyeler burada yer almaktadır. Evin alışan babası atölyesinde işini icra ederken, evin annesi yemeğini mutfakta yapabilir ve iletişim halinde olabilmektedir. Taşlık, birçok faaliyetin yapıldığı mekânlar arasında bağlantı sağlayan ve bahçeye bakan bir açık sosyal alandır (Şekil 2.14).

Şekil 2.14. Bursa Muradiye Osmanlı Evi bahçe ve taşlık

Geleneksel kültürden gelen dayanışma, yardımlaşma, kendin yapma ve biriktirme alışkanlıklarının ortaya çıkardığı kiler adı verilen mekânda yiyecek ve içeceklerin bulunduğu ahşap dolaplar, tezgâhlar, taştan yapılan soğuk saklama alanları yer almıştır. Mahalledeki komşuların bir araya gelerek, imece usulü ile mevsimine göre yaptıkları kışlık gıdalar nemden ve rutubetten korunacak şekilde kilerde depolanmıştır.

Islak hacimler de bahçe veya taşlıkta toplanmıştır. Tuvalet yani geleneksel adıyla kenef, bahçede konumlanmış, zaman içerisinde gelişen tesisat teknoloji ve teknikleriyle evin içerisine alınmıştır. Türklerin temizliğe verdikleri önem ve İslamiyet inancının etkisiyle yıkanmak, arınmak ve güzel kokmaya dikkat edilmiştir. Bu nedenle odaların içlerinde gusülhane denilen, modern mimarlıkta ebeveyn banyosu adını alan mekânlar yapılmıştır. Bu gusülhaneler duvara gömülü yunmalık olarak da adlandırılan, sonraki yıllarda ihtiyaca göre yüklük işleviyle de kullanılmış alanlardır. Bahçeden eve giriş, ortak kullanım alanı sofa ve arka bahçe ile taşlık alanı görülmektedir. Bahçede yer alan çardak dinlenme alanı olarak kullanılmakta, mevcut ocakta ekmek vb. pişirilerek ısınma sağlanmaktadır. Arka bahçenin ortasında su ögesi olarak havuz kullanılmıştır. Bahçede meyve ağaçları yer alarak geleneksel evde doğa peyzaj alanı oluşmuştur. Zemin kattaki günlük kullanım için bir oda ve yemek yapmak için mutfak bulunmaktadır. Islak hacim olarak kenef/hela iç mekânda çözülmüştür.

Birinci normal kata ahşap merdivenle ulaşılmış, sofaya geçilmiş ve ardından odalara geçiş sağlanmıştır. Yatak odalarında yüklük, dolap gibi depolama alanları bulunmaktadır.

Önceki dönemlerde odalardan biriyle bağlantılı olduğu tahmin edilen bir ıslak hacim yer almaktadır. Evde arka bahçeye bakan, sofadan geçişi sağlanan da bir balkon görülmektedir. Geleneksel evdeki mekân şemaları görüldüğü üzere basit, yalın ve işlevsel olarak oluşturulmuştur.

Bunların dışında hamam kültürü de çok önemli olduğu için bahçede hamamlar yer almaktadır. Doğal taşla kaplanan hamamın içi ocak, soba veya kazanlarla odun ve kömür yakıp ısıtılarak bu alanda temizlik sağlanmıştır. Geleneksel alışkanlıklardan gelen hamam kültürü günümüzde de konut sitelerinde veya müstakil konutlarda talep edilmektedir. Gelişen teknoloji sayesinde evlerin içlerinde bu kültürün yaşatıldığı örnekler ilerleyen başlıklarda incelenecektir.

2.2. Modern ve Evrensel Konut Üretimi

Konut, bir toplumun modernleşme süreci içinde bulunduğu aşamanın en büyük göstergelerinden birisi olmuştur. Konutta mekânsal organizasyonlar, plan şemaları, cephe şekillenmeleri, iç mekân ve dış mekân ilişkileri, kullanıcı talepleri, öncelikleri, kentsel yerleşim ve silüet, mimari teknikler ve malzeme kullanımı gibi değişimler modernleşme süreci ile birlikte konutta etkilerini göstermiştir.

Konutta modernleşmeyi özetle Gülseven (2006) şöyle ele almıştır:

“Konut üretiminin modernleşme ile ilişkisi, sanayi devrimini yaşayan ve ilk modernleşen ülkelerde ortaya çıkan sağlıksız konut alanlarının iyileştirilmesi ve minimum yaşam ve sağlık standartlarının belirlenmesinden ibaret değildir. Eğer modernleşme bir toplumsal kalkınma projesi olarak ele alınabilirse; konut, bu süreç içinde ilk müdahale edilen alanlardan birisi olmuştur. Bir toplumsal ve ekonomik kalkınma projesi olarak modernleşmenin pek çok boyutuyla yaşamın tüm alanlarında bir dönüşüm gerçekleştirdiği söylenebilir. Dolayısıyla konutun modernleşme ile ilişkisinde de birden fazla yön olduğunu ileri sürmek mümkün. Bunlardan ilki, bir yaşama mekânı olarak konutun, modernleşme ile ortaya çıkacağı var sayılan yeni yaşama biçiminin en büyük belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmesidir. İnsanların yaşama biçimlerinin şekilleneceği yer olarak aile hayatı, konut aracılığı ile tasarlanmıştır. Ailedeki her bireyin

kendine ait özel bir mekanının olması, bunun yanı sıra planların değişen ihtiyaç ya da beğenilere göre esnek ve değiştirilebilir bir ortam sunması, tasarımlardaki hedefleri oluşturmaktaydı. Burada artık değişen aile yapısı ve ekonomisinin etkilerinin yeni, daha bireysel ve değişken yaşama biçimi ile yorumunu görüyoruz.”

2.2.1. Modern ve evrensel konut kavramı

Modern, evrensel, konut, modern konut kavramlarına ilişkin tanım ve açıklamalar yapılmıştır.

Modern

Modern sözcüğü, Latince modernus biçimiyle ilk kez 5.yüzyılda, resmen Hıristiyan olan o dönemi, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanılmış ve içerikleri sürekli değişse de modern terimi, sürekli olarak kendini eskiden yeniye geçişin sonucu olarak görmek için, Antik Çağ ile arasında bir ilişki kuran dönemlerin bilincini dile getirmiştir. (Dostoğlu 1995) Modernus kelimesi hakkında Kızılcelik (1994) “modo”da türediğini, bunun anlamının da “hemen şimdi” olduğunu belirtmiştir.

Modernizm ise, modern (çağdaş) düşünüş ve davranış biçimi olarak tanımlanmış, modernizmin başlangıcını her tarihi farklı ele almıştır. Bazı tarihçiler modern zamanların 15. yüzyıldaki Hümanizma ile (Kortan 1991) bazıları Rönesans ile, bazıları da 18. yüzyıldaki Endüstri Devrimini izleyen yıllarda başladığını kabul etmektedirler. Modern mimarlığın temelleri Aydınlanma ile ortaya çıkan pozitif düşüncenin ve teknik gelişmelerin başlangıcı olan 18. yüzyıl ortalarına dayanmakla birlikte, modern mimarlığın 18. yüzyıl ortalarında başlayan Endüstri Devriminin içerdiği teknik, sosyal ve kültürel değişimlerle birlikte ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Biol 2006).

Jeanniere (1994) ise; “Modernin radikal değişimlerden sonra ortaya çıktığını ifade ederek, modern olmanın düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak olduğunu” söylemiştir. Oysa dünden bağımsız bir dün, bugünden bağımsız bir yarın söz konusu değildir. Geçmiş geleceği beslemekte ve yol göstermektedir.

Evrensel

Evrensel kelimesi sözlük anlamı

“1. Evrenle ilgili. 2.Bütün insanlığı ilgilendiren, âlemşümul, cihanşümul, üniversal” olarak yer almaktadır (Anonim 2021).

Konut

Konut; sosyal, ekonomik, kültürel, hukuksal, teknolojik olmak üzere çok bileşenli bir bütündür. Konutun işlevlerini Tekeli (1998-2001) maddelerdeki gibi sıralamıştır:

- “a) bir barınak olma,
- b) üretilen bir mal olma,
- c) bir tüketim malı olma,
- d) yatırım olarak spekülâtif değer artışlarına el koyma,
- e) ekonomik ve hukuksal güvence sağlama,
- f) toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde bir araç olma,
- g) kentsel çevrenin oluşturulmasında bir kültürel kurgu olma,
- h) toplum içinde bireyi güçlü kılma ve özgüven kazandırması gibi çok değişik işlevleri vardır.”

Konut için Tognoli (1987) şu şekilde bahsetmiştir:

“Konut fiziksel bir yer olduğu kadar, aynı zamanda bilişsel bir yerdir. İnsanın var olduğu en merkezi yer, hayatında önemli olayların geçtiği, kişinin kendini konforlu, yakın ve sıcak hissettiği, sevdiği, kendini iş hayatından kopmuş hissettiği yerdir.”

Konut, insanların barınma, yaşama, yeme-içme, dinlenme gibi temel ihtiyaçlarını güvenli ve sağlıklı bir şekilde karşılayan, belli bir çevrede belli bir mekânsal büyüklükte olan yapıdır. Ancak konutu sadece temel ihtiyaçlarını gidermek için yaşanan bir barınak olarak tanımlamak eksik kalacaktır. Konut kavramı sosyal, kültürel, ekonomik, fiziksel, tarihi, geleneksel ve estetik unsurlarla birlikte ele alınmalıdır. Konut, tarih boyunca doğal şartlara, toplumsal yapıya, siyasal ortama, teknolojik gelişmelere, üretim biçimlerine, demografik özelliklere, kentsel planlamalara, kullanıcı taleplerine göre değişip gelişen dinamik bir olmuştur. Mağaralardan, ağaç kovuklarına, barınaklara, çadırlara ve yerleşik hayata doğru geçişin sonucu olarak bugün modern konut kavramından bahsedilmektedir.

İlk barınaklar önceki çağlarda yağış, soğuk hava, yabanî hayvanlardan korunma amacı güdülerek içinde bulunulan çevreye göre değişik şekillerde ortaya çıkmıştır. Buna karşın ilk çağlarda barınaklar insanların sadece kendilerini ve ailelerini doğanın yıpratıcı etkilerinden ve yabanî hayvanlardan korumak için kullandıkları, genelde sadece uyumak için içine girdikleri sığınaklardır. İlk çağlarda insanlar barınak olarak ağaç kovukları veya mağaraları kullanılmış; marangozluk ve inşaatçılık bilgilerinin ilerlemesi ile insanlar kendilerine doğadaki malzemeleri kullanarak ev inşa etmeye başlamışlardır (Anonim 2011). Şekil 2.15'te insanların barınma alanlarının tarih boyunca evrildiği, geliştiği mekân ve alanlar gösterilmiştir.

Şekil 2.15. Barınma alanlarının evrimi diyagramı

Modern konut

19. yüzyılın sonundaki endüstrileşmenin kentlerdeki nüfus artışına sebep olmasının sonucunda konut üretimiyle başlayan süreç, konutun temel tasarım problemi olduğu bir dönem olmuştur. Modern mimarlıkta da konutlar en çok kullanılan yaşam birimleri olduğu için önem teşkil etmektedir. Gelişen teknik ve teknolojilerle üretilen malzemeler ve yeni uygulamalar evrensel olarak yeni üretimler ortaya çıkarmıştır. Beraberinde değişen toplum yapısı ve beklentilerle beraber farklı konut tipleri meydana gelerek modern mimarlığı oluşturmuştur.

Henket (1998) Modern mimarlığın temel yaklaşımları koruma bağlamında şu şekilde değerlendirmiştir: “Anıtsallık, ağırlık, koruyuculuk ve dayanıklılığın yerine, şeffaflık, açıklık, hafiflik ve geçiciliği yansıtan modern mimarlık ürünleri, ikon ya da anıt olarak değil, aksine sıradan olana, kitlelerin ihtiyaçlarına cevap vermek için tasarlanmıştır.”

Modernleşme süreci ile beraber konut kültürünün değişimi sosyokültürel yapının da değişimine neden olmuştur. Geleneksel ev ve yapı yapma kültürü yerini modern konut ve konut üretim sektörüne bırakmıştır. Geleneksel kültürde geniş aile olarak yaşayan ailelerin çekirdek aile şeklinde yaşamaya başlaması, geleneksel yaşam tarzının geri planda kalması, kültürel evrilmeler, konuttan beklentilerin değişimi de modernleşme sürecini etkilemiştir. Değişen koşulların konuta yansması da kaçınılmaz olmuştur. Sosyokültürel ve yaşam biçiminde görülen değişimlere ek gelişen teknoloji ve ekonomik beklentiler de modern konut üretim sürecinin bir parçası haline gelmiştir. Bir ihtiyaç olan “ev yapma” kültürü artık ticari bir kaygı olarak “konut üretimi” adını almıştır.

Üretilen ve üretilmekte olan konut tipleri ise ihtiyaca, talebe, iklimsel koşullara, arazi şartlarına, ekonomik ve teknolojik kaynaklara bağlı olmakla beraber; apartman dairesi, müstakil ev, villa, ikiz villa, dubleks daire, rezidans, loft daire, lojman, toplu konut, site, prefabrik konut, kır evi, dağ evi, bağ evi, yazlık ev, mobil ev, bungalov ev gibi tiplerle karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda geleneksel evlerin düşey mimarinin yaygınlaşmasıyla birlikte rezidans ve loft daire kullanımını artmıştır. Akıllı ev üretimi kullanıcılar tarafından talep edilmektedir. Bunun yanı sıra doğadan uzaklaşmak, kent içinde artan yorgunluk, gürültü, beton kirliliği, hava kirliliği, dünyada baş gösteren pandemi süreci gibi etkenler geleneksel evlerde olduğu gibi bahçeli, açık-kapalı mekanları olan, yere ve doğaya dokunan konut mimarisine de talepleri arttırmıştır. Görüldüğü üzere ev ve konut yaşamın bir parçası olduğu için yaşam şartları ve alışkanlıklarıyla birlikte mekanlar ve kullanıcı talepleri ve öncelikleri de evrilmektedir. Bu nedenle modern konuttan esas beklenti; geleneksel ev mimarisindeki değerleri, evrensel konut teknolojilerini kullanarak modern çağın kullanıcılarının talep ve yaşam şartlarına göre uyarlamak olmalıdır.

2.2.2. Konutun tarihsel gelişimi

Konut üretimi insanlık tarihindeki en eski üretim alanlarından birisidir. Milattan önce avcı ve gezgin insanlar yerleşik hayata geçmeden önce tarımsal faaliyetlerle paralel olarak barınaklar yapmaya başlamıştır. Beslenme ve yaşama alışkanlıkları değişen insanlar çevresel ve iklimsel değişimlere karşı önlem almak amacıyla önce mevsimlik sonrasında

da kalıcı barınaklar yapmıştır. Jeopolitik konumu sebebiyle yaşama elverişli olan Anadolu'da ilk yerleşmeler yaklaşık on dört bin yıl öncesinde başlamıştır. Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasıyla birlikte yerleşme ve konut türleri çeşitlilik göstermektedir. Konut, bir araya gelen malzemelerle sadece barınma işlevini üstelenen bir yapı değildir. Aile ve bireye özel olması nedeniyle toplumun yansımasıdır. Yaşayan tüm toplumların sosyal, ekonomik, estetik değerleri konutun fiziksel özelliklerine yansımıştır. Tarım devrimi, sanayi devrimi ve bilişim devrimi gibi yeni düzen arayışları konut üretimine de yansımıştır. Böylelikle yeni konut üretim süreçleri ve konut tipolojileri gelişmiştir.

Avrupa'da 18.yüzyıldan itibaren başlayan sanayi devrimi dünyayı etkisi altına almıştır. Gelişen teknoloji üretime yansımış, kaynaklar daha verimli kullanılmış, kitlesel üretim sağlanmış ve toplumun refah seviyesinde artış gözlemlenmiştir. Diğer ülkelerde de sanayileşme hızla yayılmış, evrensel bir gelişim gerçekleşmiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde sanayi yerleşimleri oluşmaya başlamış, üretim sektörü artıp geniş alanlara yayılmıştır. Bunun sonucunda yeni yaşam alanı ihtiyacı doğmuştur. Kentlerin sanayi yerleşimlerinden etkilenmeleriyle birlikte farklı kentsel planlamalar, düzenler ve konut tipleri oluşmuştur. Göç hareketlerinin de artışıyla göçmenler için konut alanları yapılmaya başlanmış, toplu konut kavramı ortaya çıkmıştır. Alt ve orta gelir seviyesine uygun tekil veya toplu konutlar, taleplere göre üst gelir seviyesine göre özel konutlar, apartman daireleri, siteler yapılmıştır.

Bugün ise teknolojinin geldiği son nokta ve küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Ev/konut üretiminde endüstrinin birçok alanında kullanılan sistemler yer almaktadır. Yangın, güvenlik, kontrol, iklim sistemleri; ev otomasyonları, hareket kontrolleri gibi teknolojik uygulamaların yapıldığı akıllı evler modern dönemin son örnekleridir. Konforlu, güvenli, engelli kullanımına uygun, basit, pratik, ekonomik ve enerji tasarruflu konut tasarımları talep edilmektedir. Konut üreticileri de bu beklentileri karşılayabilmek amacıyla çalışmalar yapmakta, yenilikleri konutlarda uygulayıp satışa sunmaktadır. Teknoloji ve teknikler gelişmeye devam ettikçe, kullanıcıların talepleri doğrultusunda konut üretiminde değişimler olmaya devam edecektir.

2.2.3. Konut üretimi

Konut üretimi arz-talep ilişkisi doğrultusunda tıpkı diğer yapı üretimleriyle benzer bir süreç geçirmektedir. Artan nüfusa bağlı oluşan konut ihtiyacı ile birlikte konut üreticileri bu açığı kapatmak için konut üretim sürecine girmektedir. Konutlar insanlar için üretildiği için konutları finanse eden; tasarım, yapım ve kullanım süreçlerinde yer alan da insanlardır. Konut üretiminde tasarım, uygulama ve kullanım performanslarının anlaşılıp belirlenmesi ilk olarak kullanıcının yani insanın talebi ve performansı ile başlamaktadır.

Konut tasarımında talep, analiz yapılması, ihtiyaçların belirlenmesi, tasarım süreci, üretim teknolojisi seçimi, ihale ve yapım aşaması olarak süreç işlemektedir. Daha sonra kullanım aşamasında konut içinde yaşamakta veya ticari bir kaynak olarak kiralanmakta, satılmaktadır.

Konut üretim süreci

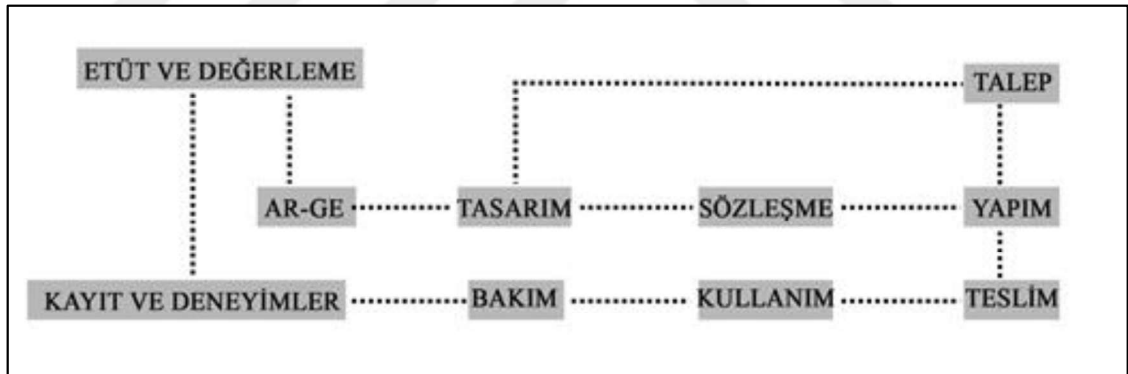
Konut üretimi de diğer yapılarda olduğu gibi ilk olarak talep ile başlar. Kullanıcıların yerleşme alanı, yaşam alanı isteği ve ihtiyaçları doğrultusunda konut üretimi için yatırım yapılmaktadır. İlk önce araştırma ve etüt yapılır, sonrasında tasarım süreci gerçekleşir. Tasarım konutun başlangıcından teslim sürecine kadar devam edebilir. Teslim edildikten sonra kullanım, bakım ve onarım aşamaları yıllara göre değişir. Konuttan alınan kullanım geri dönüşleri bir sonraki talep ve etütleri şekillendirmektedir. Konut üretimi canlı ve yaşayan bir süreçtir.

Konut üretimini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Talep
- Ar-Ge (Ön Karar)
- Etüt (Ön Etüt) – Konut talebinin ne derece karşılanabileceğine bakılır.
- Değerleme (Fizibilite) – Beklenen konut talebinin karşılanıp karşılanamayacağı ile ilgilidir.
- Tasarım – Etüt ve değerlendirme aşamasındaki bilgilerle konut tasarımı şekillenir.
- İhale – Yapım öncesi aşamasıdır. Tasarım aşamasında ortaya çıkan fikri en iyi uygulayacak kişiyi bulma işlemidir.
- Sözleşme

- Yapı ruhsatı
- Programlama ve planlama
- Şantiye organizasyonu
- Yapım – İnşa ve üretim aşamasıdır. Uygun teknik ve teknoloji ile konut üretimi yapılır.
- Kabul
- İşletme-Kullanım – Kullanıcının içinde yaşadığı aşamadır.
 - i. Bakım – Onarım
 - ii. Yıkım – Geri Dönüşüm (Sürdürülebilirlik) Proje devresine dahil değildir.

Konut talebi konutun gelişimini ve üretimini etkilemektedir. Çevresel faktörlere, yerel yönetimlere, içinde yaşanan döneme, teknik ve teknolojik gelişmelere bağlı değişen konut talebiyle birlikte konutun üretimi, üretim süreci ve sunum biçimleri de ilişki içindedir. Kullanıcı ihtiyaçları, arazi ve kaynaklar doğrultusunda oluşan farklı talepler; konut pazarında sunulacak konut tiplerini ve mülkiyet durumlarını belirlemektedir.

Şekil 2.16. Konut talebi ve konut üretimi ilişkisi

Kendi evlerini kendi ihtiyaçları doğrultusunda kendi imkanlarıyla yapan bireyler, zaman içerisinde artan nüfusla beraber “konut ihtiyacı” ile yüzleşmiştir. Bireysel uğraşlarla karşılanamayan bu ihtiyacın sonucunda konut üretiminde örgütlenme çalışmaları başlamış ve yeni üretim sistemleri gelişmiştir.

Aynı süreçte gelişmekte olan endüstri ve teknoloji ile birlikte konut tipleri ve sayıları da artmıştır. Bir tüketim maddesine dönüşen konutun da kendisine ait bir pazarı olmuş,

dünya ekonomisi içinde yatırım ve üretim aracı olarak varlığını sürdürmüştür. Bugün evrensel olarak dünyada ve yerel olarak Türkiye’de değişen ekonomik ve politik sistemler bünyesinde hane halklarının konut talepleri devlet, özel sektör ve yarı özel olarak karşılanmaktadır.

Dünyada farklı konutların yapılması, yeni teknolojilerin kullanılması, yeni malzemelerin üretilmesi ve modern mimari anlayışların yayılması Türkiye’deki konut taleplerini ve yeni üretimleri de teşvik etmektedir. Ekonomik uğraşlar, teknik ve teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, göç hareketleri, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, toplumsal farklılaşmalar, kültürel değişimler, yaşam kalitesini artırma isteği, estetik beklentiler, bireysel alan ihtiyaçları, tek yaşama arzusu, çevresel faaliyetlere yakın olma isteği gibi birçok neden konut talebini canlı tutmaktadır. Ekonomik bir araç haline gelen konut talebi çeşitlendikçe yeni üretim süreçleri ve sunum biçimleri gelişmektedir. Konut üretimi bir nevi arz-talep ilişkisi içinde oluşmaktadır (Özlük 2014).

2.2.4. Dünya’da konut üretimi

19. yüzyılın sonundaki endüstrileşmenin şehirlerde yoğunlaşan kitleler için konut üretimiyle başlayan süreç, konutun temel tasarım problemi olduğu bir dönemdir. Modern mimarlık mirasının kapsamı yapılar açısından ele alındığında, konutların önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Özellikle konut yapılarında estetik prensipler ya da bir üslup olarak değil, kullanıcı ve çevresi için düşünülen bir yaşam biçimi için tasarlanmıştır.

2.2.5. Türkiye’de konut üretimi

Türkiye’de konut, kentlerdeki sosyal, ekonomik değişimlerin etkisi, hızlı nüfus artışı ve kentleşme süreciyle birlikte artan ve talep edilen bir ihtiyaç olmuştur. Kentleşme sorunu, 1950’li yıllarda kırsal alanlardan kentlere doğru başlayan göç hareketleriyle tetiklenmiştir. Bunun sonucunda konut açığı oluşmuştur. Ancak konut sektöründe nitelikli, yeterli ve etkili yatırımlar yapılmaması nedeniyle günü kurtarmaktan öteye geçememiştir. Kaynakların doğru kullanılmaması, planlama yapılamaması, üretken yatırımların olmaması gibi nedenler etkili bir konut üretim sisteminin oluşmasını engellemiş ve sorunun büyümesine katkıda bulunmuştur. Günümüzde halen çözülmemiş olan konut sorununun çözümünü gitgide geciktirmiştir.

Mutluay (1992) konut sorununa karşı çözümleri şu şekilde devam etmiştir: “1984 yılında kurulan 2985 sayılı Toplu Konut Yasası ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı öncülüğünde konut üretiminde ilerlemeler kaydedilmiştir. Toplu Konut Fonunun kurulmasıyla birlikte 2985 sayılı Toplu Kanunu’nun daha etkin bir şekilde konut finansmanında uygulamaya girmiştir. 17.03.1984 gün ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu’nun amacı; konut gereksinmesinin karşılanması, konut inşaatı yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, ülke koşullarına ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleriyle araç ve gereçlerin geliştirilmesidir.”

Y.E.M (2003) kaynaklarına göre nüfus artış hızı, kentleşme ve göç olguları dikkate alındığında Türkiye’de yıllık en az 500 bin adet nitelikli konut açığı olduğunu ve hızlı kentleşme ile konuta olan talebin yaklaşık 200 bin kaçak konutun inşa edildiği yer almaktadır. Hızlı kentleşme dönemlerinde konuta olan talep vardır. Bu varsayıma göre yılda 200 bin dolayında kaçak konut inşa edilmektedir.

TOKİ resmî açıklamalarında ise; “Nüfusu 40.000 ve altında olan ilçe ve beldelerin konut ihtiyacının karşılanması ve örnek toplu konut projeleri geliştirilmesi amacıyla yerel yönetimlerin ve kamu idarelerinin (Valilik/Belediye/Kaymakamlık) önereceği arsalar üzerinde TOKİ tarafından talep organizasyonu yöntemi ile toplu konut uygulaması yapılmaktadır. Kent merkezi veya merkeze yakın gelişme aksı üzerinde yer alan, genel altyapısı tamamlanmış arsalar (Belediye ve Hazine mülkiyetinde bulunan arsalar) konut inşaatı yapılmak üzere TOKİ’ye önerilebilmektedir” şeklinde açıklanmıştır (Anonim 2021).

Toplu Konut Fonu sayesinde 90’ların sonuna konut sektöründe kaynak transferi konut sektöründe çok önemli ölçüde kaynak transfer edilmiş ve konut üretimindeki yol kat edilmiştir. Fakat 1999 Marmara depremi ve 2001 kriziyle birlikte yapı sektör sıkıntı yaşamıştır. 2003 yılından itibaren konut ve inşaat sektörüne bir hareketlilik gelmiştir.

Bugün de konut alanında canlılık olmasına rağmen nitelikli konut sorunu halen devam etmektedir. Tüm bu problemlerin çözülebilmesi için sıfırdan bir sistem geliştirip yeni arayışlara girmek yerine mevcut konut üretim sistemleri incelenerek, geleneksel mimari

uygulamalarla bütünleştirmek mümkündür. Modern ve evrensel üretim ve teknoloji sistemlerini geleneksel ve yerel mimari değerlerle bir araya getirerek konut finansmanı sağlanmalı, yeterli altyapı oluşturulmalı ve kullanıcıların taleplerine göre nitelikli konutlar oluşturulmalıdır.

2.2.6. Modern konuttan beklentiler

Bugün konut tasarımının özenle yapılması, doğru şekilde uygulanması, konfor koşullarının sağlanması, sürdürülebilir olması beklenmektedir. İyi bir tasarım, uygulama ve çevre yaşam kalitesinde önemli rol oynamaktadır.

Orrel ve diğerleri (2013) konut ve kullanıcı ile ilgili: “Konut yerleşmelerinin özenle tasarlanmış, doğru uygulanmış ve sürdürülebilir olması, yaşam kalitesini etkileyen en önemli faktörlerdendir. İyi tasarlanmış konut ve konut çevresi yaşam kalitesini olumlu etkiler. Kullanıcının sosyal, kültürel, ekonomik tüm ilişkilerinin nitelikli bir biçimde kurulmasında önemli rol oynar.” cümlelerini kurmuştur.

Türkiye’de konutlar zamana bağlı olarak değişim göstermiştir. Konutta yaşayan aile üyelerinin sayısının azalması ve çekirdek aileye geçilmesi mekân tercihlerini değiştirmiştir. Eğitim ve kültür seviyesinin artmasıyla birlikte kadının dışarıdaki sosyal hayatta daha aktif olması, çocukların okula gitmesi, geçim için çalışan kişi sayısının artması gibi etkenler de konuttaki beklentileri şekillendirmiştir. Konut tipleri, geleneksel bahçeli müstakil evlerden evrilerek apartman dairelerine ve sitelere dönüşmüş; modern dönemde ise lüks villalara, rezidanslara, akıllı evlere kadar geniş bir aralık oluşturmuştur. Kullanıcıların taleplerine göre tasarlanıp üretilen konutlarda rahat bir yaşam sürdürülebilmesi için konuttan beklenen ve gereken bazı koşullar vardır. Bunlar konfor koşulları başlığı altında toplanarak anlatılmıştır.

Konfor koşulları

Konutun öncelikli ve temel amacı barınma ihtiyacını karşılamaktır. Bunun yanında kullanıcıların sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarına uygun, aynı zamanda kaliteli bir yaşama hizmet etmelidir. Mekânsal kalite kullanıcının ihtiyaçları, beklentileri ve taleplerine yönelik gerekli fiziksel ortamın sağlanması ile mümkündür. Bir mekandaki

kaliteyi belirleyen iklimsel/ısı, işitsel/akustik, görsel konfor, kullanım konforu, havalandırma, doğal aydınlatma gibi unsurlar vardır. Bu unsurlar konutun iç mekânında yer bularak mekânsal kalitenin niteliğini belirlemektedir. Örneğin bir konut bulunduğu yerin ikliminden etkilendiği için hava koşullarına uygun teknik ve gelişen teknolojilerle üretilmelidir. Modern iklimsel elemanların ve sistemlerin uygulandığı konutlarda ısı konfor sağlanarak hem kullanım kalitesi artmakta hem de ekonomik fayda sağlanmaktadır. Aynı zamanda ısı konfor sağlanırken ısı tasarruf da yapılacağı için ekonomik bir fayda da söz konusudur.

Isıl konfor: Yaz mevsimi iç ortam sıcaklığı, kış mevsimi iç ortam sıcaklığı, yapay iklimlendirme cihazı kullanımı, yaz mevsimi nem-rutubet seviyesi gibi değişkenler ısı konfor şartlarını belirlemektedir. Konutlarda ısıtma ve soğutma enerji tüketimi, ısı konfor ihtiyacına bağlı olarak değişir. Isıl konfor ihtiyacı; iklimsel etkenler, hava sıcaklığı, bağıl nem, deniz seviyesinden yükseklik mevsimsel kullanımlar, mekânsal genişlikler ve açıklıklar, mekanlardaki objelerin yüzey sıcaklıkları, konut çevresinde bulunan yeşil alanlar, yapılaşma türü gibi değişkenler birbiriyle bağlantılı olarak sağlanmalıdır. Kombi, doğalgaz, soba, yerden ısıtma, elektrikli ısıtıcı, şömine gibi ısıtma elemanları kullanılmalıdır.

İşitsel konfor: İç mekân akustik düzeyi, iç mekanlar arası gürültü problemi, dış mekândan gelen gürültü problemi gibi değişkenler işitsel konfor şartlarını belirlemektedir. Konutları dış mekândan ayıran çift cam uygulamaları, yalıtımlı duvarlar, ses yansıtıcı paneller, iç mekân akustik elemanları vb. kullanılarak bu denge korunmalıdır.

Görsel konfor: Doğal aydınlatma, gün ışığı düzeyi, yapay aydınlatma, renk ve ışıklılık seviyesi, manzara, estetik değerler, dekorasyon gibi değişkenler görsel konfor şartlarını belirlemektedir. Konutlarda iç mekanların doğrudan gün ışığı alması, pencere boyutlarının kat yükseklikleri ile orantılı olması, yapay aydınlatma elemanlarının mekanlardaki ışık ihtiyacına göre belirlenmesi, küçük odalarda açık renkler kullanılması, konutlarda sık kullanılan mekanların manzaraya yönelmesi, mahremiyet gözetilen mekanların arka cephelere verilmesi gibi seçimlerle tasarımlar yapılmalıdır.

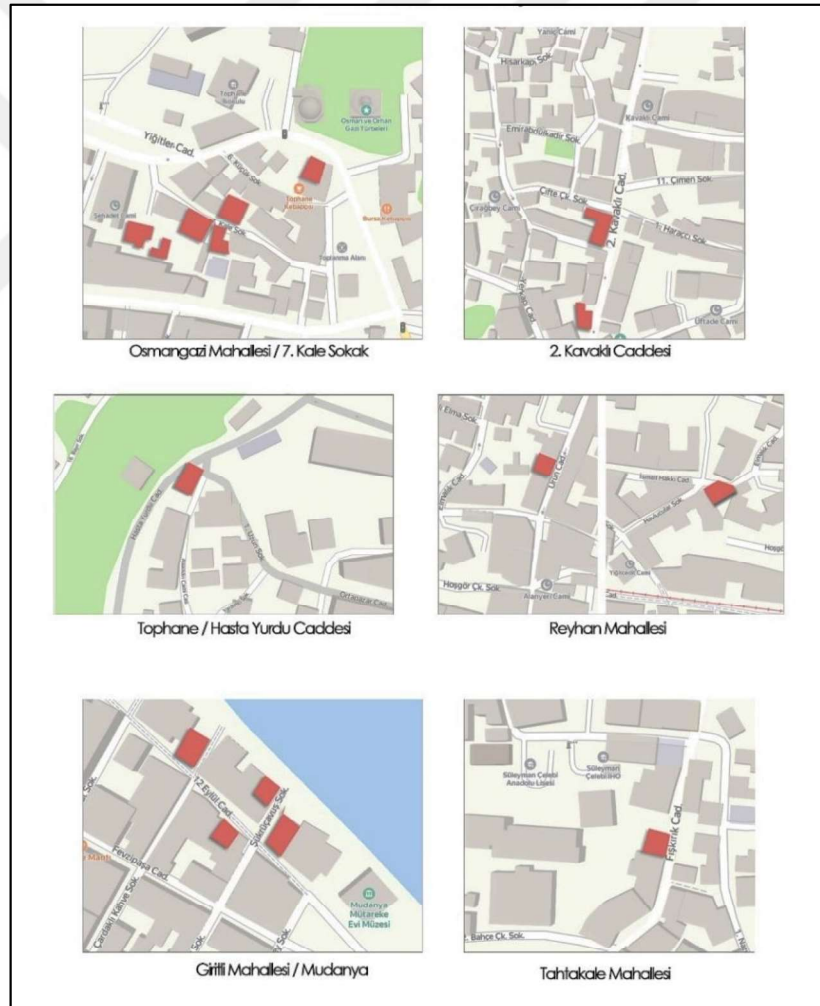
Havalandırma: İç hava kalitesi ve doğal havalandırma konutlarda hava sirkülasyonu açısından önemlidir. Doğrudan havalandırma sağlanamayan mekanlarda mekanik havalandırma yapılarak iç mekânda banyo-wc'den gelen kötü koku ve mutfaktan gelen yemek kokusuna çözüm sağlanabilmektedir. Müstakil bahçeli evlerde havalandırma imkânı daha rahat sağlansa da apartmandaki konutlar genellikle ortak hava bacalarından havalandırılmaktadır. Ferah ve temiz mekanlarda yaşamak için konut tasarımında iç mekân hava kalitesi dikkate alınmalıdır.

Kullanım konforu: Konut iç mekânında kullanıcıların ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda değerlendirme yapılarak oda sayısı, hacim, renk, form, yaşam alışkanlıkları, ekonomik unsurlar, sosyal faaliyetler, kişi sayısı, yaş aralığı, cinsiyet, eve gelen misafir yoğunluğu, aile yapısı, hobiler, sağlık durumu gibi birçok kriter belirlenmelidir. Konutta mekânsal organizasyon duvarlar, bölücüler, hareketli ve sabit mobilya tercihleri ile sağlanmaktadır. Odalar, ıslak hacimler, mutfak-pişirme alanları, açık mekanlar, ortak mekanlar, dinlenme alanları, kişisel alanlar kullanım ömrünü ve verimliliğini arttırmak amacıyla kullanıcıların konfor şartları gözetilerek tasarlanmalıdır. Kullanıcıların ihtiyaçları ve yaşam alışkanlıklarının yansımaları sonucunda oluşan konut tasarımı, modern çağın teknolojik altyapı ve mimari tekniklerine ek olarak; pratiklik, kolaylık, esneklik, uygun ölçek ilkeleri ile birleşerek doğru uygulamalar ortaya koyulmalıdır. Bir konutun verimli kullanımı; içinde bulunduğu şartlar içinde kullanıcısının konfor şartları göz önünde bulundurularak, aktif ve etkin kullanılması sonucunda sağlanmış olacaktır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Tez kapsamında geleneksel ev mimarisi; akademik çalışmalar, kentsel yapı, sokak ve mahalle dokusu, geleneksel ev örnekleri incelenerek; kullanıcıların belleklerinde yer edinen bilgilere ulaşılarak anlatılmıştır. Geleneksel değerler ile ilgili sınıflandırmaları yapmadan önce bir alan belirlenmiştir. Bursa kent merkezinde başta Hisar bölgesi olmak üzere Tophane, Tahtakale, Reyhan, Haşim İşcan, Setbaşı, Yeşil, Maksem, Muradiye ve Mudanya'da Giritli Mahallesi'nde sokak dokusu, mahalle yapısı, ulaşılabilen en eski tarihli 17-19.yüzyıl geleneksel Bursa evlerinin mimari yapısı incelenmiştir. Kuramsal temeller ve kavramlar bölümünün ardından Bursa'da geleneksel ev mimarisi ve konut üretimi kapsamında; Bursa'nın fiziki yapısı, tarihi yapısı, kentsel yapısı, kenti etkileyen olaylar, imar edilme ve kentleşme süreçleri, Bursa'nın mahalle yapısı, sokak dokusundan bahsedilerek geleneksel Bursa evlerinin tarihi süreci ve genel mimari özellikleri anlatılmıştır. Ardından geleneksel ev yapımının modern konut üretimine nasıl evrildiğinden bahsedilerek Bursa'da konut üretimine geçilmiştir. Geleneksel ev yapımının yerini alan konut üretiminin Bursa'da yıllar içinde kentte hangi bölgelerde geliştiği ilgili bilgiler verilmiştir. Çarpık kentleşme gözlemlenen kent merkezinde geleneksel mimari değerlerin korunmadığı gözlemlenerek; konut üretimindeki ticari kaygının ev yapımındaki mimari kaygının yerini almasının bir sorun olarak görülmüştür. Belirlenen soruna karşı geleneksel evlerdeki unutulmuş mimari değerlerin neler olduğu tespit edilmek üzere çalışma kapsamında yer almıştır. Bu inceleme yapılırken Bursa kent merkezindeki geleneksel evlerin plan şemaları, mekân organizasyonları, cephe formları, iç mekân düzeni, mimari yapı elemanları, fiziksel çevresi, ekonomik unsurları, adet ve gelenekleri, toplumsal altyapısı, komşuluk ilişkileri, aile yapısı, kullanıcı beklentileri, günlük yaşam alışkanlıkları, malzeme bilgileri, yapım teknikleri analiz edilmiştir. Analizler sonucunda daha çok toplum ve kültür ile ilgili olan özellikler sosyokültürel değerler altında, fiziksel çevre ve malzeme-yapım teknikleri ile ilgili olan özellikler fiziksel değerler altında, görsel öğeler, cephe ve süsleme elemanları ile ilgili olan özellikler estetik değerler altında, maliyet ve harcama ile ilgili olan özellikler ise ekonomik değerler altında toplanmıştır. Mimari değerler kapsamında Bursa'nın kentsel gelişim haritaları incelenmiş, Bursa'daki geleneksel ev örnekleri fotoğraflanmış, Muradiye Mahallesi'ndeki bazı evlerin plan-kesit-cephe şemaları çizilmiştir. Sosyokültürel, fiziksel, estetik, ekonomik değerler olmak üzere dört ana başlık altında

geleneksel mimariyi önemli kılan, nesiller boyu süregelmiş mimari değerler kendi içinde alt başlıklara ayrılarak anlatılmıştır. Bursa’da konut üretimi, modern konut uygulamaları yazılı ve sözlü kaynaklardan düzenlenerek aktarılmıştır. Modern Bursa konutundaki sorunlara karşılık geleneksel mimari değerlerin modern konuta nasıl daha doğru uyarlanabileceği ve kullanıcı beklentileri hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Bursa’da modern konut üretiminde geleneksel mimari değerlere ilişkin uygulamalar incelenmiş, örnekler sunulmuştur. Geleneksel Bursa Evleri’nde mimari değerler ve modern Bursa konutunda kullanıcı beklentileri tablosu oluşturulmuştur. Geleneksel ve yerel ev mimarisindeki değerlerin modern ve evrensel konuta nasıl entegre olabileceği ile ilgili analizler ve çıkarımlar ile tez sonuçlandırılmıştır.

Şekil 3.1. Geleneksel Bursa ev örneklerinin kent içindeki konumu (Yandex haritalar esas alınarak düzenlenmiştir)

3.1. Bursa’da Geleneksel Ev Mimarisi ve Konut Üretimi

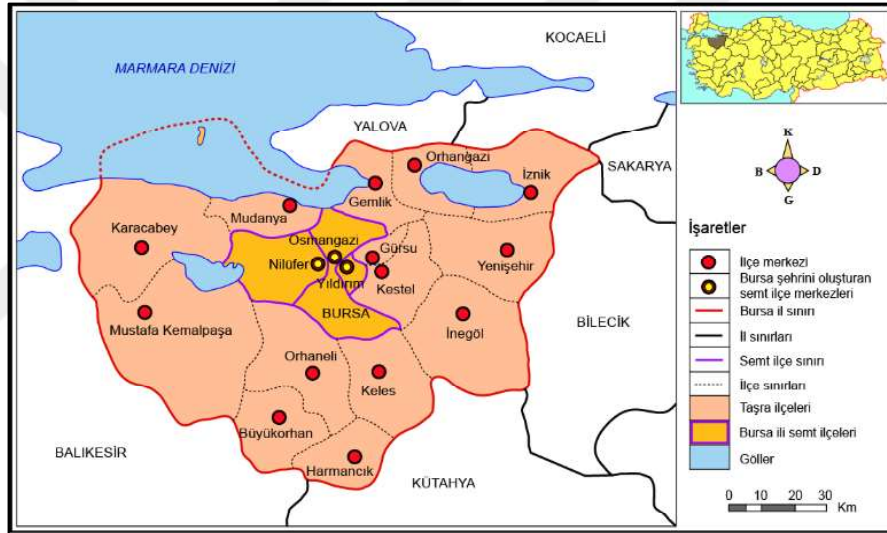
Osmanlı Devleti’nin ilk başkenti olan ve yerleşik hayata geçilen yer olan Bursa, geleneksel ev mimarisine öncülük ederek yıllar boyunca tarihi, kültürel ve ticari bir merkez olmuştur. İlk olarak Hisar Bölgesi’nde ve külliyelerin çevresinde yapılan evler bir araya gelerek mahalleleri oluşturmuştur. Mahalleler genişleyerek ve yollarla birleşerek kentsel gelişim sağlanmıştır. Geleneksel yaşam kültürünün hâkim olduğu Bursa mahallelerinde evler; taş, tuğla ve ahşap gibi yerel yapım malzemeleri ve geleneksel yapım teknikleri ile yapılmıştır. Yüzyıllar boyunca yeşil dokuyu besleyen bahçeler içinde, genellikle iki katlı yapılan ahşap evler meydana gelen afetler ve beşerî etkenler nedeniyle tahribata uğramıştır. (Kaplıanoğlu 2020) Bu nedenle ulaşılabilen en eski tarihli evler 17-19.yüzyıl tarihlerine aittir. Sanayi Devrimi, değişen siyasi politikalar, yerel yönetim değişimleri, teknolojik gelişmeler, mimari akım etkileri, nüfus artışı, konut ihtiyacı gibi durumlar Geleneksel Bursa Evleri’nin yerine betonarme binaların kent merkezlerinde yerini almasına neden olmuştur. Cumhuriyet Döneminde de Bursa, Türkiye için önemli bir kent olarak varlığını sürdürmüştür, Türkiye’nin nüfus, sanayi, eğitim, turizm için önde gelen büyük kentlerinden olmuştur. Bu nedenle göç almış ve artan nüfusa dayalı barınma ihtiyacı konut sorunlarını beraberinde getirmiştir. Kent merkezinde hızla yayılan dikey mimari, ticari amaçlı üretilen, yanlış uygulama yapılan konutlar, kullanıcı memnuniyetsizlikleri, bozulan kentsel silüetler, sosyokültürel değişimler, estetik kirlilik; geleneksel evdeki mimari değerleri ve modern çağın kullanıcılarının beklentilerini ele almayı işaret etmektedir. Yıllar boyunca yapı ustaları tarafından yapılan Geleneksel Bursa Evleri, günlük yaşamın yapıya yansımaları olmuş, mekânsal ve yapısal özellikleri ile dönemin kullanıcı ihtiyaçlarına karşılık vermiş, maddi ve manevi birtakım değerleri ile varlığını sürdürmüştür. Bu bölümde Bursa’nın kentsel ve mimari yapısı hakkında bilgiler verilerek, günümüzde ayakta kalan en eski tarihli 17-19.yüzyıl Geleneksel Bursa evleri mimari özellikleri incelenmekte; modern konuta referans olacak mimari değerler tespit edilerek “Geleneksel Bursa evlerindeki mimari değerler” dört ana başlık altında sınıflandırılarak örnekler ile anlatılmakta ve modern konuta nasıl uyarlanabileceği hakkında öneriler sunulmaktadır.

3.1.1. Bursa'nın kentsel ve mimari gelişimi

Bu bölümde öncelikle Bursa'nın fiziki yapısı, coğrafi konumu, tarihsel gelişimi, kent dokusunun oluşumu ve kentsel gelişimi, Bursa'yı kentsel olarak etkileyen olaylar, Bursa'da yeniden imar, modern kentleşme, Bursa'nın sosyal yapısı, mahalle ve sokak dokusu geleneksel Bursa evlerine referans olması için anlatılmaktadır.

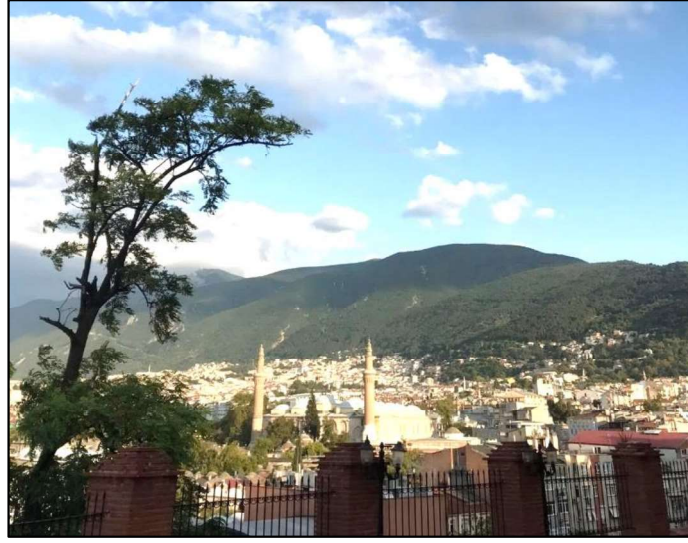
i. Bursa'nın fiziki yapısı

Bursa ili doğuda Bilecik ve Adapazarı, kuzeyde Kocaeli, Yalova ve Marmara Denizi, güneyde Eskişehir ve Kütahya, batıda Balıkesir illeriyle çevrilidir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Bursa ili haritası (Saygılı 2015)

Bursa, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarihi İpek Yolu'nun önemli duraklarından biri olmuş, tarihin her döneminde stratejik konumunu ve değerini korumuş bir kenttir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun ilk başkenti de Bursa olmuştur. Bursa, günümüzde gelişmiş sanayisi ve Türkiye'nin en önemli ticaret merkezi İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan otoyol üzerinde yer alan konumuyla, Türkiye'nin önde gelen kentlerinden biri olma özelliğini sürdürmektedir.

Şekil 3.3. Bursa Uludağ ve Ulucami silueti

ii. Bursa'nın tarihi-kentsel gelişimi

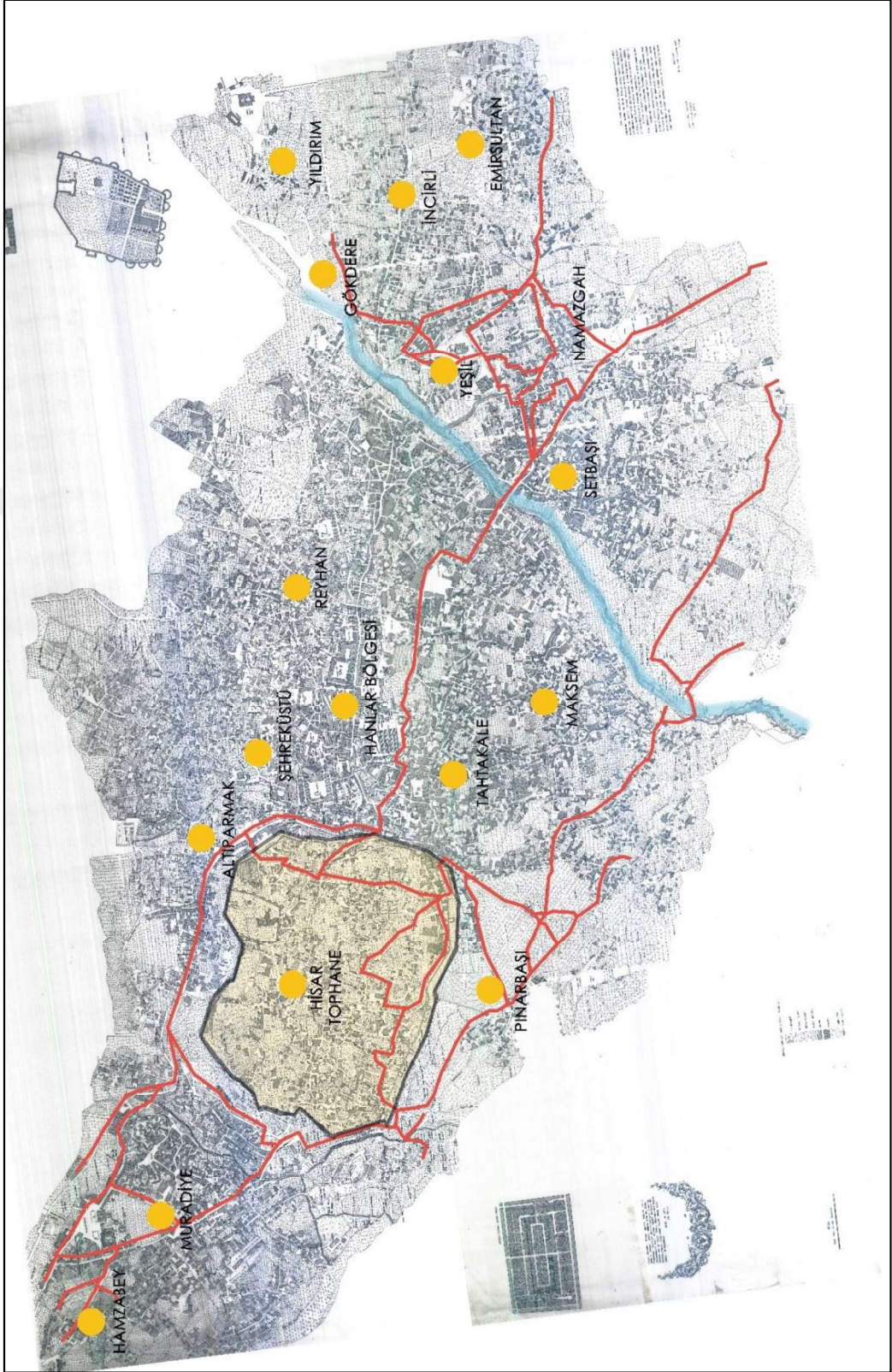
Güney Marmara bölgesine M.Ö. 7. yüzyılda yerleşen Bithynialılar tarafından M.Ö. 185'te bir tepe üzerinde kurulan ve etrafı surlarla çevrilen Bursa, M.Ö. 74'te Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. M.S' 395'te Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölünmesinden sonra ise bölgede Bizans dönemi başlamıştır (Anonim 2017).

Uzun bir kuşatmanın ardından 1326 yılında Orhan Gazi tarafından Osmanlı topraklarına katılan ve Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Bursa, bu işlevini 1331-1335 tarihleri arasında geçici bir süre İznik'in başkent olduğu süre haricinde, 1365'ten itibaren Edirne kentiyle paylaşarak, 1453'te İstanbul başkent olana kadar sürdürmüştür. Osmanlı devletine başkentlik yaptığı sürede başa geçen sultanlar, Bursa'nın farklı bölgelerinde kendi isimleriyle anılan külliye yapıtırmıştır. Konut alanları bu külliye çevresinde gelişerek kentleşme modelini oluşturmuştur (Aksoy 2013).

Genel olarak Bursa'da kentin ana merkezini, Erken Osmanlı Döneminde Orhan Bey'in yapılarının bulunduğu Hanlar Bölgesi belirlemektedir. Bu bölgenin kent merkezi özelliği, günümüze kadar hiç değişmeden gelmiştir. Kent merkezinde yapıtırlan külliye çevresinde oluşan mahallelerle büyüyen Bursa'da, mahalleleri birbirine bağlayan ulaşım aksları, bu kent dokusu içerisinde kendiliğinden oluşmuştur. (Yenişehirlioğlu 1989)

Bursa, 1435'te Osmanlı başkentinin İstanbul'a taşınmasına rağmen Koza Han ve Pirinç Han gibi ticaret merkezleri sayesinde önemini sürdürmüştür. 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar genelde organik mahallelerden oluşan Bursa'da, daha sonra Batı etkisiyle ızgara plan tipinde mahalleler oluşmaya başlamıştır. Bu plan tipi Bursa'ya gelen göçmenleri barındırmak amacıyla oluşturulan mahallelerde veya yangın gibi doğal afetler sonucunda zarar gören mahallelerin yeniden inşasında uygulanmıştır. Dolayısıyla, organik ve ızgara planlı mahalleler Bursa'da iç içe, yan yana oluşmuştur. Geleneksel ve yerel doku daha çok 18. ve 19.yüzyılda yapılan evlerle ortaya çıkmış, tamamı ulaşamamış olsa da bazı mahalleler ve evler geleneksel dokusuyla yaşamaya devam etmektedir (Kaplanoğlu 2021).

Bursa için Suphi Bey tarafından 1862 yılında çizilen harita düzenlenerek Bursa'nın kentsel yerleşim alanları ve ilk yerleşimlerin görüldüğü Hisar, Tahtakale, Hanlar Bölgesi, Reyhan, Muradiye, Maksem, Setbaşı, Pınarbaşı, Emirsultan, Namazgah, Gökdere, Yeşil, Yıldırım, Cilimboz Deresi ve mahallelerin arasındaki yollar gösterilmiştir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. 1862 Suphi Bey haritası ve Bursa mahalleleri (BKVKBK Suphi Bey haritası esas alınarak düzenlenmiştir)

iii. Bursa'yı etkileyen olaylar

Bursa, imar edilme sürecinde istila, yangın ve deprem gibi felaketler yaşamıştır. Yaşanan olaylar tarihi yapılara büyük ölçüde zarar vermiştir. Bursa'nın yaşadığı ilk büyük felaket, 1402 yılında Timur istilası olmuştur. 1414 yılında ise Karamanoğlu Mehmed Bey felaketi yaşanmıştır. Kenti günlerce kuşatan Mehmet Bey, Orhan Camii ve çevresini yakmıştır (Atsız 1970).

1489 yılında meydana gelen yangın sonucunda da 25 mahalle tamamıyla yanmış, 1491 yılındaki yangında da birçok anıt zarar görmüştür. 1520'teki deprem ve yangında ise kentin yarısı yok olurken 1590,1728,1756'da da yangınlar geçirmiş ve bazı hanlar yanmıştır. (Atsız 1970) 1761-1804 yılları arasında yedi büyük yangın geçirmiştir. 1801'deki Büyük Bursa Yangınında ise kentin üçte ikisi yok olmuştur. 9 Şubat 1854 yılında meydana gelen büyük deprem ve ardından çıkan yangında Bursa'daki çoğu tarihi yapı harap olmuştur. *Küçük Kıyamet* olarak adlandırılan bu depremde tüm Bursa yerle bir olmuştur (Baykal 1947). Bu tarih sonrasında kente İstanbul'dan mimar, mühendis ve müteahhitler gönderilmiş yeniden inşası için çalışmalar yapılmıştır (Pamukçuyan 1986).

iv. Bursa'da yeniden imar ve modern kentleşme

1800'lü yıllarda meydana gelen büyük yangın ve deprem sonrasında kentsel ölçekte modern şehircilik uygulaması için ortam hazırlanmıştır. Bu dönemde Yeşil'den Emirsultan'a kadar geniş ve birbirini karşılayan caddeler açılarak 25 caddenin kenarlarında yeni evler yapılmıştır. Hisar bölgesinde türbelerin çevresinde evler yapılmış, evler eğimli arazinin konumuna göre dizilip bir aks oluşturmuştur.

Modern kent yönetiminin Anadolu'daki ilk uygulamaları Bursa'da görülmüştür. Ahmet Vefik Paşa, Balkanlarda Tuna Valisi Mithat Paşa'dan sonra Bursa'nın geleneksel mahalleyi temel alan kent dokusunu değiştiren yönetici olmuştur. Çıkmaz sokaklar ile birbirinden bağımsız olan geleneksel mahalleleri birbirlerine bağlamak için çalışmıştır.

1877-78 Rus Savaşı sonrasında da Bursa'ya çok sayıda göçmen akını olmuş, sadece Rusçuk'tan 30 bin göçmen Bursa'ya gelmiştir. Vali Ahmet Vefik Paşa tarafından, planlı olarak yerleştirilen bu göçmenler; yine Hoca Hasan, Rusçuk, İntizam mahallerini

kurmuşlardır. Kazan'dan gelenler Molla Arap'a, Kırım' dan gelenler Alacahırka'ya, Kafkasya'dan gelenler Yıldırım semtine yerleştirilmiştir. Kurtuluş Savaşı öncesinde; Kırım'dan, Kafkasya' dan, Bosna ve Rumeli'nden gelen göçmenler oldukça fazla iken Kurtuluş Savaşı sonrasında, Bursa'daki Ermeni ve Rumlar kenti terk ederken, yerine mübadele (değişim) ile birlikte, Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya' dan göçmen akınına uğramıştır. 1950'li yıllardan sonra da Türk Hükümeti ile Bulgaristan arasında yapılan anlaşma sonucu çok sayıda Bulgaristan göçmeni Bursa'ya yerleşmiştir. Bu göçmenler ise, Bursa'da Acemler Bölgesi'nden hemen sonra Hürriyet ve Adalet Mahallelerini kurmuşlardır (Kaplanoğlu 2021).

Sonraki yıllarda Merinos Evleri'nin (İşçi Konutları) Merinos Fabrikası yakınındaki göçmen evlerinin kuzeyinde kurulması da kentin kuzeye açılmaya başlamış ve ilk "gecekondu"laşma da bu dönemde gerçekleşmiştir. Gelişen teknoloji ve kurulan sanayi tesisleri nedeniyle Bursa; 1970'li yıllardan itibaren Anadolu'dan büyük bir göçmen akınına uğramış, Gürsu ve Görükle arası gecekonduyla birleşmiştir (Kaplanoğlu 2021).

Mudanya yolu üzerinde Organize sanayi Bölgesi'nin Bursa'ya yerleşmesiyle kent merkezine doğru bir yerleşim başlamış, İstanbul Yolu üzerinde Tofaş'ın kurulmasıyla da gelişen yan sanayi ve üretim birimleri yol boyunca sıralanarak kentin ovaya doğru yayılmasını hızlandırmıştır. Ova boyunca kent Demirtaş'a kadar sanayi tesisleri ve biçimsiz yapılarla dolmuştur. Gecekonduları önleme amacıyla Ucuz Mesken (Ertuğrulgazi)'de yapılan toplu konutlar, gecekonduların yapımını engelleyememiş olup kent plansız şekilde gelişmesini sürdürmüştür. Eski Bursa'daki tarihsel ev ve yapılar ise her geçen gün yok olmuştur (Kaplanoğlu 2021).

v. Bursa'nın sosyal yapısı

Bursa'da mahalle, sokak yapısı, ev-sokak ilişkisi ve ev-parsel ilişkisi anlatılmıştır.

Bursa'da mahalle

Bursa'da kent yerleşimi genellikle Erken Osmanlı Döneminde yapılan külliyelerin çevresinde oluşan mahallelerle oluşmuştur. Kent içindeki ulaşım aksları ve kent dokusu organik olarak gelişen mahalleleri birbirine bağlamıştır. Cumhuriyet dönemine kadar

birbirinden bağımsız ve uzak olan mahallelerin arası boş kaldığı için evler geniş bahçeler içerisinde yapılmıştır. Bahçelerdeki ağaçlar ve evler arası yeşil alanlar doğa ile iç içe bir doku çizmiştir. Yıllar boyunca kent bu nedenle Yeşil Bursa olarak anılmıştır.

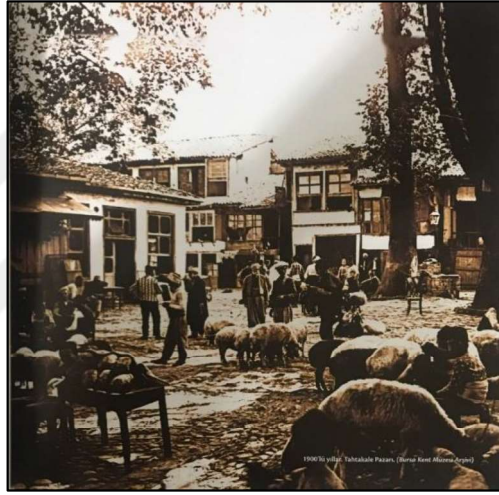
Mahalleler genellikle bir cami, külliye etrafında gelişmiştir (Şekil 3.5). Bazı mahalleler isimlerini etrafında kurulduğu külliye ve camiden almıştır. Bazen de dışarıdan gelen göçmenler yerleştirildikleri mahalleye isimlerini vermiştir. Örneğin; İran ve Azerbaycan'dan gelenler Acemler Mahallesi'nde, Yahudiler Yahudilik Mahallesi'nde yaşamıştır. Bunun yanı sıra Özbekler Pınarbaşı'nda, Rumlar Setbaşı ve Demirkapı Bölgesinde, Ermeniler Setbaşı Mahallesi'nde, Kazan'dan gelenler Mollaarap'ta, Kırım'dan gelenler Alacahırka'da, Tatar göçmenleri Gökdere'de, Kafkasya'dan gelenler Yıldırım'da, Rumeli göçmenleri ise Mollaarap, Namazgah, Alacahırka, Köstence, Yıldırım gibi mahallelerde yaşamıştır. Ayrıca manevi ve dini değerlere sahip Bursa'da çok sayıda derviş yaşamış ve mahallelerine kendi isimleriyle anılmıştır (Kaplanoğlu 2021).

Şekil 3.5. Tahtakale Mahallesi Veled-i Vezir Camisi (1894 Dostoğlu arşivi)

Farklı din, dil, ırk ve kültürlere sahip insanlar mahalle içinde birey olabilmeyi ve sosyal hayatta yer alabilmeyi başarmıştır. Mahalle yapısı sosyal, ekonomik, fiziksel anlamda buna imkân vermiştir. Mahalleler dini bir merkez etrafında büyüdüğü gibi ticari alanların çevresinde de gelişmiştir. İpekçilik, zeytincilik, ahşap oymacılığı, bıçakçılık, marangozluk, bakırcılık, çinicilik, yorgancılık gibi mesleklerin icra edildiği dükkanlarda

ve pazar alanlarında (Şekil 3.6) ekonomik ve sosyal faaliyetler sürdürülmüştür. Geniş meydanlarda görkemli çınar ağaçları ve çeşmeler doğal ortamı bozmayan fiziksel değerleri oluştururken, bu meydana soluklanan insanların buluşup konuşabildiği sosyal bir ortam olmuştur. Geleneksel düğünler, törenler ve bayramlar meydanlarda mahallece kutlanılmıştır (Şekil 3.7). Birçok kültürün kesişim noktası olduğu için toplumsal ayrımcılığa yer verilmeyerek insani değerlere ve sosyal haklara önem verilmiştir. Her mahalle kendi adetlerini, kültürünü ve günlük alışkanlıklarını yaşayan farklı cemaatleri barındırmıştır. Komşuluk ve esnaf-halk ilişkileri güçlü tutulmuştur. Mahalleler, sosyal ve ekonomik eylemlere fiziksel imkân sunan yerler olmuştur.

Şekil 3.6. Tahtakale Pazar yeri ve halk (Bursa Kent Müzesi arşivi)

Şekil 3.7. Halkevi'nin düzenlediği bisiklet yarışması 1940 (Yüce Doruk koleksiyonu)

Ev-sokak ilişkisi

Sokak genişliği, yer kaplaması, eğimi insan ölçeğine ve binek hayvana göre şekillenmiştir. Mevcut ağağlar, bitkiler korunmuş, evler ağağların yer ve gölge hakkına riayet ederek yapılmıştır. Zeminde kayrak taşı döşenen sokaklar, genellikle organik olarak belirli bir aksı takip ederek mahalle meydanına çıkmaktadır. Fakat bazen belirsiz bir yerde sonlanıp çıkmaz sokak olarak da karakteristik bir doku oluşturmuştur. Sokakların köşelerinde çeşmeler ve ağağlar bu dokuya doğal unsurlar katmıştır (şekil 3.8).

şekil 3.8. Hisar Bölgesi sokak dokusunda çeşme, evler ve ağağlar

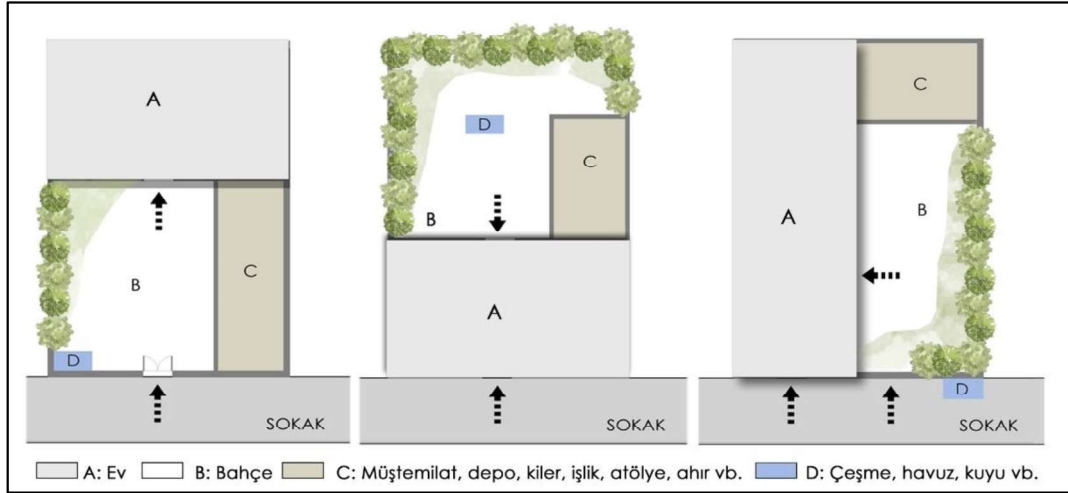
Sokağın iki yanına dizilen evler ilk zamanlar geniş parseller içinde yapılsa da artan nüfus ve kentleşmeyle beraber bitişik nizamlı olarak yapılmıştır. Ev ve sokak arasındaki sınırı bahęe duvarı ile belirlemiş, mahremiyet duygusu sebebiyle evler zemin katlarda sokağa cephe vermemiş, iç avluya ya da bahęeye açılmıştır. Evlere giriş sokaktan eve giriş, bahęeden eve giriş hem bahęe hem de sokaktan eve giriş olarak üç şekilde sağlanmıştır.

Şekil 3.9. (a) Tophane 7. Kale Sokak dokusu-evlerin örüntüsü, (b) 2.Kaleiçi Sokak dokusu

Ev-parsel ilişkisi

Evler, eğim, bitki örtüsü, rüzgâr yönü, gün ışığı gibi fiziksel koşullar doğrultusunda parsellere yerleşmiştir. Araziye konumlanmasını ve yönelimini bu koşullara uygun olarak yapan ev kullanıcıları; komşuluk haklarına saygıyı esas almıştır. Örneğin; evler birbirinin güneşini, gölgesini, rüzgarını ve manzarasını kesmeyecek şekilde sıralanmış ve girinti çıkıntılarla bir örüntü ve sokak dokusu oluşturmuştur. Ev-sokak ilişkisinde bahsedildiği gibi evin parselde konumlanması üç farklı şekilde olmuştur: Sokaktan bahçeye girilen evlerde ev arkaya alınmış. Sokaktan direkt eve girilerek yapılan evlerde bahçe arkaya alınarak bahçeden de bir giriş verilmiştir. Avlu ve taşlıktan eve girilmiş, varsa müstemilat yapısı bahçenin yan duvarı boyunca uzatılmıştır. Diğer bir yerleşim olarak da ev bahçenin yan duvarına konumlanmış, sokaktan hem eve hem de bahçeye giriş verilmiştir (Şekil 3.10). Çok sık görülmemekle beraber bazı evler arsanın tamamına oturmuş, bahçesiz olarak yapılmıştır. Bursa Evleri'nde; genel olarak bahçe geniş tutularak yeşil bırakılmış, çeşme-kuyu gibi su öğeleri kullanılmıştır. Bahçe; sokaktan eve girişte bir karşılamaselmamlama yeri, günlük işler için kullanım alanı ve insanı doğadan koparmayan, eve bağlı bir açık mekân olmuştur.

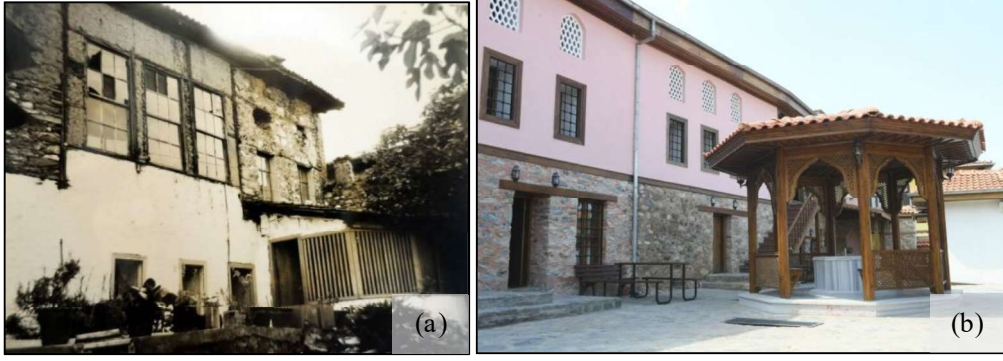
Şekil 3.10. (a)Sokaktan bahçeye geçilen parseller, (b) sokaktan direkt eve geçilen parseller, (c) bahçe ve sokaktan da eve geçilen parseller (Aksoy 2011 esas alınarak düzenlenmiştir)

Geleneksel Bursa evleri, şehir merkezinde de kırsal alanlarda da çoğunlukla bahçe içine yapılmıştır. Genellikle parselin kuzey yönüne evi yerleştirilirken güneyi avlu ya da bahçe kısmı için bırakılmıştır. Parsel ve yol birbirinden taş duvarlarla (minimum 1,5 metre) ayrılmış, çift kanatlı ahşap kapı ile bahçeye giriş verilmiştir.

3.1.2. Geleneksel Bursa evi

Geleneksel Türk evleri Osmanlı devletinin sınırları içerisinde Rumeli ve Anadolu bölgelerinde oluşmuş ve 500 sene kadar devam etmiş kendi özellikleriyle belirginleşmiş bir ev tipidir. Türk evi bu süreç içerisinde büyük gelişmeler geçirmiş ve yayılıp geliştiği iklim, tabiat ve kültür bakımından farklılıklar gösteren bölgelerde farklı tipler meydana getirmiştir (Eldem 1984).

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olması nedeniyle erken dönem geleneksel evleri Bursa'nın Hisar Bölgesi'nde görülmektedir. Kentte meydana gelen deprem, yangın, savaş gibi felaketler kentin büyük bir kısmını yok ettiği için günümüze ulaşabilen en eski evler 17. yüzyıla aittir. Bunun dışında kaynaklara göre 14.yüzyılda, zemin katı taş, birinci katı ise kerpiç yığma olarak yapılan Somuncu Baba Evi günümüze ulaşabilmiştir (Şekil 3.11).

Şekil 3.11. (a) Somuncu Baba evi 20.yüzyıl fotoğrafı (Osmangazi Bld. arşivi),
(b) Somuncu Baba Evi Somuncu Baba evi fotoğrafı 2018 (Osmangazi Bld. arşivi)

Bursa evlerinin genel özelliklerini Raif Kaplanoğlu bir makalesinde şöyle anlatmıştır:

“Bursa evleri genellikle bir alt kat (beyt-i süflî) olup burası geniş ve açık bir yerdi. Bunun altında da çok sıcak günlerde barınılan yer altı odası (serdâb) ve alt kat odası (tahtânî oda) vardı. Evin küçük odasına "hücre", üst kat odalarına ise "beyt-i ulvî" denirdi. Genellikle her Bursa evinde sofa, mutfak (matbah), cumbalı veya balkonlu oda (gurfe), bir şadırvan, su kuyusu, avlu (muhavvata) vardı. Bu sistem içinde alt katta ahır, kiler, ambar gibi sıcak ve korunaklı mekanlar, üst katta ise serbest çıkmalı, bol açıklığı olan serin ve yazlık kullanımlar yer almaktaydı. Evlerin özelliklerine göre bahçesinde çardak, ahır, fırın, ambar, çeşme, sundurma, samanlık, tuvalet ve hamam camekânı bulunurdu. Bursa'daki evleri (menzil) sınıflandırmak olası. Bir Bursa ev tipi de konaklar idi. 18. yüzyılda ülkenin diğer bölgelerinde "saray" adı verilen konaklar, sıradan konutlardan ayıran belirgin özelliği, bahçelerinde meyveli bitkiler yerine, ikamete tahsis edilmiş ana bina dışında, tümü de zevk ve eğlenceye tahsis edilmiş kasır, köşk ve fıskiyeler gibi başka yapıların bulunmasıydı. Orta halli Bursalıların evinde iki-üç oda varken, konaklarda çok daha fazla oda bulunurdu. Bursa evlerinde sadece odalar bulunmaz, bugünkü konutlarda bulunmayan; sofa, sundurma, cihannüma ve selamlık gibi bölümler de vardı. Sofa, odaların açıldığı ve aile bireylerinin birlikte oturup sohbet edip yemek yedikleri yerdi. Cihannüma, Bursa Ovası'nın seyredilebildiği, konutun ikinci katında bulunan camekânlı bölümdü. Yabancı misafirlerin ağırlandığı "selamlık" ise, genellikle esas konuttan ayrı veya ona bitişik yapılmış bir oda veya bölüm idi. Ayrıca hamam, fırın, serdab, mahzen gibi mimari birimler daha çok bu konaklarda görülmekte” (Kaplanoğlu 2021).

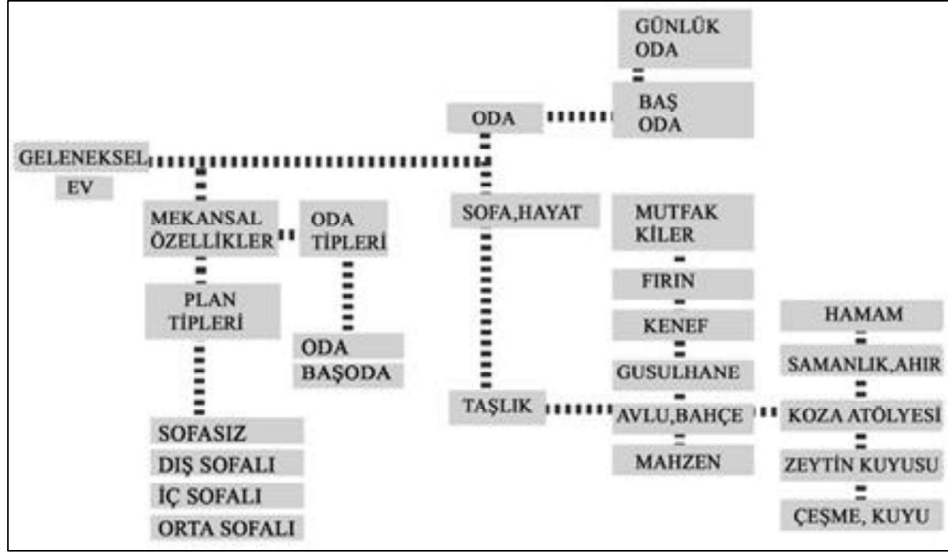
Şekil 3.12. 1895’te Mahkeme Hamamı caddesi ve geleneksel Bursa evleri (Bursa’nın Tarihi Mahalleleri-I 2011)

Geleneksel Bursa Evleri; genellikle zemin kat ve birinci kattan oluşmak üzere iki katlı olarak bir bahçe içerisinde inşa edilmiştir. Bazı evlerde zemin kattan sonra ara kat yapılmıştır. Ara katın yüksekliği asıl kata göre daha az bırakılarak soğuk havalarda ısıdan tasarruf yapmak amaçlanmıştır ve bu nedenle kışlık oda adı verilmiştir. Arazi yapısının eğimli olduğu yerlerde topografyaya uyumlu olarak bodrum kat yapılmış, ev zeminden yükseltilmiş, yerden gelen soğuk için önlem alınmıştır. Zeminden yükselen “üst katlarda da güneş ışığı, temiz hava ve manzaradan daha fazla yararlanılmıştır. Alt katta çok sıcak geçen yaz günlerinde barınılan yer altı odası (serdâb) ve alt kat odası (tahtânî oda) yapılmıştır. Zemin kat hizmet bölümü olarak kullanılmıştır. Taşlık, avlu (muhavvata), mutfak (matbah), kiler, depo gibi bölümler zemin katta yer almıştır. Ahşap merdiven ile taşlıktan üst katlara bağlantı sağlanmış, ara kat kışlık oda olarak kullanılmıştır. Üst kattaki odalar beyt-i ulvi olarak adlandırılmış; günlük yaşam faaliyetleri, yeme-içme ve dinlenme ihtiyaçları burada karşılanmıştır. Odalara geçişi sağlayan ve odaları birbirine bağlayan sofa Bursa evlerinde ortak yaşam alanı olmuştur. Sofa bazı evlerde hayat olarak adlandırılmıştır. İlk zamanlarda dışta ve açık olarak yapılan sofa; çevresel şartlara karşı teknolojinin gelişmesiyle kapatılmış, daha sonra içe alınmıştır. Odalar arasında sosyal ve fiziksel bir ağ haline gelmiştir.

Zemin katın düz ve sokağa kapalı cephesi, üst katta farklılaşarak serbest çıkmalı ve bol açıklıklı bir cepheye dönüşmüştür. Yapılan çıkmalar cumba adını almış, geniş pencerelerin önüne sedirler serilmiş, seyir ve oturma alanı oluşturulmuştur. Cumbalı odaların yanı sıra bazı evlerde balkon yapılmış, bu odalara balkonlu oda (gurfe) denmiştir. Evlerin kat sayısı, büyüklüğü ve iç mekân özellikleri; hane halkı sayısına, ekonomik duruma, geçim kaynaklarına, aile yaşam biçimine, geleneksel değerlere ve günlük alışkanlıklara göre farklılık göstermiştir.

Geçim kaynakları ve günlük faaliyetler doğrultusunda bahçede çardak, ahır, ambar, fırın, samanlık, ipek atölyesi, zeytin kuyusu gibi mekanlar yapılmıştır. Uludağ'ın eteklerinde yer alan Bursa evlerinde suyun bol olması nedeniyle çoğu bahçede sundurma, çeşme veya süs havuzu yapılmıştır. Hatta bazı yapılarda çeşme, bahçe kapısının yanına yaptırılarak yoldan geçenlerin kullanması sağlanmıştır. Özellikle Hisar bölgesinde Pınarbaşı suyunun evden eve aktarıldığı Tophane'de ve Muradiye Mahallesi'ndeki evlerde bu çeşme ve su kanalları halen varlığını sürdürmektedir.

Islak hacim olarak tuvalet (kenef) evin dışında bahçede yapılmış fakat zamanla tesisat sistemi gelişmesiyle iç mekâna alınmıştır. Hamam kültürünün yaygın olması sebebiyle bahçe içinde hamam yapılmış, bu hamam odun ateşiyle ısıtılmıştır. Diğer bir ıslak hacim olan gusülhaneler de odaların içerisinde yer almış, ahşap kapaklarla kapatılmış, dolap görümlü ebeveyn banyosu gibi kullanılmıştır. Değişen kullanıcılar ve zamanla beraber gusülhaneler dolap, yükük gibi işlevler de kazanmıştır. Her oda kendi başına bir ev niteliğinde olup kullanıcılar için işlevsel ve pratik bir mekân haline gelmiştir. Dış etkenlerin etkisiyle iç mekân özellikleri değişiklik gösterse de Geleneksel Bursa Evlerinin değişmeyen ortak değerleri yıllar boyunca varlığını sürdürmüştür. Hiçbir ev bir diğerinin güneşine gölge olmamış, altında soluklandığı gölgesini kesmemiş, esen rüzgarına duvar olmamış, seyrettiği manzarayı bölmemiş, mevcut arazideki canlıların yaşama hakkını yok saymamıştır. Komşusunun mahremiyet hakkına saygı gösterirken sosyal ilişkilerini de sürdürmüştür. Böylelikle saygılı bir iletişim halinde olan evler bir araya gelerek adeta takımın parçası gibi sokak dokusunu oluşturmuştur. İçinde bulunduğu sokağa ve mahalleye ait olan her ev aynı zamanda kendi ailesi için de özeldir. Geleneksel Bursa evlerinde mekânsal özellikleri plan tipleri ve oda tipleri olarak Şekil 3.13'te verilmiştir.

Şekil 3.13. Geleneksel Bursa evlerinde mekânsal özellikler

Geleneksel Bursa Evleri kendi içinde yaşamsal faaliyetlere göre değişiklik gösterse de kent merkezinde yaygın mekân organizasyonu Şekil 3.14'teki gibidir. Muradiye Osmanlı Evi'nin plan, kesit cephe çizimlerinden ortak kullanım alanı sofayı, doğal peyzaj alanı olan bahçeyi ve ağaçları okumak; üst katta başodada yer alan ocak ve tavan süslemeleri Geleneksel Bursa Evleri hakkında örnek bir şablon olarak referans vermektedir.

Şekil 3.14. Bursa Muradiye Osmanlı Evi plan, kesit, cephe çizimleri (B.K.V.K.B.K. esas alınarak yeniden düzenlenmiştir)

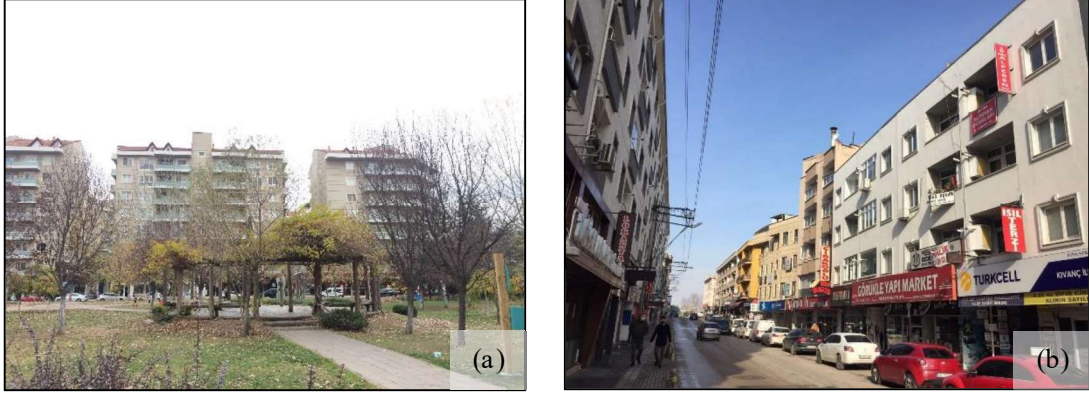
Akıl ve gerçeklik doğrultusunda, geleneksel tekniklerle, yerel malzemelerle, kullanıcı talebine, ihtiyacına ve günlük alışkanlıklarına yönelik yapılmıştır. Sosyokültürel ve ekonomik yapıya dayalı fiziksel bir mekân içinde estetik unsurların yaşatıldığı ev aynı zamanda bir toplumun aynasıdır. Özetle; Geleneksel Bursa Evleri, günlük yaşamın yapıma yansımalarıdır.

3.1.3. Bursa’da konut üretimi

Bursa kent merkezi Osmanlı Döneminde Hisar Bölgesi çevresinde geleneksel evlerin mahalleleri oluşturmasıyla şekillenmiştir. 20. yüzyıl başları dahil geleneksel evler kent merkezinde yapılmış, daha sonra teknolojik imkanların artması, Avrupa yapım teknolojilerinden ve mimari akımlardan etkileşimler sonucunda, nüfus artışı ile beraber ev yapmak konut üretimi halini almıştır. Bursa’da 1960’lı yıllarda apartmanlaşma ve betonarme yapıların artışına kadar halk kendi yaşam alanlarını bireysel konut üretim modeli ile inşa etmiştir. Nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte kent merkezinde konut talebi yoğunluğu da artmış, apartman konut modeli kentte yaygınlaşmıştır. Daha fazla sermaye ve kaynak gerektiren bu durum bireysel üretimin yerine yap-satçı konut üretim modelini getirmiştir. Bursa’da hızla gelişen tekstil ve otomotiv sanayisi kent merkezinde göç olayını arttırmıştır. Bu durumun sonucunda konut arzı, konut talebini karşılayamadığı için konut sorunu meydana gelmiştir.

Sonraki yıllarda Bursa’nın doğusunda Kaplıkaya ve Siteler’de kooperatifleşmeler başlamış, konut talebine 1980’li yıllarda yeterli arz olanağı sağlanmıştır. Ekonominin gelişmesiyle kentin batısında Fethiye, Ataevler, Beşevler, İhsaniye mahallelerinde kooperatifler devam etmiştir. 1990’lı yılların başlamasıyla Bursa kent merkezi batıya kaymış ve Ertuğrul-Özlüce bölgesi konut üretiminin yaygınlaştığı alanlar olmuştur. Sonraki yıllarda lüks ve bireysel konut talebiyle Mudanya Yolu üzerinde, Mudanya’nın Bademli bölgesinde kullanıcı kitlesinin üst gelir grubu olduğu az katlı konutlar yapılmıştır. Böylelikle Bursa’da konut üretimi ve kentleşme için yeni bir dönem başlamıştır. Apartman konutlar yerine belirli kesimlerce az katlı ve bahçeli konutlar Bademli’den sonra Nilüferköy, Geçit, Balat, Özlüce, Altınşehir, Ertuğrulkent, Çamlıca, Demirci bölgelerinde orta-üst ve üst gelir grubuna hitap eden konutlar inşa edilmiştir.

1999 Marmara Depremi’nin ardından çok katlı ve kaçak yapıların kent için tehlike arz ettiği gündeme gelmiş üretimde denetlemeler başlamış fakat yine de gecekondulaşmanın önüne geçilememiştir. 2000’li yıllarla birlikte Ataevler, İhsaniye, Fatih Sultan Mehmet Bulvarı yoğunluk ve popülerlik kazanmış, üst gelir gruplarına hitap eden konutlar yapılmıştır. Bursa Uludağ Üniversitesi kampüsünün Görükle’de olması da öğrenciler için kalacak yer ihtiyacı oluşturmuş, Görükle ve Ertuğrulkent’te konutlar artmıştır.

Şekil 3.15. (a) İhsaniye konut yerleşimleri, (b) Görükle konut-ticari alan yapıları

Bursa kent merkezindeki yapılaşmanın %60'ından fazlası yasal olmayan biçimde yapıldığı için çarpık kentleşme ve silüette bozulmalar meydana gelmiştir. Vakıfköy, İsabey, Samanlı, Arabayatağı, Vatan, Millet Mahalleleri gibi Ankara Yolu'nun altında kalan bölgeler çarpık kentleşmenin ilk ve hala en yoğun görüldüğü mahalleler olmuştur (Markoç 2012). Üst ve orta gelir düzeyine uygun konut arzı mevcut olduğu için belirli bölgelerde planlı yerleşimler uygulanabilmiştir. Buna karşın alt gelir grubunun konut talebine karşılık ekonomik yapılaşmalar olmadığı için gecekondulaşmanın önüne geçilememiştir. Ekonomik, kaliteli, işlevsel konutlar planlanmadıkça da bu çarpık yapılaşmanın yıllar boyunca sürmesi kaçınılmaz olacaktır. Gecekonduları yıkıp kentsel dönüşüm ile ekonomik açıdan uygun ödeme koşulları sunan TOKİ idaresince Gürsu, Yıldırım Yiğitler, Akçağlayan, Kestel, Yunuseli, Hamitler, Görükle, Kayapa ve Doğanbey gibi toplu konutlar kent merkezinde yapılmıştır. Mimari kaygının ne kadar ön planda olduğu tartışmaya açık bir konu olsa da düşük gelir grubuna sahip kullanıcılar için imkân tanınmıştır. Buna karşın kentsel dönüşüm için gecekonduardan rant sağlamaya çalışan kesimler de olmuş, ekonomik kaygı Bursa'nın kentsel gelişiminin, geleneksel mimari değerlerinin ve kullanıcı taleplerinin önüne geçmiştir. Konut, insanların ihtiyacından doğan, sosyokültürel değerleri ile beslenen, estetik unsurlara önem veren, ticariyi kaygıyı mimari kaygının önünde tutmadan ekonomik imkanları ölçülü biçimde kullanan bir yaşam alanı olarak görülür ve buna uygun planlı yerleşmeler yapılırsa kentsel gelişim sağlanacaktır. Bu sayede kentlinin yaşam kalitesi sosyal, ekonomik, psikolojik ve estetik açıdan artacaktır.

3.2. Geleneksel Bursa Ev Mimarisinde Mimari Değerlerin İncelenmesi

Osmanlı'nın ilk başkenti olan Bursa önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere geleneksel ev mimarisinin temelini oluşturmaktadır. 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar benzer yapım teknikleri ve biçimleriyle geleneksel ahşap evler yapılarak Bursa'nın kentsel gelişimi sağlanmıştır. Cumhuriyet dönemi ve betonarme yapıların başladığı dönemden sonra etkisini azaltmış ve yerini kent merkezinde betonarme konutlara bırakmıştır. Ev yapma kültürü, daha çok ticari bir kaygıya dönüşerek, konut üretim politikalarına evrilirken geleneksel yaşamdan gelen bazı mimari değerler de unutulmuştur. Mimari hassasiyet azalarak sanata bakış farklılaşmış, kullanıcı taleplerinden ziyade konutta öncelikler değişmiş, ticari rant sağlamak ön plana çıkmıştır. Modern çağın gerektirdiği teknik, teknoloji, değişen alışkanlıklar, kullanıcı talepleri konut üretiminde kimi zaman doğru uygulamalarla yapılsa da genellikle Bursa kent merkezinde plansız bir kentleşme ve bilinçsiz konut üretimi görülmektedir.

Modern konutlarda geleneksel mimari değerleri yansıtmaya çalışan uygulamalar ise genellikle biçimsel taklitten öteye geçememiştir. Geleneksel Bursa ev mimarisini yalnızca ahşap malzeme kullanımından, cumbalı evler yapmaktan, giyotin pencere koymaktan ibaret olarak gören tasarımcı ve uygulayıcılar esasında mimari değerlere sahip çıkmak yerine geleneksel ev ile ilgili yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermektedir. Bu durumda hem modern konut kendi çerçevesinde uygulanamamakta hem de bu mimari değerler sürdürülememektedir. Biçimin karşılığının yaşamsal kaynaklar olduğunu, tıpkı geleneksel evdeki gibi modern konutta da formun işlevi takip etmesine referans olmak adına Bursa kent merkezindeki geleneksel evlerin mekânsal ve yapısal mimari özellikleri incelenmiştir. İncelenen özellikler doğrultusunda ortaya konan mimari değerler dört ana başlık altında toplanmıştır.

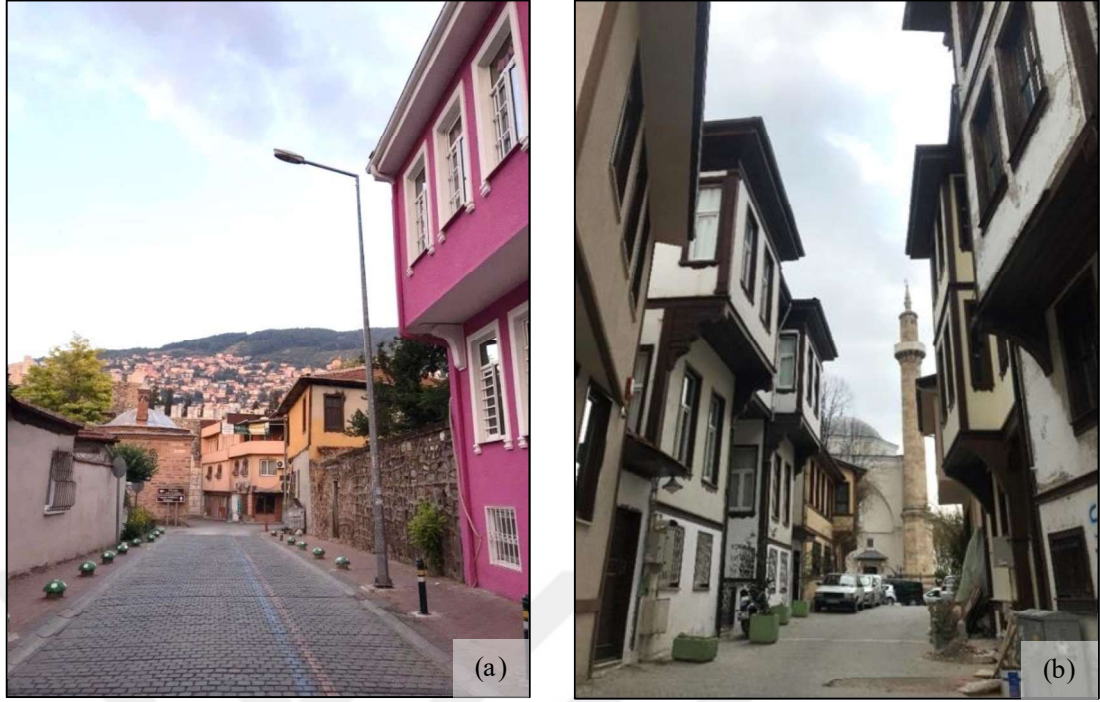
3.2.1. 17-19. yüzyıl geleneksel Bursa evlerinde mimari değerler

Geleneksel Bursa evlerinde mimari değerler “**sosyokültürel değerler, fiziksel değerler, estetik değerler, ekonomik değerler**” başlıklarına yer verilerek anlatılmaktadır.

i. Sosyokültürel değerler

Geleneksel ev adından da belli olduğu üzere bir toplumun yıllar boyunca biriktirdiği gelenekler, kültür, yaşam alışkanlıkları, manevi değerleri, çevre ile ilişkileri doğrultusunda oluşturduğu en temel yaşam alanıdır. Geleneksel evler çevreye duyarlılık, mahremiyet, toplumsal ve kültürel unsurlar, aidiyet, aile, dayanışma, birlik, komşuluk, misafirperverlik, yapı gelenekleri gibi değerlerden beslenerek yüzyıllar boyunca kentte yerini almıştır.

Çevreye duyarlılık: Evler kentsel bir doku oluştururken bulunduğu sokağa ve mahalleye uyumlu bir şekilde bir araya gelmiştir. Mahallelerde bulunan tarihi, kültürel ve manevi değeri büyük olan camii, mescit, külliye, türbe gibi yapıları gölgelemeyecek mütevazî evler yapılmıştır. Evler hem yakın çevresindeki tarihi yapılara hem de komşu parsellerdeki diğer evlere saygıyla arazilerde yerini almıştır. Kentsel silüette bakıldığında yemyeşil Uludağ ve eteklerine yerleşen Bursa'nın tarihi camilerinin kubbeleri, minareleri, surlar ve çevresine uyumlu biçimde bu yapıların arasına serpiştirilen geleneksel evlerin çatıları, cumbaları, bahçelerindeki ağaçlar görülmektedir. Kentsel yerleşimde bir ev diğer evin güneşini, rüzgarını, manzarasını kesmeyecek şekilde arazide konumlan Doğal eğim içerisinde kademe kademe yerleşen geleneksel evler; çıkmalar ve geri çekilmelerle doğal bir örüntü oluşturmuştur.

Şekil 3.16. (a) Kavaklı Caddesi Üftade Camii ve geleneksel sokak dokusu, (b) Kaleiçi Sokak'ta Şehadet Camii ve geleneksel evlerin dokusu

Geçmişte geleneksel evlerin az katlı yapılmasının tarihi ve doğal çevreye karşı duyarlılık göstermek nedeninin yanında teknolojik imkanların sınırlı olması da etkili olmuştur. Bu nedenle evlerde daha fazla yükselme imkânı olmamıştır. Bahçe içinde genellikle iki katlı evler bir araya gelerek kent merkezini genişletmiştir. Zamanla Bursa kent merkezinde göç hareketleri nedeniyle nüfusu artmış, artan nüfusla beraber ortaya çıkan konut ihtiyacı plansız yerleşimlerle çözülmeye çalışılmış, bunun sonucunda plansız ve çarpık bir kentleşme meydana gelmiştir. Kalabalık nüfus yer yer problemi ve konut ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. 20.yüzyılda gelişen yapım teknolojileri sayesinde çok katlı binalar düşey mimarinin önünü açmış, Bursa kent merkezinde de betonarme apartmanlar, toplu konutlar, lojmanlar vb. inşa edilerek ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır. Modern konut teknolojileri, yeni yapım malzeme ve teknikleri ile birlikte yüksek inşaatlarda statik açıdan dayanım artmış, doğal olarak yerden tasarruf ve üretim kolaylığı nedeniyle yüksek yapılara yönelim de artmıştır. Betonarme apartman yapılarının giderek artması kentsel silüette yeşil alanların, tarihi yapıların ve geleneksel evlerin geri planda kalmasına sebep olmuştur.

Modern çağın gerekliliği olarak mimari evrilmeler söz konusu olmakla beraber tarihi ve doğal çevreye saygının da sürdürülmesi gerekmektedir. Kentte geleneksel, tarihi, sosyokültürel ve mimari değeri olan yapıları gölgelemeyecek yükseklikte ve doğal çevre unsurlarına zarar vermeyecek tasarımlarla modern konutlar yapılması uygun olacaktır. Çok katlı binaların (gökdelen, rezidans, otel, apartman vb.) tarihi çevre bölgelerinden uzakta veya kent içinde belirli alanlarda, belirli sınırlarla yer alması uygun olacaktır.

Örneğin; Bursa'nın merkezi Doğanbey'de yapılan toplu konut örneğinin (Doğanbey TOKİ) çevresindeki geleneksel evler ve dini yapılar (cami) ile ne kadar uyumlu olduğu tartışmaya açıktır. Nüfus ve yer problemini çözmek için düşey mimariyi kent merkezinde; tarihi çevreye, tescilli geleneksel evlere, camiye bu kadar yakın mesafede ve bu yükseklikte kullanmanın, çevre ile kurduğu olumlu bir ilişki kurmadığı görülmektedir.

Şekil 3.17. (a) Doğanbey TOKİ ve yakınındaki çevre ile uyumsuz kent yapısı (BBB arşivi), (b) Doğanbey TOKİ cepheleri

Ayrıca sosyal bir varlık olan insanın konuttan beklenti ve taleplerinin karşılanıp karşılanmadığı da bir başka tartışma sorusudur. Bahsedilen toplu konutlar ihtiyaca yönelik, çevresiyle uyumlu bir konut üretimi değil; seri üretim mantığıyla ucuza mal edilen, sosyal, tarihi, çevresel, kültürel, estetik, mimari değerlerden ve geleneksel hassasiyetlerden uzak ticari bir ürün olmuştur. Geleneksel değerler konutta biçimsel olarak yansıtmaya çalışılmış fakat biçim yaşam kaynaklı olmadığı için doğru bir uygulama olmamıştır. Bu noktada modern ve evrensel konut üretiminde, tıpkı geleneksel

ve yerel ev yapımında olduğu gibi çevresiyle olumlu ilişkiler kuran, içinde yaşayacak kitlelerin beklentisini karşılayan, yaşam alışkanlıklarının mekâna ve biçime yansıdığı yapılar inşa etmek esas olmalıdır.

Mahremiyet: Geleneksel ve dini yapıdan kaynaklanan mahremiyet anlayışı yerel halk üzerinde hakimdir. Bu nedenle evin kullanıcıları hem ev içinde birbirine karşı hem de evin dışındaki çevreye karşı mahremiyet sınırlarına önem vermiştir. Zemin katlarda sokağa kapalı bir cephe yapılmış, açıklıklar ve pencereler genelde iç avluya bakan cephelere doğru verilmiştir. Zemin katta dışa kapalı olan cepheler, üst katta sokağa yönelen çıkmalara yapılarak ve açıklıklar verilerek hareketlenmiştir. Yapılan bu çıkmalara cumba adı verilmiş, adeta evin sokağa bakan yüzü olmuştur. Cumbalarda bulunan ahşap pencereler gün ışığını içeriye almış, sokağı izlemeye imkân vermiştir. “Komşuya pencere açmama” anlayışıyla cumbanın geniş yüzleri bazen sağır tutulmuş, göz hizasının üstünde pencerelerle aydınlatılmış, tepe ışıklıkları yapılmış ya da pencereler ahşap kafeslerle kapatılarak içerisinin görünmesi engellenmiştir. Bazı evlerde mahremiyet ve güvenlik amacıyla gelen yabancı kişiyi tanımak için “kim geldi pencereleri” yapılmış, geç saatte evde yalnız olan evin hanımı ve çocukları buna göre kapıyı açmıştır. Kapı tokmakları da gelen kişi hakkında bilgi vermiştir. Örneğin kapı tokmağı sert ve tok bir ses çıkarıyorsa gelen kişinin erkek olduğu, yumuşak bir ses çıkarıyorsa kadın olduğu anlaşılmıştır.

Evlerde haremlik ve selamlık olarak farklı bölümler yer almıştır. Günlük yaşamın sürdürüldüğü, evin hanımının günlük işlerini yaptığı ve ailece zaman geçirilen mahrem olan mekâna “harem odası”; gelen yabancı kişilerin karşılandığı, bazen de erkek misafirlerin ağırlandığı mekâna “selamlık odası” denilmiştir (Şekil 3.18). Odaya girişlerde de iki bölüm yer almış, iki kez yön değiştirilerek yapılmıştır. (Günay 1998) Odalara kapıdan girince ahşap bir paravan yer almaktadır. Bazı odaların girişinde ise dolapların yan yüzeyleri paravan işlevini görmektedir. Böylelikle odaya giren kişi ilk başta iç mekânı tamamen göremediği için içerideki kişinin mahremiyeti korunabilmiştir.

Bu yöntemin benzeri günümüz modern mimarisinde kapısız olarak çözülen mekanlarda, evlere girişlerde, odalara geçişlerde hala kullanılmaktadır. Örneğin; toplu kullanıma açık olan ıslak hacimlerde hijyen ve mahremiyet açısından labirent şeklinde duvarlar yapılarak

kullanıcıya yönelme sağlarken, duvarlar sayesinde iç mekanlar dışarıdaki kişiler tarafından direkt görülmesi engellenmektedir. Dış mekân ile iç mekânın kesiştiği giriş kısmında, iklimsel etkenler ve mekanlara kademeli geçiş talepleri üzerine bir rüzgarlık yapılmaktadır. Odalara geçişte yapılan paravanların yerini ise bugün yatak odalarında genellikle ebeveyn banyosu ve yatak bölümü arasında yer alan kısa bir koridor almıştır. Bu koridordan geçilerek ana mekâna ulaşılmaktadır. Geçmişte geleneksel evde mahremiyet nedeniyle yapılan selamlık ve paravan bölümlerinin modern konuttaki yansıması günümüz ihtiyaçlarına göre devam ettirilmekte, mimari bir değer olarak varlığını sürdürmektedir.

Şekil 3.18. Muradiye imam evi kat planı (Tomsu 1950 arşivi esas alınarak yeniden düzenlenmiştir)

Evlerdeki kullanıcılar hem ev içinde hem dışarıda birbirlerinin mahremiyetlerine saygılı davranmışlardır. Bu nedenle üst katlardaki çıkmalarda “komşuya pencere açmama” anlayışıyla cumbanın geniş yüzü, karşı komşuyu görmemesi için ya sağır tutularak göz hizasının üstünde pencerelerle aydınlatılmış, tepe ışıklıkları yapılmış ya da pencereler ahşap kafeslerle kapatılarak içerinin dışarıdan görülmesi engellenmiştir. Mahremiyet anlayışıyla zemin katta sokağa bakan cepheler daha kapalı yapılmıştır. Şekil 3.19’deki gibi giriş kapılarının yanında kafesli “kim geldi pencereleri” sayesinde eve gelen yabancıların kim olduğu anlaşılmış, evin hanımı ya da küçük çocukları buna göre kapıyı açmıştır. Ayrıca bu pencereler bazen üst katlardaki cumbalarda da yapılmış alt kata inmeden de iletişim sağlanmıştır. Kapılardaki tokmaklar da mahremiyet hassasiyetine göre seçilmiştir. Örneğin tokmağın sert tarafı çalınıyorsa dışarıdan gelen bir erkek, yumuşak tarafı çalınıyorsa kadın olduğu anlaşılmıştır.

Dönemin toplumsal yapısı gereği herkesin yaşattığı sosyal bir değer olan mahremiyet, günümüzde bir tercih olmuştur. Ahşap kafeslerin, paravanların ardında evin iç mekanının gizlenmesi şimdiki dönemde özel taleplerle yapılmaktadır. Bunun için perde, panjur, yansımali camlar kullanılmaktadır.

Şekil 3.19. (a) Reyhan Mahallesi’nde bir ev cephesindeki kapı ve kafes pencere, (b) kafes pencere yakın görünümü

Şekil 3.20. (a) Ahşap kapı üstünde tepe penceresi, (b) ahşap kapı tokmakları

Toplum-Kültür: Türk-Osmanlı geleneğinin de etkisiyle birtakım manevi değerlere sahip olan Bursa halkında toplumun temel çekirdeği olan aile çok önem arz etmiştir. Dayanışma, yardımlaşma ve birliktelikten beslenen mekanlar da bu nedenle her dönem varlığını sürdürmüştür. Örneğin; taşlık, hayat, avlu, sofa gibi işlevsel bölümler aynı zamanda manevi işlevleri olan, aileyi bir araya getiren, iletişim sirkülasyonunu da sağlayan bölümler olmuştur. Evin babasını kapıda karşılayan eşi, mutfakta sıcak çorbayı pişiren büyükanne, fırına odun atan büyükbaba, bahçede oynayan küçük çocuklar, üst katta sedirde el işi işleyen genç kız; tüm bu aile fertlerinin hepsi yorgun geçen günün sonunda sıcacık odadayananşöminenin ya da ocağın başında bir araya gelerek hoş sohbet etmiş, paylaşımda bulunmuştur. Sadece çekirdek aile için değil gelen misafirler için özenle döşenen başoda da adeta misafirperverliğin, hürmetin ve saygının yansıması haline gelmiştir. Evlerin geniş ve yeşil bahçelerine masalar kurulmuş, tatlılar, börekler, yemekler yapılmış, şerbetler kaynatılmış; düğünler, sünnet cemiyetleri, kına geceleri, türkü geceleri ve dini ve milli bayramlar kutlanmıştır (Şekil 3.21).

Şekil 3.21. (a) Bursa’da milli bayram kutlaması (B.K.K.A.K Mümin Ceyhan arşivi), (b) Bursa’da mahalle meydanı (B.K.K.A.K Mümin Ceyhan arşivi)

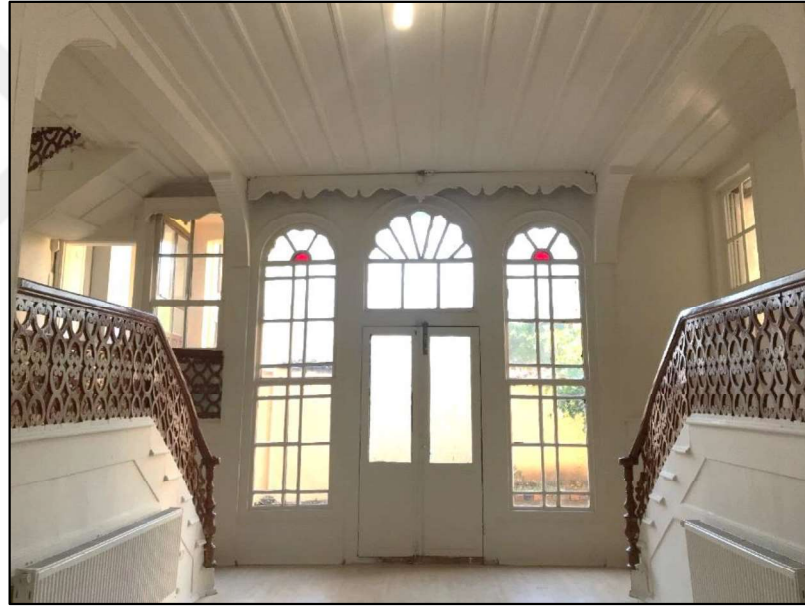
Buna karşın cenaze gibi üzücü törenlerde de aynı bahçelerde, mahalle meydanlarında bir araya gelinmiştir. Her komşu yemeğini yapıp getirmiş, mahalleli aileye destek olmuş, dualar edilmiş acılar o bahçede veya mahalle meydanında paylaşılmıştır. Yaşlı, genç, çocuk birbirine hürmetle yaklaşmış evde de sokakta da bir adap içinde hareket edilmiştir. Türk kültürü toplumda insan ilişkilerine yansımış, insan ilişkileriyle beraber yaşama yansıyan özellikler evlerdeki mekanlara yansımıştır. Mimari biçimlenmenin kaynağı yaşam olmuştur (Şekil 3.22).

Şekil 3.22. (a) 1934’te Gökdere’de Turgut Bulut ve arkadaşları eğlenirken, (b) Bursa’da çarşı Pazar kültürü ve mahalle dokusu (Bursa’nın Tarihi Mahalleleri-I 2011)

Aile: Evde genellikle geniş aile olarak yaşanmaktadır. Ailede her evlenen oğul gelin ile birlikte aynı evde yaşamaya devam etmektedir (Şekil 3.23). Mevcut odalardan biri çekirdek aile olarak yaşaması için yeni evlenen çiftte verilir. Evin fiziksel olarak yetersiz geldiği durumlarda ise ekleme odalar yapılarak geniş aile ve birlikte yaşama kültürü devam ettirilmiştir.

Aileler; kendini yaşadığı eve, evler kendini bulunduğu sokağa, sokak kendini uzandığı mahalleye ait hissetmiştir. Planlar, cepheler, malzeme, yapım tekniği, sabit mobilyalar gerçeklik ve akılcılık doğrultusunda oluşmuştur. Hiçbir şey öylesine yapılmamış kullanılan malzemenin, açılan pencerenin, kapanan duvarın ve hatta çakılan bir çivinin bir nedeni vardır.

Şekil 3.23. Reyhan Mahallesi'nde 3 kuşak boyunca yaşanan evin sofası

Aidiyet: Evler Sokak dokusunda kendilerine ait bir parsellerde yer alırken bu sokaklar da bir araya gelerek oluşturdukları mahallelere ait olmuştur. Mahalle halkı ortak kültür ve toplumsal değerleri ile kendilerini yaşadıkları yere bağlı hissetmişlerdir. Her mahallenin fırıncısı, sütçüsü, terzisi, berberi, marangozu, manavı olmuştur. İnsanlar alışverişlerini buralardan yapıp ihtiyaçlarını kendi mahallelerindeki esnaflardan karşılamıştır. Yalnızca mahalleye değil kendilerini yaşanan evlere de ait hissetmişlerdir. Bu evleri kişisel ihtiyaç ve yaşam alışkanlıklarına göre yaptıkları için benimsemişlerdir.

Dayanışma-Birlik: Mahalle ortamındaki günlük hayatta; yardımlaşma, dayanışma ve birlik hâkim olmuştur. Ev içinde yaşayan aile bireylerinin kendilerine ait görev ve faaliyetleri bulunurken aynı zamanda birbirlerine de destek olmuşlardır. Gelişmiş bir mutfak kültürü olan toplumda kadınlar buluşmalar yapmış kendi aralarında sosyalleşme sağlamıştır. Biriktirme kültürüyle kışlık hazırlıklarını yaz mevsiminde toplanan taze sebze ve meyvelerle evlerin bahçelerinde bir araya gelerek yapmışlardır. Bahçe içerisinde yer alan çeşmede bu ürünler yıkanmıştır. Genellikle bahçede tezgâh yapılmış ve pişirme alanı olarak yardımcı hizmet sağlanmıştır. Dönemin şartlarına göre müstakil evlerde bahçede ateş yakmak da uygun olduğu için büyük kazanlarda reçel ve salçalar kaynatılmış, sonrasında bunlar kaplara koyularak zemin katta yer alan depo ve kilerde saklanmıştır (Şekil 3.24).

Şekil 3.24. Tophane’de bir evin (a) bahçesi, (b) erzak deposu ve kileri

Şekil 3.25. Bursa’da mahalle ve kadınlar (B.K.K.A.K Mümin Ceyhan arşivi)

Komşuluk-Misafirperverlik: Tüm bu birlik ve dayanışmanın doğal sonucu olarak komşuluk ilişkileri de güçlenmiştir. Aileler bireysel evlerinde sadece kendilerini düşünerek değil sokaktaki ve mahalledeki komşularıyla olan ilişkilerini de göz önünde bulundurarak yaşamıştır. Evlerin cephelerinde pencere açarken komşu evin cephesindeki pencerelere hassasiyet gösterilmiş, bahçe mesafelerinde hak geçmemesi için dikkat edilmiştir. Evler kendi içinde aile bireyleriyle bağlılık kurulmasını amaçlarken aynı zamanda komşularla da bir iletişim arayışındadır. Bahçede bir araya gelerek sosyal ilişkiler güçlendirilmiştir. Eve gelen misafire hürmet Türk toplumunun öne çıkan kültürel değerlerindedir. Misafir için evde ayrı bir oda düşünülmüş ve o oda evin diğer odalarına göre daha özenli hazırlanmıştır. Tavan başta olmak üzere (Şekil 3.26) duvar işlemleri, nişlerdeki ahşap oymalar, kalem işi süslemeler, sedirdeki minderleri dantel işlemleri, ahşap zemin döşemesinin üstündeki Türk halısı bir kompozisyon içinde eve gelecek misafirleri beklemiştir.

Şekil 3.26. Bursa Muradiye Osmanlı Evi başoda tavan işlemleri

Başoda diye de adlandırılan bu oda zamanla sayı ve büyüklük olarak değişikliğe uğramış olsa da niteliği aynıdır. Kimi evlerde kadın ve erkek için ayrı misafir odaları yapılmıştır. Bu aynı zamanda dönemin hassasiyetleri ve mahremiyete verilen önemle ilgilidir. Yatılı gelen misafirler için ise odalarda bulunan sedirler yatak haline çevrilmiş, duvarlarda yer alan dolaplar ve raflar eşyalarının saklanması için kullanıma açılmıştır.

Ailenin maddi durumu ve ev büyüklüğü ne olursa olsun her gelen misafir Tanrı misafiri olarak görülmüş, hürmet ve ikramda noksan davranılmamıştır. Genel olarak mekân organizasyonlarında misafir için bir oda ayrı tutulmuştur. Diğer odalar da günlük kullanım için aile bireylerine ait bırakılmıştır.

Şekil 3.27. (a) Bursa Muradiye Osmanlı Evi başoda nişler ve kalem işi süslemeleri, (b) ocaklık ve şerbetlik

Akılcılık-Gerçekçilik: Geleneksel evlerde az çoktur mantığıyla hayatın içinden gelen ihtiyaçlara yönelik gerçekçi yapım sistemleri ve plan kurguları kullanılmıştır. Ev halkının sayısına, yaşlarına, kullanım amaçlarına ve taleplerine yönelik mekanlar belirlenmiştir. Yapılan her odanın, açılan her pencerenin ve kapatılan her kapının kendi içinde bir sistemi ve mantığı vardır. Gereksiz malzeme ve alan kullanımından kaçınılmış, malzemeler yerel ve ulaşılabilir olanlardan seçilmiş, enerji ve zaman israfı minimuma indirilmiştir. Yaşanabilir mekanlar oluşturmak amaçlanarak evdeki her oda aile için hem işlevsel olmuş hem de belleğinde yer etmiştir.

Mimari gelenek (Yapı ustaları): Yapı ustaları, halk mimarisinin temelini oluşturan yerel mimarlık bilgisinin taşıyıcısı ve uygulayıcısıdır. Bu bilginin kuşaklar arasındaki aktarımı uygulamaya ve söze dayalı olarak usta-çırak ilişkisi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Hevesi ve kabiliyeti olan gençlerin usta tarafından eğitilip yetiştirilmesi ile bir sonraki kuşağa aktarılan bu meslek genellikle babadan oğula geçmiş ya da hep aynı aileler tarafından sürdürülmüştür.

Yapıcılık geleneğini ele alan Davulcu (2008) şu şekilde ifade etmiştir: “Halkın kendi olanakları içinde, gereksinimlerine doğrudan karşılık arayarak, kültür birikimine ve gelenek çizgisine doğaçtan eklenerek, katımlı bir yolla gerçekleştirilen yapılar halk yapı sanatını oluşturmaktadır.” Buna ek olarak devam eden Davulcu (2016); “İnsan gücüne dayalı zor bir meslek olması nedeniyle yapıcılık işlerine ancak delikanlılığa adım atmış, bünyesi sağlam gençler dahil olabilir. Bir ustanın yanına çamurcu veya çırak olarak giren ve amelelik yapmaya başlayan kişi bir yandan da ustadan yapıcılıkla ilgili çeşitli teknik bilgileri öğrenmeye başlar. Aynı zamanda yapıcılıkla ilgili aletlerin kullanımını, maliyetle ilgili hususları da öğrenir. Yeteneğine bağlı olarak birkaç yıl içerisinde kalfa olarak çalışmaya başlayan genç 20’li yaşların ortasına geldiğinde artık usta olarak kendi başına iş alarak çalışmaya başlayabilir. Esasında ustalar da köyde ya da kasabada yaşayan diğer insanlar gibi toprak işleyen ve hayvancılık yapan bir çiftçidir. Ustalık ancak yılın uygun mevsiminde ve eğer iş varsa yürütülür. Ustalar yalnızca yaşadıkları köylerde çalışmayıp zaman zaman komşu köylere de inşaat yapmak amacıyla gitmişlerdir. Gezgin usta gruplarının bu tür faaliyetleri kırsal bölgedeki yerel yapı bilgisini değiştiren, dönüştüren ve geliştiren sonuçlar vermiştir. Ustalarca kullanılan başlıca aletler keser, bıçkı, taşçı, çekici, mala, çekül, gönye, duvarcı ipi, terazi ve metredir. Bu aletler usta tarafından bir çanta içerisinde taşınır. İnşaat işlerinde yevmiyecilik ile götürü usulü karşımıza çıkar. Bu ihale usullerinin uygulanması duruma ve yere göre değişebilmektedir” diyerek halk yapı sanatının sosyokültürel değerinden bahsetmiştir.

Halk yapı sanatı veya yapı ustacılığı; halkın kendi kaynak ve imkanları doğrultusunda ihtiyaçlarına cevap arayarak, yöreye ait geleneksel birikimleriyle gelişmiştir. Halk kültürünü doğrudan yansıtan bu evlerin kaynağı doğrudan yaşam olmuştur. Canlı bir yaşamdan, komşularıyla ilişkisinden, toplumsal değerlerinden beslenmiştir. Yapılan geleneksel evler anonim olarak geçse de her bir evi yapan usta bulunmaktadır. Yazılı kaynaklarda yer almasa da ev sahibini, çevresini, sokağını, mahallesini tanıyan ve kendi yöresinde tanınan ustalar temelden yetişmiştir.

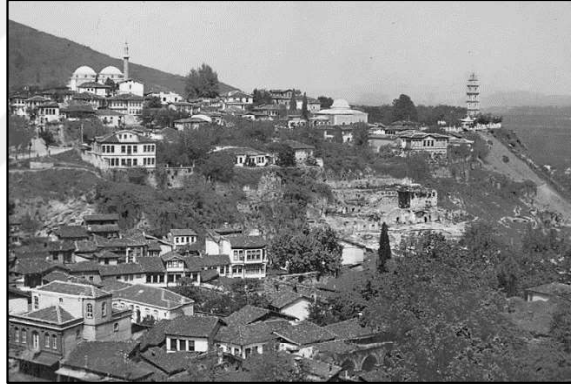
Geleneksel mimari ve usta çırak ilişkisini bir değer olarak gören TOKİ; “Yörenin imkanlarına ve bütçesine göre ustaya giden armağanlar değişiklik göstermiştir. Usta, işi yapmaya gönüllüyse armağanı kabul eder, önce aileyi iyice tanımak istemiştir. İşverenin hâli vakti yerinde mi, çocuğu var mı, daha olacak mı gibi sorulara karşı bir bedel belirlenmiştir. Sosyal hassasiyetler ekonomik konularda da yer almıştır. İşverenin tüm gereksinimlerini, imkanlarını, yerinde tespit eden usta; deneyimlerine, ev sahibinden aldığı verileri katarak evin birebir ölçeğini yere çizip ardından çalışmalara başlamıştır. Ücretini götürü ya da yevmiye yöntemiyle almıştır. Ustalar, çırak-usta ilişkisi içinde yetişmiştir. Kimi duvarcılık, dülgerlik, ahşap süsleme gibi uzmanlık alanlarından bazılarına sahipken kimi de tüm işlerin üstesinden gelecek birikime ve tecrübeye sahip olmuştur. Gerek duyduklarında işin belli bölümlerini başka ustalara devrederek işi bilene yaptırma anlayışını benimsemişlerdir. Kitabeyle evlerin önüne adlarını koyan ustalar olduğu gibi çoğu ustanın adı evlerin önüne geçmemiştir. Ustalar, gösteriştten ve anıtsallıktan uzak olan bu evleri, en az masraf harcıyarak inşa eder ve içine yaşamın canlılığını katmıştır. Halkın yaşama biçimini, kültürünü doğrudan yansıtan halk yapı sanatı ürünleri, “katılım”la oluşmuştur. Usta ve evi yaptırmak isteyenler karşılıklı konuşarak; ustanın bilgileri ve ev sahibinin de istekleri doğrultusunda tasarım birlikte şekillendirilmiştir” diyerek bu sanattan bahsetmiştir (Anonim 2021).

Yapı ustaları yapacakları evden önce yer ve aileyi tanımış, çevresel analizlerle birlikte sosyal incelemeleri de yapmış, ailenin ihtiyaçlarına yönelik bir plan şeması çizmiştir. Ekonomik şartları göz önünde bulundurarak kullanılacak malzemeleri ve kendi ücretini belirlemiştir. Yazılı kuralları olmasa da tasarlanan evlerde canlıların hakkının korunması esas alınmıştır. Doğaya ve yere saygı anlayışıyla günümüzdeki ekolojik mimarlığı yansıtmaktadır. Halktan beslenen yapı ustacılığı sadece mimari değil sosyal ve kültürel bir birikim olarak belleklerde yer almıştır. Geçmişten günümüze aktarıldığı gibi şimdi de geleneksel mimarlığın ilkeleri önce biz yerel halk tarafından tanınmalı, evrensel olarak tanıtılmalı ve aynı zamanda korunarak gelecek nesillere aktarılmalıdır.

ii. Fiziksel değerler

Geleneksel evler bulunduğu çevre ile doğru ilişkiler kurarak kent içine yerleşmiştir. Doğal ve tarihi çevre ile uyumu, yerleşim özellikleri, konfor özellikleri, ölçek, esneklik, kolaylık, mekânsal organizasyon gibi öne çıkan değerleri ile yapılarak kullanıcıların ve kentin ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Doğal çevreye uygunluk: Eğimli araziye kademe kademe yerleşen evler doğal çevreye uygun olarak yapılmıştır. Arazi eğiminin çok olduğu parsellerde tam veya yarım kat yüksekliğinde bodrum kat yapılarak hem depo, ahır, samanlık, mahzen, dükkân, zeytinlik, koza yapım yeri gibi işlevlerde kullanılmış hem de zemin yerden yükseltilerek rutubete karşı da önlem alınmıştır. Bölgenin bitki dokusu bozulmamış, bahçelerde meyve ağaçları, yerde ekilen sebzeler, saksılarda çiçekler ile Yeşil Bursa varlığını sürdürmüştür.

şekil 3.28. Eski Bursa Tophane Mahallesi ve Saat Kulesi arazi yerleşmesi (B.B.B Kütüphanesi arşivi)

şekil 3.29. Eski Bursa Yeşil Mahallesi ve Yeşil Külliyesi (Yeşil Djami arşivi)

Evlerde enerji israfı olmadığı gibi toprağa, hayvanlara, bitkilere zararı da yoktur. Yerel, yenilenebilir ve geri dönüştürülebilir malzemeler kullanılmıştır. Havalandırma ev içinde doğal yöntemlerle sağlanırken ve yapının ısı konforuna da dikkat edilmiştir. Hemen hemen her bahçede bulunan çeşme ve kuyu sayesinde Uludağ'dan gelen temiz su kullanılmaktadır. Evi, çevreyi ve insanın sağlığını kirleten bir çöp birikimi yoktur. Bu sebeple hava temiz ve ferah kokuyla kalmaktadır.

Yerleşme: Kent yapısı; merkezde bir mabet (cami), merkezi devlet ofisi (başkentte saray, eyaletlerde sancakbeyi konağı), lonca binası ve depo gibi bir bedesten olduğunu ve bu çekirdek bölgenin hemen etrafında zanaatçıların ve esnafın olduğu bir çarşının bulunmaktadır. (Ortaylı 2008). Ayrıca mahalle merkezlerinde sosyal bir müessese olarak mescidin yanında hamamlar da bulunmaktadır (Cansever 1999). Bu bilgilere göre Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan Bursa'da da toplumun ortak ihtiyaçlarına göre cevap veren yerleşme görülmektedir.

Geleneksel evler ihtiyaç duyulan alanlara yakın ve ulaşılabilir mesafede yerleşmiştir. İnsan kullanımı esas alındığı için yürüme mesafesinde camiye, çarşıya, pazara, mahalle meydanına ulaşabilmesi için bu ortak olanlar belirli bir çerçevede toplanmıştır. Modern konutta da yerleşme çok önemlidir. Geçmişte mahalle meydanlarına, camilere, pazarlara yakın bir şekilde kurulan geleneksel ev yerleşimlerinde olduğu gibi bugünün kentinde ulaşım ağlarına yakın olması önem teşkil etmektedir. Kent merkezindeki evler iş, eğitim ve sosyal hayat baz alındığında modern kent kullanıcıları için ev alırken öncelik sıralamasının başında gelmektedir.

Ayrık veya bitişik evlerin yan yana gelmesiyle organik dokulu sokaklar birbirine bağlanarak plansız gelişen ama bir organizasyon halindeki mahalleleri oluşturmuştur. Sokaklar; camii, mescit, çeşme, pazar gibi toplanma alanlarına açılmıştır. Zaman zaman evlerin bahçeleriyle biten çıkmaz sokaklar da bu dokuya renk katmıştır. Evler geniş parsellerin köşelerine yerleştirilip geniş bahçeler içinde, zemin katında dışa kapalı, birinci katında sokağa hâkim olacak şekilde iki katlı olarak yapılmıştır. Dar cepheli parsellerde evlerin üst katlarında kırmalı ve köşe çıkmalar yapılarak hem komşudan geri çekilme sağlanmış hem de odalarda görüş alanı arttırılmıştır.

Şekil 3.30. Tophane Ordu Evine çıkan yokuş ve evler

Ev-parcel ilişkisi ele alındığında bazı evlerin bahçeleri sokak cephesine bakmakta ve evlere bahçeden geçilerek girilmektedir. Bazı evlerin bahçeleri evin arka cephesinde kalmakta ve konuta sokak cephesinden girilmektedir. Bazı evlerde ise iki giriş bulunarak hem bahçe hem ev sokağa açılmaktadır.

Meyve, çam, manolya ağaçları dikilen, yürüme ve oturma alanları, kayrak (kayağan) taşı kaplanan bahçeleri yaşam alanı olarak kullanılmıştır. Bazı varlıklı ailelerin evlerinde, bahçe içinde hamam yapılmıştır. Kırsala yakın evlerin bahçelerinde, geçim kaynaklarına göre, yapıdan ayrı olarak, ahır, samanlık, depo, zeytin kuyusu, mahzen, fırın gibi mekanlar da yer almıştır. Evlerin önlerinde de meyve ağaçları, çiçekler, sokakta bir oturma alanı yer almıştır (Şekil 3.31).

Şekil 3.31. (a)Kavaklı Caddesi bahçeden sokağa yansıyan bitkiler, (b) Hisar Bölgesi sokağa uzanan ağaçlar

İklimsel konfor: Bursa’da Uludağ’ın eteklerinde sert rüzgarlara maruz kalan evlerde ısı konfor yazlık-kışık odalarla sağlanmıştır. Evler güneye dönük yerleşmiştir. Zemin katlar yerden yükseltilerek soğuk geçişi en az düzeyde tutulmuştur. Zemin kattan sonra kat yüksekliği daha az olan, kışık oda olarak da adlandırılan bir ara kata geçilmiştir. Yığma taş duvarla yapılarak yalıtımı güçlü olan bu kat havaların soğuk olduğu kış mevsiminde daha kolay ısınarak evin de ısınmasını sağlamıştır. Yaz mevsiminde ise zemin kat ve normal kat arasında daha serin bir hava oluşturarak ısı konfor artırılmış, bazı evlerde ara katta yiyeceklerin depolandığı kilerler yapılmıştır. Üst katlarda kerpiç dolgulu duvarlar ise ısıyı toplayıp saklamaktadır. Nem ve rüzgârdan aşınmasına karşın yüzeylerine sıva yapılarak, köşelerde ahşap kayıtlar geçilerek uzun yıllar boyunca ev yapımında kullanılmıştır. Ilıman iklimli Bursa yöresinde yapılan sıklıkla görülen çıkmaların altı ise tecrit (samanlı kerpiç çamuru) edilerek mekânın iyi ısınması sağlanmıştır. Üst katlardaki odalarda ısı kaynağı olarak şömine ve ocak kullanılmıştır. Hem ısınmak ve yemek pişirmek için tercih edilen ocaklar; yığma duvarlı evlerde duvarlar içine gömülü olarak yapılmış, ince olan üst kat dolgulu duvarlarda ise, yanına dolaplar yapılarak yine gömülü hale getirilmiştir. Zamanla üst katlarda yığma duvarın azaltılıp, dolma duvarın artırılmasıyla bazı evlerde ocaklar duvar dışına çıkartılarak cepheye yansıtılmıştır. Ocakların üzerinde, dumanın oda içinde dağılmaması için yaşmaklar yapılmış, alçı kabartma veya kalem işi ile süslenmiştir. Bazı bacasız ocaklarda ise duman ocağın içinde

ve üst tarafta evin dışına açılmış buhari adı verilen deliklerde çıkartılmıştır. Sonraki dönemlerde odalar içinde borular geçirilerek her odada soba ile ısınma sağlanmıştır.

İşitsel konfor: Dışa kapalı bir yaşam tercih edilen zemin katta duvarlar taş malzeme ile yapılarak sokak-ev arası ses yalıtımı sağlanmıştır. Odaların duvarlarda da ses tutucu özelliği olduğu için kerpiç dolgu kullanılmıştır. Aynı zamanda bahçede ve avluda bulunan kuyu ve çeşmeden gelen su sesi de manevi anlamda eve rahatlatıcı bir etki katmıştır.

Görsel konfor: Doğal aydınlatma sağlamak ve gün ışığından maksimum düzeyde yararlanmak amacıyla tepe pencereleri, odalarda birden fazla cephede -bilhassa çıkmalarda- giyotin pencereler, kapı üstünde kemerli ışıklıklar, sofa pencereleri yapılmıştır. Odaların cumbalarında sokağa doğru çıkma yapılarak görüş alanı arttırılmıştır. Cumbaların içleri aynı zamanda oturma eylemi için sedirlerle düzenlenerek manzaranın keyfini sürme imkânı sağlanmıştır.

Kullanım konforu: Odalar hem günlük hem gecelik kullanım için düzenlenmiştir. Gün içinde kullanılmayan eşyalar duvarlarda bulunan yüklük ve dolaplara kaldırılmış, gece olunca yere yataklar serilerek burada uyunmuştur. Yapılarda insan ölçülerine dayalı kullanım ve fonksiyondan gelen bir ölçü-oran sistemi kullanılmıştır. Pencere önünde sedir yapılmış; bu sedir geleneksel motifli örtüler, danteller, işlemeler ve kırlentlerle bezenmiş ve burada oturulmuştur.

Zemin katta yer alan mutfakın yakınında bir kiler ve kışlık depolama alanı yapılmıştır. Yazdan hazırlanan kışlık turşu, reçel, salça, erişte gibi yiyecekler kilerdeki raf ve dolaplarda saklanmıştır. Bazı evlerde mutfaka ek olarak bahçedeki fırın ve tezgâh da hizmet etmiştir. Evde daha çok zaman geçiren kadınının kullanımının konforlu olması önemli olduğundan pişirme ve hazırlık mekanlarında rahatlığa dikkat edilmiştir. Günümüzdeki kadar gelişmeyen teknoloji ve yapım teknikleri o zamanın koşullarına göre maksimum konforu sağlayacak şekilde kullanılmıştır. Ailenin geçim kaynakları baz alınarak kimi evlerde ipekböceği ve dokuma tezgâhları, zeytin kuyusu, mahzen ve atölye gibi mekanlar da evin bahçesi veya bodrum katında yer almıştır. Bu sayede evde çalışma konforu da sağlanmıştır.

Esneklik, kolaylık, erişebilirlik: Geleneksel evler, yapım yöntemlerinde olduğu kadar kullanımda da esneklik taşımakta, ailenin büyümesiyle birlikte büyüyüp küçülebilmektedir. Evler birim birim büyütülüp genişletilebilmekle veya sonradan bölünerek küçülmeye gidilebilmektedir. Yapımda ve kullanımda zorluk çıkarmak geleneksel evlerin ilkelerine aykırıdır. Geleneksel yapım tekniklerini uygularken ve malzeme seçerken kolay uygulanabilir olmasına dikkat edilmiştir. Ev tamamlandıktan sonra kullanım ömrü boyunca bir aileye ve hatta birkaç nesillere hizmet edeceği göz önünde bulundurulmuştur.

Odaları, bahçeyi, avluyu, ıslak hacimleri ve evin içindeki sabit mobilyaları kullanırken hayata ve aileye kolaylık sağlaması önemsenmiştir. Örneğin; odada bulunan sedir gündüz oturma alanı olarak kullanılırken, gece yatak olarak kullanılmıştır. Duvarda yer alan ocak bölümünün etrafında raflar yapılarak depolama alanı oluşturulmuş, ocağın altına veya arkasına bölümler eklenerek yemeklerin sıcak tutulması sağlanmıştır. Genellikle odalarda dolap görünümüne kapakların ardında gusülhaneler yer almıştır (Şekil 3.32). Günümüzdeki konutlarda ebeveyn banyosu talebi geleneksel evlerde de ailenin kolay kullanımı için yapılmıştır.

Şekil 3.32. (a) Hisar'da bir evin gusülhanesinin dolap işlevinde kullanımı, (b) yüklük işlevinde kullanımı

Evin içinde sirkülasyon önemlidir. Bahçeden odaya geçişler hayat ve avlu ile sağlanarak mekanlar arası erişebilirlik sağlanmıştır. Evin kalbi niteliğindeki hayattan odalara geçiş de evvanlarla mümkündür. Hem mekanlar arasında bağlantı kurmak hem de kolay kullanım konforu sağlamak amacıyla pratik ve günlük çözümler yapılmıştır.

Ölçek: Bursa Ovası'ndaki geleneksel evler kent ölçeğinde bir araya gelmiştir. Ev mimarisi; kentsel ölçekte başlayarak mahallelere, sokaklara, parsellere ve evlere doğru bir oran-orantı sistemiyle oluşmuştur. Kentsel yerleşme özellikleri daha önceki "Yerleşme" başlığında da açıklandığı üzere toplumun ihtiyaçlarına cevap veren nitelikte ve kentsel ölçüğe uygun biçimde şekillenmiştir.

Arazilerde evlere ait parseller, kamusal yapılara ait parseller ve yeşil alanlar kendi birbirleriyle uyumlu birbirlerinden çok aykırı büyüklüklerde olmayacak şekilde bölünmüştür. Özel mülkiyete ait olan evler kentsel yerleşimde yatay mimariyi sürdürerek biçimlenmiş, ortak kullanıma açık yeşil alanlar ve bahçeler içinde yerini almıştır. Mahalle merkezlerindeki dini yapılar da evlere yürüme mesafesinde bulunarak erişim kolaylığı sağlanmıştır. Kent ölçeğinin belirlenmesinde bugünkadar gelişmeyen teknoloji ve ulaşım eksikliğinin de nedeniyle birlikte yine insan ölçeği etkisini göstermiştir.

Evlerde ölçüler insan vücudu baz alınarak oluşmuştur. Duvar yükseklikleri ve kapı-pencere boşlukları insan boyuna göre yapılmıştır. Tavan seviyesi odadaki hava sirkülasyonunu sağlayacak şekilde fakat gereksiz yükseklikten uzak biçimde belirlenmiştir. Temel oturma birimi olan sedir, Türk'lerin oturma şekline göre bağdaş kurmaya imkân verecek şekilde geniş olarak tasarlanmıştır. Odalarda duvar boyunca uzanan sedirlerin yüksekliği ise az tutularak rahat çıkılması düşünülmüştür. Bu sedirlerin ölçüleri aynı zamanda pencere-duvar ilişkisine de uygundur. Sedir üzerinde yaslanarak oturan kişi kollarını yastığa dayayarak dışarıyı seyredebilmektedir. Böylelikle otururken hem odanın içine hem de dışarıya hakimiyet ergonomik bir şekilde sağlanmıştır.

Ustalara evi yaparken insan ölçeğinde bir dil kullanmıştır. Örneğin; tahta ölçüleri bir parmak kalınlığında, bir karış geniş genişliğinde, iki üç kulaç ya da adım uzunluğunda gibi ifadeler kullanılmıştır. Kışlık ara katlarda da geleneksel tabirle "elim tavana değsin

yeter” yüksekliğinde yapılmıştır. Pencereleler ise bodrum katta “üç karış genişlikte ve beş karış yükseklikte” diyerek altın oranla belirlenmiştir.

Şekil 3.33. (a) Geleneksel evde yapılan modern düzenlemede oran sorunu (a) Muradiye Mahallesi’nde bir ev, (b) Reyhan Mahallesi’nde bir ev

Mekânsal organizasyon

Geleneksel evlerde mekânsal yapılanma ilk önce sokaktan eve giriş ile başlamıştır. Evler yapılırken; mahallesinden, sokağından ve komşu parsellerinden ayrı düşünülmeden arazide yerini almıştır. Daha önceki sosyokültürel değerler başlığında da anlatıldığı gibi ev yakın çevresiyle olumlu ilişkiler kurmaktadır. Mahalle, sokak, ortak alanlar, dini yapılar, yeşil alanlar evin dış mekanını oluştururken ölçek küçüldüğünde evin bahçesi, odaları, avlusu, sofası, mutfağı ev içinde bir organizasyon halindedir.

Sosyokültürel altyapısı olan mekânsal yerleşimler ve fiziksel öğeler geleneksel evde belirli tipolojileri oluşturmuştur. Açık sofalı, kapalı sofalı, orta sofalı, sofasız plan şemaları, açık-kapalı mekanlar, belirli bir disiplin çerçevesiyle bir araya gelerek geleneksel evin kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamıştır. Mekanlara genel olarak bakıldığında evi paylaşanların kültür ve yaşam biçimlerini; bu yaşam tarzının eve nasıl yansıdığını anlamaya dair ipuçları barındırmaktadır.

Geleneksel Bursa evlerinde açık, kapalı mekanlar ve yarı açık mekanlar bulunmaktadır. Açık mekân olan bahçe içinde kamelya, oturma alanı, çeşme, su kuyusu, tandır, zeytin kuyusu, süs havuzu, tarım alanı, saksılar, meyve ağaçları yer almaktadır. Bahçede sıklıkla rastlanan su ögesi doğal unsurları ev ile bütün düşünen yapılaşmalar olduğunu gösterirken aynı zamanda suyun insan üzerindeki olumlu psikolojik etkileri ve inanılan manevi değeri de yapıma yansımıştır. Ailenin geçim kaynaklarına ve günlük faaliyetlerine bağlı olarak ipek dokuma tezgâhı, zeytin kuyusu, mahzen, pişirme alanı, sebze meyve ekim alanı da bahçede belirli bir bölümde yer almıştır. İnsanların doğayla olan bağlantısı geleneksel evlerde bahçede kurulmuş; bugün bahçelerden, doğadan uzaklaşıp kentsel gürültü ve kirliliğe maruz kalmıştır.

Doğadan ve topraktan uzaklaşmamak adına konut kullanıcıları hala balkonlarında saksılarda, bahçelerinde sebze, meyve, çiçek yetiştirmektedir. Bazı müstakil evlerde minik sera alanları ve buna hizmet eden çeşme, su deposu, sulama sistemleri yapılmaktadır. Günümüzde doğayla iç içe mekanların talep edilmesi geleneksel evdeki mekânsal organizasyonda doğa-ev-insan uyumunu bir değer olarak gördüğünün ve bugün hala sürdürülmesi gerektiğinin bir işaretidir.

Şekil 3.34. Reyhan Mahallesi'nde bir evin bahçesindeki (a) hamam, (b) çeşme

Ev ile bahçe arasındaki bağlantı zemin katta taşlıktan sağlanmıştır. Taşlık adından da anlaşılacağı üzere taş bir zemine sahip geçiş mekanıdır. Bursa evlerinde taşlık ve bahçe zemini kayrak taşı ile döşenmiş, iç mekanlarda ahşap kullanılarak mekânsal ayrımlar malzeme dokusu ile de belirlenmiştir. Taşlıktan geçilerek ulaşılan zemin katta mutfak, depo, kiler, tuvalet(kenef) gibi ortak kullanım alanları bulunmaktadır. Mahremiyet ve güvenlik nedeniyle sokağa bakan cephesinde daha az açıklık bulunmaktadır. Mekân yönelmesi bahçeye ve iç avluya doğru olmuştur (Şekil 3.35).

Şekil 3.35. Tahtakale’de bir evin bahçeye bakan (a) cephesi, (b) sofası

Zemin kattan sonra kat yüksekliği daha az olan, kışlık oda olarak da adlandırılan bir ara kata geçilmiş, bu kattan sofaya oradan da normal kattaki odalara ulaşılmıştır. Üst katta aile halkının günlük işler için kullandığı odalar ve misafirleri ağırlamak amacıyla diğer odalara göre daha özenle hazırlanmış başoda konumlanmıştır. Sofa veya hayat olarak adlandırılan orta mekân ise geleneksel evin karakteristik özelliklerindedir.

Sofa konumlandığı yere göre plan tiplerine isim vermiştir. Odaların sofanın iki yanına dizildiği iç sofalı plan tipinde duvar, malzeme ve ısı tasarrufu sağlanmıştır. Sofanın iki ucuna sekilik, köşk gibi oturma alanları ya da sedir koyulmuştur. Modern konutta yapılan avlular ve galeri boşlukları da bu işleve benzer niteliktedir. Odalara geçmeden önce bir soluklanma ve toplanma mekânı olmuştur. Evlerde nüfus arttıkça oda sayısı da artmış ve

sofanın köşelerine de yerleştirilmiştir. Kare ve kareye yakın plan tipinde odaların aralarına kiler, merdiven, mutfak hizmet ve servis alanları dizilmiştir. Sofadan odalara bağlantı koridor işlevindeki eyvanlarla sağlanmıştır. Köşeli olan sofalar zamanla çokgensel veya dairesel formlara da dönüşmüştür. Eyvanlar oda-sofa arasındaki bağlantıyı sağlarken gün ışığını sofaya aktarmış mekânsal bütünlük oluşturmuştur.

Bugün modern konutlarda antre/giriş bölümünden diğer odalara hol/koridor bağlantısıyla geçilmektedir. Gün ışığı almayan, karanlık, dar koridorlarda geleneksel evdeki sofa-eyvan-oda organizasyonunu referans alarak bir plan şeması yapılması uygun olacaktır. Odalar arasında sofa gibi bir ortak mekân olan antre ise modern konutta yer problemi dolayısıyla dar olarak yapıldığı için çok işlevsel olmamaktadır. Giriş ve antre bölümü daha ferah bir karşılama alanı olarak tıpkı sofa bulunan sekilik işlevinde bir oturma alanı ile birlikte yapılırsa modern konut kullanıcıları da daha memnun olacaktır.

Şekil 3.36. Tahtakale’de bir evin (a) girişi, (b) sofası

Girişte geleneksel evdeki nişlerle benzer işlevde vestiyer bölümü de mont, ayakkabı gibi eşyaların saklanması için kurtarıcı olduğu için konut kullanıcılarının talepleri arasında yer almaktadır. Geçmişe göre hane halkı sayısı azalmış olsa da kullanılan eşya sayısı artmıştır. Bu nedenle mekanlarda hem esnek kullanımlı depolama alanlarına hem de mobilyalara ihtiyaç duyulmaktadır. Geleneksel evde gündüz oturulan, yemek yenen, el işi yapılan, kitap okunan, sohbetler edilen odalar; gece uyumak ve istirahat etmek amacıyla yatak odası işlevinde kullanılmıştır. Yatak, döşek, yastık, yorgan gibi eşyalar

sedirlerin altında veya ahşap malzemeden yapılarak işlemlerle bezenen dolaplarda, raflarda, yüklerde saklanmıştır. Bazı evlerde ilerleyen yıllarda nüfusla beraber depolama ihtiyacı artınca gusülhane olarak kullanılan ıslak hacimler de kapatılarak niş, dolap, depo, yük gibi kullanılarak esnek ve pratik çözümler sağlanmıştır. Bunun modern konuttaki karşılığını da hala görmek mekânsal bir değer olduğunun göstergesidir. Örneğin yatak odalarında mobilyalar dışında gömme dolap veya giyinme dolabı bulunmaktadır. Değişen modern toplumda kıyafetlerin, aksesuarların, eşyaların artmasıyla birlikte dolaplar da yetersiz kalmış, giyinme odası talepleri de haliyle artmıştır. Ekonomik düzeyi ve yaşam alanı boyutları yeterli olan kullanıcılar yatak odalarına ek bir giyinme odası da talep etmektedir.

Odalarda sabit mobilyalar ve yükler haricinde banyo yapmak amacıyla kullanılan gusülhane yunmalık gibi ıslak hacimler yer almıştır. Ocakta veya sobada ısıtılan su gusülhanelere getirilip burada kişisel temizlik ihtiyacı giderilmiştir. Türk ve Osmanlı toplumunda temizliğe fazlaca ehemmiyet gösterilmiş ve hatta bu dünyadaki diğer toplumlar tarafından da bilinen geleneksel ve kültürel bir değer olmuştur. Temizliğe verilen önem hamam kültürünü beslemiş, kamusal kullanıma açık hamamlar dışında evlerde de bahçenin belirli alanında veya zemin katta hamam bölümü yer almıştır.

Geçmişte gusülhane olarak ifade edilen bu mekanların bugünkü karşılığı ebeveyn banyosu olarak adlandırılmaktadır. Her yatak odasında bir duş-banyo olması ev halkının bireysel kullanım amacı taleplerindedir. Hemen her konutta en az iki banyo yapılmaktadır. Buna ek olarak geleneksel evdeki hamamlar modern konutlarda yeniden yapılmaya başlamıştır. Müstakil villaların bodrum katlarında hamam, sauna, spa gibi dinlenme ve keyif mekanları tasarımlara dahil olmaktadır. Apartman dairelerinde de banyolar bölücü duvarlarla hamam ve duş olarak ayrılmakta geleneksel kültürdeki bu mekânsal değer tekrar modern konutta gündeme gelmiştir.

Başoda olarak adlandırılan misafirlerin ağırlandığı büyük ve süslemeli odalar daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi gelen konukların beğenisine sunulan, misafirperverlik anlayışının yansıtıldığı, evin diğer günlük odalarına göre daha ihtişamlı yerleştirilen bir mekân olmuştur. Günümüz modern konutunda salonlar da benzer işlevde

kullanılmaktadır. Türk toplumunun misafirperverlik ve temizlik anlayışı yaşanan mekanlara her dönemde yansımıştır. Bu nedenle evin/konutun bir odası aniden çıkıp gelebilecek kişilere karşı temiz, özenli, tertipli bir şekilde her daim hazır beklemelidir. O nedenle modern konutta da oturma odasına ek bir misafir odası/salon tasarımlarda yer almalıdır.

Genel olarak bakıldığında geleneksel evdeki mekânsal organizasyon kullanıcı ihtiyaçlarından doğmuş, gündelik alışkanlıkları doğrultusunda açık-kapalı mekanlar kurgulanmıştır. Yerel malzeme ve geleneksel yapım teknikleri ile yapılan evin esas temeli ve kaynağı yaşam olmuştur.

iii. Estetik değerler

Ev yapma faaliyetini sanat eylemi haline getirerek mimarlık eseri yapan estetik değerler yapım kavramından ayrı düşülmemelidir. Her yapının bir estetik değeri olduğunu söylemek mümkün olmasa da bir yapıyı mimarlık eseri olarak tanımlayabilmek için birtakım değerler bulunmaktadır. Yapıyı/evi mimarlık eseri niteliğinde bir sanat olarak düşünmek, beğeni niteliği kazandırmak öznel yargılara dayanmaktadır. Bu öznel yargılar ev yapımındaki fiziksel değerler kadar nesnel olmasa da her toplumun geleneksel mimarisi ve yaşamını temel alan estetik ve güzellik anlayışı bulunmaktadır. İnsan yaşadığı çevreyi güzelleştirme talebiyle oluşturmaktadır. Estetik yalnızca bir güzellik değeri değildir. Mimari estetik; toplumun tarihini, kültürünü, geleneklerini, adetlerini, yaşam alışkanlıkları, beğeni unsurlarının birikimiyle ele alınması gereken bir disiplindir. Geleneksel evde mimari estetik genel mimari değerler, cephe özellikleri, süsleme elemanları ve uyum olarak ele alınacaktır.

Genel Mimari Değerler: Geleneksel evler genellikle zemin kat ve üst kattan olmak üzere iki ana kattan oluşmakta ve yeşil bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Bahçe duvarları yığma taş duvar olarak güvenlik amacıyla insan boyundan biraz yüksek örülmüştür. Bahçeye ahşap bir kapı ile girilmiştir. Kapının boyutları insan ölçeğinden çıkmış, gereğinden büyük olmayan ve rahat kullanılacak ölçülerde uygun bir geometri ile biçimlenmiştir. Kapı formu genellikle dikdörtgen olarak ahşaptan yapılmış üstünde kapı tokmakları yer almıştır. Oran ve orantı mimari elemanlarda göz önünde bulundurulduğu için görsel estetiği bozacak bir yapılaşmadan olabildiğince uzak durulmuştur. Bahçe

içerisinde meyve ağaçları, sebze yetiştirmek için küçük tarım alanları, çiçekler ve diğer yerel bitkiler peyzaj düzeni oluşturmuştur. Bahçedeki bu doğal peyzaja süs havuzu, su kuyusu ve çeşme gibi su öğeleri de eklenmiş, doğal ve mimari elemanlarla işlevsel ve estetik bu kompozisyon oluşmuştur.

Zemin katlar da bahçe duvarının devamı gibi yığma taş ile örülmüştür. Bazı evlerde ek olarak bodrum kat ile zemin kat yerden yükseltilerek eğimden faydalanılmış, genellikle bu kat depolama alanı olarak kullanılmıştır. Zemin kat ve üst kat arasındaki ara katın yüksekliği insan boyunu geçmeyecek seviyede alçak tutulmuş, artan katların kentsel silueti bozacak düzeyde yükselmemesine özen gösterilmiştir.

Üst katta kerpiç dolgulu ahşap iskelet sistemle duvarlar yapılmış, alçı ile sıvandıktan sonra bitkilerden elde edilen renklerle boyanmıştır. Katlar arası bağlantıyı sağlayan merdivenler ahşap malzeme ile yapılmıştır. Merdiven basamakları insan ölçülerine uygun, korkuluk yükseklikleri güvenli seviyede tutulmuştur. Evdeki kapılar, pencereler, pencere kafesleri, payandalar, dikmeler, kayıtlar, zemin-tavan kaplamaları ve iç mekandaki sabit mobilyalar, dolaplar, nişler de aynı şekilde yerel malzeme kullanılarak ahşaptan yapılmıştır. Sıcak bir malzeme olan ahşap evde hem ısı dengeyi sağlamış hem de çok ayrı malzemeler kullanılmadığı için estetik bütünlük desteklenmiştir.

Giriş kapılarının üstünde bir ışıklık, tepe penceresi yapılarak camları vitraylar ile bezenmiştir. Hem gün ışığından faydalanılmış hem de iç mekânda estetik bir değer kazandırılmıştır. Bursa evlerinde sıklıkla giyotin pencere kullanılmış, pencere önlerine saksılar koyulmuştur. Pencereler genellikle dikdörtgen formda yapılarak geometrik uyum sağlanmış, mahremiyet nedeniyle pencere kapakları eklenmiş, cephe boyunca belirli bir ritimle sıralanarak doku oluşturulmuştur (Şekil 3.37). Bu uyum ve biçimlenmede geleneksel evin karakteristik özelliği olan cumbalar etkili olmuştur. Cumbaların önünde sedirler yer almış, buralarda oturularak dinlenme seyir imkânı sağlanmıştır. Sedirlerdeki dokumalar açık ve koyu kırmızı, mavi, sarı, yeşil kahverengi ve siyah renklerde yapılmıştır (Küçükerman 2007). Katların üstünü ören çatılar, Bursa evlerinde kırma çatı olarak yapılmış ve alaturka kiremit ile kaplanmıştır. Çatı üstüne uygun bir eğimle saçak yapılarak yağmur ve kar sularının aktarımı sağlanmıştır.

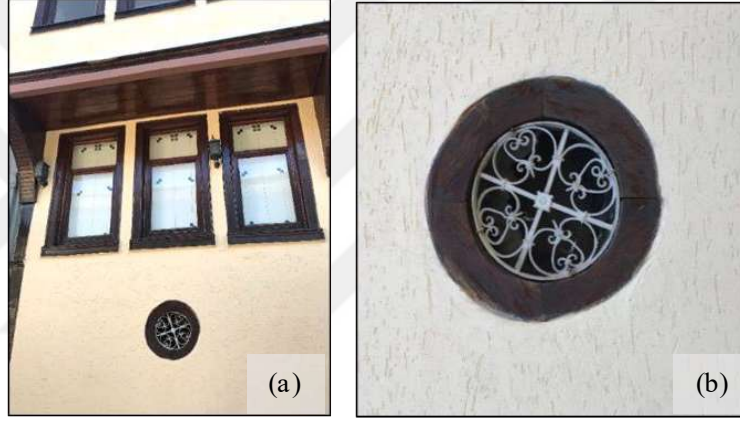
Genel mimari değerler ev içinde ve dışında işlevsel özelliklerden, günlük alışkanlıklardan, insan ölçęinden, yerel malzemelerden beslenerek biçimlenmiştir. Mimari elemanlar taklitten ve gereksiz formlardan doğmamıştır. Biçimin karşılığı esasında yaşam olduğu için estetik bir değer olarak ele alınmıştır.

Şekil 3.37. Bursa Muradiye Osmanlı Evi cephesinde pencereler

Bugün modern konuta baktığımızda genel mimari elemanlarda tekdüze bir üretim görülmektedir. Kullanıcı profili ve ihtiyaçları gözetilmeksizin inşa edilen betonarme yapılar estetik değerlerden uzaklaşmaktadır. Yapı strüktür elemanlarının, kapı-pencere gibi genel mimari elemanların, sirkülasyon elemanlarının, yüzey kaplama malzemelerinin, mobilyaların ve süsleme elemanlarının biçimlenmesinin işlevsel bir dayanağı olmalıdır. Kullanım amacına göre biçimlenen mimari elemanlar geleneksel evin bir parçası haline geldiği gibi modern konutta da form işlevi izlemelidir. Geleneksel ev mimarisinde estetik değerleri sürdürülebilmek adına bugün modern konutta birebir olarak uygulamak da doğru olmayacaktır. Karşılığı yaşamsal unsurlar olmayan biçimlenmeler taklitten öteye geçmeyecektir. Kullanıcıların günlük yaşam alışkanlıkları, hane halkı sayısı, fiziksel ölçüleri, estetik beğenileri geleneksel değerler doğrutusunda evrensel teknolojilerle bütünleşme sağlanmalıdır.

Cephe Özellikleri: Geleneksel evlerde form işlevi izlemektedir. Sade ve yalın bir plan şeması benzer şekilde cepheye de yansımaktadır. Genellikle iki katlı olan evlerde zemin katta cephe sokağa kapalı olurken iç avlu veya bahçeye açılmıştır. Sokağa sağır ve paralel zemin kat cephelerinde duvar yüzeyine gül pencere (Şekil 3.38) adı verilen küçük dairesel pencereler veya dikdörtgen formda küçük mazgal tipi pencereler açılmıştır (Şekil 3.39). Bazı evlerde mahremiyet hassasiyeti sebebiyle iç mekânın direkt görünmemesini sağlayan kafes pencereler, selamlıklar, kim geldi pencereleri yapılmıştır. Sosyokültürel bir değer olan mahremiyet; işlevsel bir çözümle forma yansımış, böylelikle estetik bir değer de oluşturmuştur. Katlar arasında ve köşelerde ahşap kayıtlar sayesinde cephedeki hareketlilik ve geçişler belli edilmiştir.

Şekil 3.38. Reyhan Mahallesi'nde bir evin (a) cephesi ve (b) gül pencere

Şekil 3.39. Tahtakale'de bir evin (a) zemin katında mutfak penceresi (b) içten görünümü

Üst katta sokağa yönelen çıkmalar yapılarak dış cephede daha büyük pencere açıklıkları yer almıştır. Cephedeki bu hareketlilik cumba olarak isimlendirilerek geleneksel Bursa evlerinin en belirgin karakteristik özelliklerinden biri olmuştur. Bursa Evlerinde cumbaların altında çıkma kütesini ahşap malzemedен yapılan, eliböğünde adı verilen payandalar desteklemiştir. Bu eliböğündeler bazı evlerde çeşitli işleme ve oymalarla bezenmiştir (Şekil 3.40).

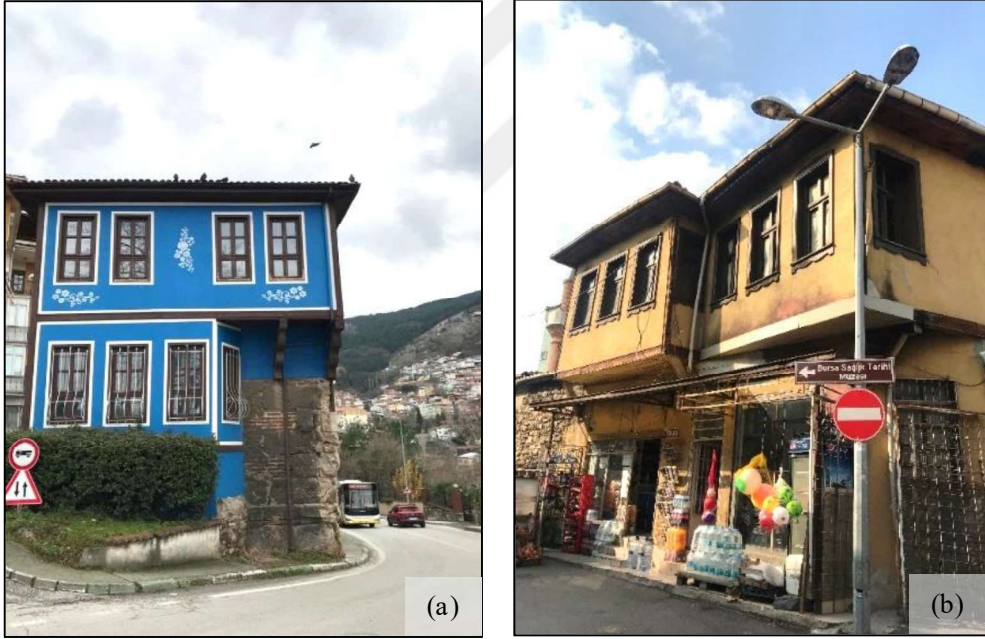

Şekil 3.40. Kaleiçi Sokak'ta geleneksel evlerde cumba ve ahşap eliboğründe

Üst katlarda yapılan çıkmalar; zemin kat duvarına dayatılan ahşap eliboğründeler veya değişik motifli fûruşlarla desteklenerek cephede hem işlevsel hem de estetik bir uygulama yapılmıştır. Bu payanda türleri evlerin özelliklerine, kullanıcı profiline, ailenin sosyal ve ekonomik durumuna göre farklı şekillerde süslenmiştir. Sosyal statüsü ve maddi gelirleri yüksek olan ailelerde genellikle bu işlemler diğerlerine göre daha fazladır.

Mevcut çıkmalarda sıva yapılacak yerler döşeme hizasında, ahşap dikmeler üzerine çakılmış olan ahşap silmeler aracılığıyla bölümlere ayrılmıştır. 19. yüzyıldan sonra evlerin dış yüzleri tümüyle sıvandığından cephelerin karakteri de değişmiştir. Buna rağmen yine de sıva üstüne uygulanan boyaların renkleri Bursa evlerine daha farklı

özellikler kazandırmıştır. Renk skalasında genellikle pastel tonlar yer almıştır. Renklerin de tıpkı cephedeki mimari elemanlar gibi bir işlevi olmuştur. Örneğin haşeratların gelmemesi için kullanılan bitkilerden ve temizlik sembolü olmasından dolayı çivit mavisi rengi kullanılmıştır. Gün ışığını ve güneşin aydınlık etkisini iç mekânda hâkim kılmak için sarı ve hardal tonları tercih edilmiştir. Farklı çiçeklerden, otlardan, ağaçlardan elde edilen maddelerle tercihlere ve estetik beğenilere göre gül kurusu, pembe, açık çivit mavi, beyaz, açık pembe, nil yeşili gibi renklerde aşı boyaları kullanılmıştır (Şekil 3.41 ve Şekil 3.42). Cephe renkleri, ahşap kısımlar ve pencere doğrama ve pervazları, koyu ahşap renkleriyle büyük bir zıtlık yaratmaktadır (Tomsu 1950). Evlerin iç mekânlarında bazı istisnalar olmakla beraber giriş dahil bütün mekânlar farklı renge boyanmış, mekân ayrımları yapılmıştır. Bununla beraber Erken Osmanlı dönemi Bursa evlerinde doğal malzemeler kullanıldığı için genellikle renk skalasında doğal tonlar görülmüştür.

Şekil 3.41. (a)Tophane’de çivit mavisi ev, (b) Kavaklı Caddesi’nde sarı-hardal ev

Şekil 3.42. Tophane’de pembe ve nil yeşili cephelere sahip geleneksel evler

Geleneksel evlerde Erken Osmanlı Dönemi’nde yerel ve kısıtlı malzemenin değerlendirilmesi ve çevreye uyum sağlaması amaçlandığı için yapılan uygulamalarda duvar örgüsü kendi içinde sistematik bir hal almıştır. Taş ve tuğla ile örülen duvarlar “Bursa duvar örgüsü” adını almıştır. İlk olarak tek malzemeli duvar örgüsü moloz taş örgü, kesme taş örgü ve tuğla örgü şeklinde yapılmıştır. İkinci olarak taş ve tuğlanın alternatif istifleriyle meydana getirilen taş-tuğla almaşık duvar örgüsü olmuştur. Bu örgü türü taş ve tuğla katlarının sıralamasına göre basit ve bileşik sistem isimlerini almıştır. Dönem gereği yakın çevreden temin edilen taş malzeme ve onunla birlikte kullanılan tuğla ile duvarlar örülmüştür.

Duvar malzemeleri yapıdaki diğer elemanları da etkilemiştir. Almaşık duvarlarda kemer, ayak, kasnaklar; taş duvarlarda kesme taş kemer, ayak, saçak düzenlemeleri uygulanmıştır. Duvar yüzeylerine genellikle ev dışındaki cami gibi yapılarda süslemeler yapılmıştır. (Şener 1997)

Bursa’nın geleneksel mimarisini farklı kılan özelliklerden birisi de kendine özgü kemer formudur. Genellikle anıtlarda kullanılmakla beraber, geleneksel evlerin girişlerinde yanları çeyrek daire biçiminde ortası düzdür olan basık bir kemer olarak cephede yer

almıştır. Geleneksel evlerin yakınındaki camilerde, özellikle Yeşil ve Yıldırım Camilerinde, dikkat çekmektedir. Bu nedenle mimari literatürde “Bursa Tipi Kemer” olarak geçmektedir. Buna ek olarak camilerin kalkan duvarları da Bursa’ya özgü bir nitelik taşımaktadır. Geleneksel ahşap Bursa evlerinde iki dikmenin üstüne binen yatay kirişi takviye eden iki payandanın zamanla taş mimaride kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. (Kaplanoğlu 2021)

Büyük açıklıklarda taşıyıcı kemer olarak kullanılmasının ardından küçük açıklıklarda veya dekoratif kemerlerde kullanılmıştır. Özellikle mahalle mescitlerinin son cemaat yeri revakının orta aks kemerinde, hamamların eyvan ve duvar çökertme kemerlerinde, yapıların çoğunlukla niş şeklindeki giriş açıklıkları kemerlerinde, pencere kemerlerinde kullanıldığı bu dönemde en iyi örnekleri verilmiş; daha sonraki Osmanlı yapılarının çoğunlukla küçük açıklıklarının şekillenmesinde etkili olmuştur (Durmuş 2019). Bursa geleneksel mimarisinde yaşamsal ve mekânsal ihtiyaçlar, malzeme ve teknoloji sayesinde yapısal çözüm ve uygulamalarla mimaride biçime yansımıştır.

Cephede hareket sağlayan çıkmalara ek olarak geleneksel evde cihannüma adı verilen, çoğunlukla çatı arasına yerleştirilmiş, camekânlı bölüm de yer almaktadır. Fars dilinde “dünyayı gören” anlamına gelen cihannüma; geleneksel ev mimarisinde, manzaraya hâkim, cephesi veya etrafı camekânla çevrili odalara denilmektedir (Kanar 2000). Bursa Ovası'nın seyretmek ve dinlenmek için kullanılan cihannüma, evi ve sokağı güzelleştiren bir unsur olurken geleneksel ev mimarisinde belirleyici özelliklerinden olmuştur (Çetin 2008).

Dikdörtgen, çokgen veya dairesel planlı olarak görülen cihannümalar tipolojik olarak üç gruba ayrılmaktadır:

1. Çatı üzerinde tamamen bağımsız olarak inşa edilen cihannümalar
2. Çatının ön yüzüne inşa edilen cihannümalar
3. Bağımsız kule veya köşk şeklinde inşa edilen cihannümalar

Şekil 3.43. Eski Belediye Binası çatı üzerinde cihannüma örneği

Geleneksel evlerde genellikle görülen çatı üzerine tamamen bağımsız olarak inşa edilen cihannümalardır. Konak olarak nitelendirilen çok katlı ve büyük evlerde görülen bu cihannümalarda genelde çokgen veya silindirik gövdeye sahip olup çatı seviyesinden bir insan boyunu aşacak kadar yükseklikleri bulunmaktadır. Dört yöne açılan geniş pencerelerle manzarayı gören bu cihannümaların bazılarında pencere kenarlarına konulan ahşap sekilerle oturma alanları oluşturulmuştur. Bu sekilerden Bursa Ovası ve Uludağ manzaraları seyredilmektedir (Çetin 2008). Bazı evlerde cihannüma yerine balkon ve teras yapılmış, bu mekanlar da benzer işlevlerde kullanılmıştır.

Şekil 3.44. Mudanya’da geleneksel evde (a) cihannüma, (b) balkon

Geçmişte fiziksel ve estetik mimari değer niteliği taşıyan, işlevin forma yansımaları olan cihannümler günümüz modern konut mimarisinde biçim değiştirerek kış bahçesi olarak kullanılmaktadır. Kullanıcıların benzer ihtiyacı ve talebi doğrultusunda yapıldığı için ve günümüz modern mimarisinde de geleneksel evdeki cihannümlerle ilişkilendirilebilir. Kış bahçeleri de konutların odaları dışında, cepheye yakın, ışık alan, genellikle manzaraya hâkim konumlandırılmaktadır. Dinlenme, manzarayı seyretme, kışın da dış mekândan uzak kalmadan vakit geçirme gibi amaçlara hizmet etmektedir. Günümüzde evlerin en üst katlarındaki terasların bir kısmı kış bahçesi olarak kullanılırken kimi zaman kullanıcı talebi ve mimari tasarıma göre zemin katta bahçeyle ilişkili olarak da konumlanmaktadır. Bu noktada mimari değerlerin taklit edilerek, birebir uygulanmasının aslında o değeri sürdürülebilir kılmadığını görülmektedir.

Modern konutların cephesine geleneksel teknik ve biçim özelliklerinin aynı şekilde bir cihannüme eklenmesi veya günümüz malzemeleriyle betonarme bir sistemle yapılması aynı etkiyi ne kadar oluşturacağı bir tartışma konusudur. Ahşap malzemenin hafifliğini üst katta hissetmekle betonun ağırlığını hissetmek aynı olmayacaktır. Geleneksel evde ahşap karkas sistemle en üst katta çevreyi gören, seyir ve dinlenme amacıyla çokgenel bir formla yapılan cihannümanın on iki katlı apartmanların en üst katında inşa etmek biçimsel bir taklit olacaktır.

Süsleme elemanları: Geleneksel evin dış cephesinde çıkımların altındaki payandalar, destekleme elemanları, katlar arasındaki ahşap kayıtlar, kapının üstündeki saçak, çatıdaki saçaklar vb. süslemelerle bezenmiştir (Şekil 3.45).

Evde yaşayanların sosyo-ekonomik durumuna göre süslemeler değişiklik göstermektedir. İç mekâna bakıldığında; zemin katta günlük işlerin yapıldığı ve depolama alanlarının yer aldığı bölümler olduğu için daha sade bir iç mekân tasarımı vardır. Üst katta ise odalar ve başoda bulunduğu dolayısıyla süslemeler zenginleşmiştir. Odaları birbirine bağlayan orta mekân sofada yer alan gömme dolapların ahşap kapaklarında oymalar ve işleme motifler yer almaktadır. Odaların tavanında kabartmalı üçgen, dörtgen, altıgen motifler veya ahşap ile çitalama (Şekil 3.45) görülürken; duvarlarında sergenler, panolar, sade nişler, kalem

işi selvi, rumi kıvrık dallardan oluşan bitkisel kompozisyonlu motiflere rastlanmaktadır. Süslemeler ve işlenen motifler esasında çağın estetik anlayışına, gelişen el sanatlarına, dini ve kültürel değerlere, odanın ev içerisindeki konumuna, ev sahibinin ekonomik durumuna, ustanın becerisine göre şekillenmiştir.

Şekil 3.45. Reyhan Mahallesi'nde bir evin (a) cephesinde süslemeler, (b) odasının tavanda çıtalama

Plan ve cephede etkisi büyük olan simetri duvarlardaki kalem işi süslemelerde de görülmüştür. Başodada bulunan çift kanatlı kapılar daha çok odanın ortasında yer almıştır. Duvarlar boyunca sandalyelik denilen ahşap bant, zeminde ise yine ahşaptan yapılan süpürgelik geçilmiştir. Geleneksel evde mimari akımlar değişime uğradıkça ve Avrupa sanat akımları ile etkileşimler sonucunda Türk Ampir üslubunun yansıttığı öğeler içinde, geniş pasalar, girlandlar (askıçelenk), kırık hatlı çubuklar, semseler ve rozetler yer almıştır. Sonraki yıllarda da değişen estetik anlayışla eş zamanlı olarak süsleme elemanları ve motiflerde değişiklikler olmuş, kıvrımlı bezemeler, çiçek şekilleri ön plana çıkmıştır.

Uyum: Mimaride estetik temelinde yaşamı barındıran görsel bir değerdir. Görsellik de bir uyum ve organizasyon temeline dayanmaktadır. Mimari elemanlar, malzemeler, yapım sistemleri, fiziksel çevre, tarihi çevre, toplumsal yapı, estetik anlayışlar arasında organize bir uyum doğru uygulama ile sonuçlanmaktadır. Geleneksel Bursa evlerinde fiziksel çevre ve ev birbiri ile olumlu ilişkiler kurmuştur. Ev arazinin eğimine ve doğal yapısına göre konumlanmıştır. Evler yerleşirken yalnızca araziye değil komşu

parsellerdeki diğer evlere de uyum sağlamak için dikkat edilmiştir. Fiziksel değerler bölümünde de anlatıldığı üzere geleneksel evlerin örüntü gibi bir araya gelen cumbaları sokak dokusunu biçimlendirerek kentsel estetik oluşturmuştur.

Geleneksel evde mimari elemanlar bir araya gelirken simetri, tekrar, örüntü, bazen artan bazen azalan ritimlere başvurulmuştur. Taş malzeme genellikle zemin katlarda, ahşap malzeme hafif olduğu için üst katlarda dengeli biçimde yer almıştır. Pencere ve kapı formları kat yükseklikleri ve mekân genişlikleri ile uyumlu bir geometride yapılarak bu elemanlarda ortak bir dil kullanılmıştır. O dönemlerde imkanlar kısıtlı olduğu için bugün kadar detaylı dekorasyon ve tasarım çalışmaları yapılamamış olsa da estetik değerin temeli olan yaşam ve ev arasında uyum ön plana çıkarılmıştır. Evlerin formu plan şemasının dışı vurumu, planlar da ailenin yaşamının mekânlara yansıyor yapılaşması ile meydana gelmiştir. Günlük hayat, kullanıcı talepleri, malzemeler, yapım teknikleri, fiziksel çevre ve ortak beğeni unsurları biçimsel bir organizasyonun bölünemez yapı taşları olmuştur.

Modern konutta ise estetik uyum ve uydurma birbiriyle karıştırılmamalıdır. Geleneksel mimarideki elemanları modern konutta yaşatmak adına cephelerde ahşap, taş kaplamalar, işlevi olmayan payandalar, orantısız çıkmalılar, ölçeksiz kapı ve pencereler taklit edilerek uygulanmaktadır. Mekanla ve yaşamla uyumlu olmayan formlar mimari bir değer niteliği taşımadığı gibi estetik olarak da bir beğeni değerini taşımamaktadır. Bu nedenle evrensel teknolojilerin kullanıldığı modern konutta geleneksel değerler yaşatılmak isteniyorsa ilk önce bu değerlerin neler olduğu belirlenmeli, ne amaçla yapıldığı iyi anlaşılmalı, bugünün konutunda ihtiyaç duyulup duyulmadığı gözden geçirilmeli ve modern kullanıcı talepleri doğrultusunda nasıl uyumlu ve estetik biçimde uyarlanabileceği düşünölmelidir. Biçimin ardındaki kaynağın yaşam olduğu unutulmamalı dış cephede de iç mekânda da bütün bir uyum söz konusu olmalıdır.

iv. Ekonomik değerler

Geleneksel evde toplumsal sosyokültürel, fiziksel, estetik değerlerin ve niteliklerin hepsi esasında ekonomik değerlere de yansımıştır. Toplumun sosyal yapısı, kültürel birikimi, fiziksel çevre, mekanlar, odalar, malzemeler, yapım teknikleri, estetik kaygıların vs. bir araya gelerek geleneksel evi oluşturması için ekonomik bir dayanağa ihtiyaç vardır. Hatta ev yapımından sonra kullanım ve bakım için de bir maddi imkân gereklidir. Toplum olarak çocuk yaştan itibaren israfın kötü bir şey olduğu öğütlendiği için yaşama yansımış, yaşam da ekonomik değer olarak eve yansımıştır. Geleneksel Bursa evlerinde öne çıkan bazı özellikler yüzyıllar boyunca devam ettirilerek, tasarımın bir parçası haline gelmiş ve ekonomik değer niteliği taşımıştır.

Tutumluluk: İsrafın toplumsal olarak haram görüldüğü bir kültürle yetişen halk, günlük hayatlarında temel ihtiyaçlarını karşılariken olduğı gibi yaşam alanlarını oluştururken bu konuda hassas davranmıştır. Tutumluluk aileden gelen, yazılı olmayan bir kural olarak nesiller boyu sürdürülmüştür. Geleneksel Bursa evlerinde mimari yapım teknikleri uygulanırken ve malzemeler seçilip kullanılırken tutumlu davranılmıştır. Malzemenin kısıtlı olduğı yerlerde pratik ve ekonomik çözümler üretilmiştir. Tutumluluk yalnızca malzeme ve yapımla sınırlı kalmayarak mekân kurgularında da etkili olmuştur. Ortak kullanımlar dengeli kullanılarak gereksiz bölme ve alanlara yer verilmemiştir. Gösteriş için malzemeyi boşa harcamaktan kaçınılmış, kullanılmayan odalar için yer israfı yapılmamıştır. Oturma alanı için bir oda yeterliyse üç veya beş oda için diretilmemiş minimal düzeyde tutularak doğal çevreye de değer verilmiştir. Yalnızca mimari tutumluluk değil yaşanan zaman da boşa harcanmamıştır. Bugün konut üretiminde plansız tasarımlar, denetimsiz inşaatlar, gereksiz malzeme ve yer kullanımı, enerji israfı nedeniyle geleneksel mimarideki tutumluluk değerine verilen önem azalmıştır. Esasında evrensel teknoloji ve imkanların gelişmesiyle birlikte enerji, malzeme, yer ve zaman tasarrufu sağlanması gerekirken; konut üreticileri, konut üretim sürecinde hazırlık ve planlama yapmadan, organizasyon şemasını kurmadan, kullanıcı taleplerini doğru anlamadan mekanlar kurguladıkları için üretim süreci uzamaktadır. Bu da gereksiz malzeme tüketimi, iş gücü, zaman kaybı demektir. Geleneksel evde yaşamı boşa harcamama ilkesi tasarımların temelinde yer alırsa üretimde de kullanımda da tutumluluk sağlanacaktır.

Yerel malzeme kullanımı: Bursa'nın yeşil dokusu ve ağaç zenginliği geleneksel evlere de yansımış, malzeme olarak ahşap sıklıkla kullanılmış, bahçede de ağaçlar yer almıştır. Yakın yerden yerel malzemeler seçilerek hem yoldan hem maliyetten hem de zamandan tasarruf sağlanmıştır. Mimari elemanlar genellikle imalatı ve onarımı kolay olan ahşap, kerpiç, taş, tuğla gibi yerel malzemelerden yapılmıştır. Bu malzemeler ulaşılabilir olduğu için halk kendi imkanları doğrultusunda hareket edebilmiş, evler yapılırken eksik kalan yerleri eline para geçtikçe veya malzeme temin edildikçe daha kolay tamamlanabilmiştir. Geleneksel evlerde dönemin imkanları kısıtlı olduğu için de belirli malzemelerle sınırlı kalınmıştır. Bugün bir yer kaplaması için bile yüzlerce seçenek varken yalnızca geleneksel malzemelerin kullanımında ısrarcı olmak çok doğru olmayacaktır. Fakat yerel malzemelerin evrensel üretime uyarlanabilir olması mümkündür. Bununla birlikte yeni nesil malzemeler seri üretim mantığıyla standart olarak üretilir olduğu için yapımda zamandan ve enerjiden tasarruf edilerek ekonomiklik sağlamaktadır.

Geleneksel ev yapımı bugün konut üretimi adını alarak ticari bir faaliyete dönüştüğü için modern kaygı ile beraber ekonomik değer anlayışı da değişmiştir. Doğal olarak malzeme tercihleri de etkilenmiştir. Esasında konut üretiminin amacı kullanıcı ve kullanıcı ihtiyaçları belli olan yaşam mekanları oluşturmak olmalıdır. Modern konutta ticari kaygıların artması geleneksel mimariyi geri plana attığı için konut sorununa yeni problemler de eklenmiştir. Buna yönelik geleneksel evleri yeniden yaşatmak adına yapılan çok katlı bina cephelerinde geleneksel evleri taklit eden ahşap ve taş kaplamalar, işlevi olmayan payandalar biçimsel taklitten öteye geçememiştir. Yerel malzeme kullanımı doğru yerde uygulanırsa bir değer olarak yaşayacaktır. Yine ticari çıkar ve kaygılar doğrultusunda geniş bir kütleyi geleneksel Bursa evlerine benzesin diye onlarca katlı betonarme bir apartmanı ahşap görünümlü malzemeleri ile kaplamak, yapılara ne ekonomik ne de estetik bir değer kazandıracaktır. Buna karşın iç mekanlarda zemin, tavan kaplamalarında, sabit ve hareketli mobilyalarda modern konutla uyumlu yerel malzemelere (ahşap vb.) dengeli bir şekilde yer vermek, işlevi ve kullanım amacı olan konutlarda geleneksel malzeme izlerini yaşatacaktır.

İhtiyaç kadar yapım: Tutumluluk sadece yapım tekniği ve malzeme ile sınırlı kalmamıştır. Kullanımda ve mekanlarda tutumluluk da öne çıkmaktadır. Evin ortak kullanım alanları iyi bir şekilde belirlenmiş, kişisel alanlardaki sınırlar çizilmiş, mahremiyete de dikkat edilmiştir. Gösterişten ve boşa harcanan süslemelerden sakınılarak gereksiz bir çivi bile çakılmamıştır. Katlarda kullanılmayan, kilitli tutulan kapıların ardında kalan odaları yapmaktan kaçınılmıştır. Misafir için özenli bir oda tutularak diğer bölümler ev halkının günlük ihtiyaçlarına ve taleplerine yetecek kadar yapılmıştır. Akılcı ve gerçekçi dayanaklarla birlikte işlevi olmayan gereksiz detay, malzeme, eleman ve emek israfından mümkün olduğunca uzak durulmuştur.

Uzun ömürlülük: Evlerin taş duvarlarına dış etkenlere karşı önlemler alınmış, kerpiç dolguda aşınmalar olduğunda yerinde üretilen hasarlar onarılmış, sıva dökülmesinin görüldüğü yerlerde müdahaleler yapılmış, ahşap kapılar cilalanmış, sedirler ve halılar düzenli aralıklarla temizlenmiştir. Bu gibi bakımlar sayesinde malzemelerin kullanım ömrü uzamıştır.

Geleneksel Bursa evlerinde geniş aile kültürünün hâkim olduğu dönemlerde evlenen çocuğun da aynı evde yaşayabilmesi için oda eklemeleri yapılmıştır. Esnek ve eklenilebilir mekanlarda artan yalnızca oda sayısı ile birlikte temel kaynağı yaşam olan evin ömrü uzatılmış ve evdeki anılar çoğalmıştır. Bugün ise evlerde çekirdek aileler yaşamakta, gelen misafir yoğunluğu geçmişe göre azalmaktadır. Farklı şehirlerden evlere gelen yatılı misafirler artık daha konforlu olduğu için otellerde kalmayı tercih etmektedir. Çünkü kent merkezindeki evler kendi kullanıcıları için bile zor yetmekte, herhangi bir oda eklenmesinden ziyade yatak eklemek bile güç hale gelmiştir. Hal böyle olunca ailede çocukların evlenmesi, torunların olmasıyla nüfus kalabalıklaşınca daha geniş evlere taşınma ihtiyacı doğmuştur. Anne ve babanın doğup büyüdüğü evleri torunları değil çocukları dahi zor görür olmuştur. Oysa günümüzde evler daha planlı, esnek, eklenilebilir biçimde; kaliteli malzemelerle ve sağlam strüktürlerle yapılırsa tıpkı bir canlı gibi daha uzun ömürlü olacaktır. Evlerin kullanım ömrünü arttırmak da hem ekonomiye katkı sağlayacak hem de aidiyet duygusunun oluşumunu besleyerek kentsel bir bellek oluşturacaktır.

Yapı ustaları: Geleneksel Bursa evleri yapı ustaları tarafından yüzyıllar boyunca toplumsal yapı ve kültürün, yerel malzemeler ve yapım teknikleri kullanılarak tecrübe, bilgi birikimi, beceri ve estetik anlayışı ile birleşmesi sonucu oluşmuştur. Bursa evlerini neccar ya da yapıcılar adı verilen yapı ustaları yapmıştır. Ayrıca kentte ‘mimarbaşı’ olarak adlandırılan, ‘hasa mimar başı’ tarafından görevlendirilen, Bursa ve ilçelerinde bina yapılacak yerlerin, arazi ve bağ alanlarının tespitini yapan bir görevlinin bulunduğu bilinmektedir. Bina yapımında çalışan keresteci, nalbur, mismarcı (çivici), hurdacı, kiremit, tuğla ve kerpiç, horasan, makaracı, camcı, bıçakçı, çilingir, kilitçi, sandıkçı, değirmenci, fırıncı, doğramacı, dolapçı, kafesçi, sedefçi, kutucu, karademirci, kaldırımçı, mermer ve küfekici, moloz taşçı, destereci, burgucu, keserci, kürekçi, hamamcı (tuğlacı esnafı), sıvacı, badanacı ve bina ile ilgili diğer esnaf ve amelelerin mimarbaşına bağlı oldukları kaynaklarda yer almaktadır. (Kaplanoğlu ve Oğuzoğlu 2010).

Mimari işler başta ev yapımı olmak üzere bu şekilde bir sisteme bağlanmış ve mevcut işler, işin ehline verilmiştir. Böylelikle hem zaman hem de ekonomik açıdan kazanım sağlanmıştır. Yürütülen bu sistem Bursa’da yıllarca devam ettiği için toplum tarafından benimsenerek hem sosyokültürel hem de ekonomik bir değer haline gelmiştir.

Yapı ustaları; yerel halkı tanınması sebebiyle evin ihtiyaçlarına, halkın beğeni unsurlarına ve ekonomik düzeyine hâkim olmakla beraber; mimari doku, yerel malzeme, yapım teknikleri ve maliyet bilgisine de sahip olduğu için ev yapma sürecine de katkıda bulunmuştur. Yapı ustaları ev yapımında zamanda, yerde, enerjide, malzemede israftan kaçınarak ekonomik bir süreç yönetimini de ele almıştır. Evlerin kullanıcılarının maddi imkanları da dikkat edilen başlıca kriterlerden olduğu için ustaların yaptıkları evlerde kullanılan malzemeler ve süslemeler ailenin ekonomik durumuna göre değişmiştir. Aynı zamanda ailelerde maddi açıdan kendilerini çok zorlamadan ihtiyaçlarına yönelik cevaplar bulmuştur. Yapı ustaları uzmanlık alanlarına göre birbirleriyle iş ilişkileri kurmuş, dayanışma ile yapı yapma sistemi oluşturmuşlardır. İş bölümü halinde olan ustalar şehirde ve köylerde iş imkânı sağlayıp geçimlerini devam ettirmişlerdir. Ev kullanıcıları ve yapı ustaları arasında sağlıklı bir ilişki kurularak hem ekonomik hem de sosyokültürel bir değer modern konut üretimi başlangıcına kadar süregelmiştir.

Bugün konut üretiminde de konut üretiminin aktörleri girişimciler, mal sahipleri, yüklenici firmalar, tedarikçileri üreticiler, araştırma ve eğitim kuruluşları, usta ekipleri, mimarlar, tasarımcılar, mühendisler ve yerel yönetimlerdir. Geçmişte kullanıcının ve ustanın söz sahibi olduğu evler, günümüzde birçok aşamadan ve kaideden geçmek zorunda ve belirli tasarım kriterleri çerçevesinde uygulanmaktadır. Sınırlayıcı etkenler tasarımda kısıtlamalara neden olsa da hızla artan Bursa kent nüfusunda konut üretiminde bir planlama olması da gerekmektedir. Yerel yönetimler konut planlamalarında yalnızca kurallar koyarak konutu, üreticilerin ticari kaygılarına bırakılmamalıdır. İnterdisipliner bir süreç olan mimari tasarımı tıpkı yapı ustalarının sistemindeki gibi bilirkişilerin görüşleri, kullanıcıların talepleri, kaynaklar, ekonomik düzey, toplumsal yaşam kültürü doğrultusunda bir bütün olarak düşünölmelidir. Doğru bir altyapı ile tasarlanan modern konutlar, ticari kaygıların değil geleneksel evdeki ekonomik değerlerin yaşatılmasına imkân verecektir.

Materyal ve Yöntem bölümünde aktarılan Bursa kent merkezinde incelenen geleneksel ev örnekleri sonucunda ulaşılan yazılı ve sözlü kaynaklar kapsamında ortak çıkarımlar yapılmıştır. Bu çıkarımlar doğrultusunda geleneksel evlerde insan gereksinimlerini karşılayan ve yaşam kalitesini arttıran nitelikler referans alınarak 17-19. yüzyıl geleneksel Bursa Evleri'nde mimari değerler dört ana başlık halinde anlatılmış ve bu değerlerden Bursa kenti başta olmak üzere Türkiye'deki geleneksel evleri de kapsayacak "Geleneksel evlerde mimari değerler" tablosu elde edilmiştir (Şekil 3.46).

SOSYOKÜLTÜREL DEĞERLER	GELENEKEL BURSA EVLERİNDE MİMARİ DEĞERLER	FİZİKSEL DEĞERLER
Çevreye duyarlılık Mahremiyet hassasiyeti Geleneksel ve kültürel yapı Aile hayatı Dayanışma-birlik Komşuluk-misafirperverlik Akılcılık-gerçeklik Mimari gelenekler Yapı ustaları		Doğal çevreye uygunluk Yerleşme İklimsel konfor İşitsel konfor Görsel konfor Kullanım konforu Havalandırma Esneklik Kolaylık Erişebilirlik Ölçek Mekânsal organizasyon
ESTETİK DEĞERLER		EKONOMİK DEĞERLER
Genel mimari değerler Cephe özellikleri Süsleme elemanları Uyum		Tutumluluk Yerel malzeme kullanımı İhtiyaç kadar yapım Uzun ömürlülük Yapı ustaları

Şekil 3.46. Geleneksel Bursa evlerinde mimari değerler tablosu

3.3. Bursa’da Üretilen Konutların İncelenmesi

Türkiye’de modern konut üretimi, modern konut adı altında yapılan uygulamalar, geleneksel mimari değerlerin uygulanabilirliği ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Daha sonra Bursa kent merkezinde modern konut yapılarında geleneksel değerlere ilişkin doğru ve yanlış uygulamalardan birtakım örnekler verilmiştir.

3.3.1. Türkiye’de modern konut üretiminde geleneksel mimari değerlere ilişkin uygulamalar

Konut mimarisi; sosyal yapının, yaşama kültürünün ve toplum uygarlığının yansımalarından biridir. Tarihi gelişmenin her çağında, günlük yaşam ile konut arasında var olan organik bağlantı, Türk evi ve Türk kenti sayesinde, Türk tarihinin toplumsal yapısını simgelemek açısından en güzel yansımalarından bir kısmını bizlere sunmaktadır. Türkiye’de bu yapının karakteri ve nitelikleri üzerine konuşlandırılmış sosyal araştırmalar yeterince geliştirilmemiştir. Her yıkılan eski konut yapısıyla sadece estetik ve mimari bir belgeyi değil, tarihi ve sosyal dokuyu da ortadan kaldırmıştır (Kuban 2000). Sanayileşmenin etkileri ile birlikte kentleşme politikaları, sosyal yapı, milli kültür varlıklarından geleneksel evlerin yok olma sürecini hızlandırmıştır. Türkiye’de de bunun etkilerini görmek ne yazık ki mümkündür.

Göç hareketlerinin 1950’lerde Batı etkisinde modern konutlar inşa edilmiştir. 1970’lerden sonra artan nüfus, ticari rant amacı, niteliksiz yapılaşma, kaçak yapılaşma ile kentlerde konutların çoğunlukta olduğu beton yığınlarına dönüşmüştür. Kaçak yapılara dair imar affı ile 1980’lerde çarpık kentleşme zirveye ulaşmıştır. Ekonomik kriz ve deprem etkileri le konut üretim süreçlerinde hareketlilik yaşanmıştır. Kooperatifler kurulmuş ve ülkedeki konut açığını kapatmak ve esasında kar elde etmek için konutlar üretilmiştir. Daha sonra TOKİ desteği ile toplu konutlar yapılmış, kentlerde belirlenen alanlar kentsel dönüşüme girmiştir. Bu süreçlerin hepsi “Modern Mimarlık Dönemi” adı altında geçmesine rağmen bir kimlik taşımamaktadır. Geleneksel mimari değerler ile modern konutun ilişkisi form taklitlerinden ibaret olmuştur.

Geleneksel mimariden ve doğadan uzaklaşmak çeşitli tartışmalara yol açmış ve tasarımcılar yerel dokuyu, yerel malzemeleri, ekolojik unsurları içerek konut tasarım

girişimlerine başlamıştır. Gelişmiş yapım teknikleri ve çeşitli malzemeler kullanılarak asansör, güvenlik, akustik, ısıtma, soğutma, çöp/atık, havalandırma, aydınlatma, panjur sistemleri gibi özelliklere sahip akıllı ev ve modern konut teknolojileri ile yeni tasarımlara başlanmıştır. Uygulamalar yüzde yüz uygunluk sağlamasa da geleneğe ve yerele dönüş talebi modern Türk konutun kimliğini oluşturmakta etkili bir basamak olacaktır.

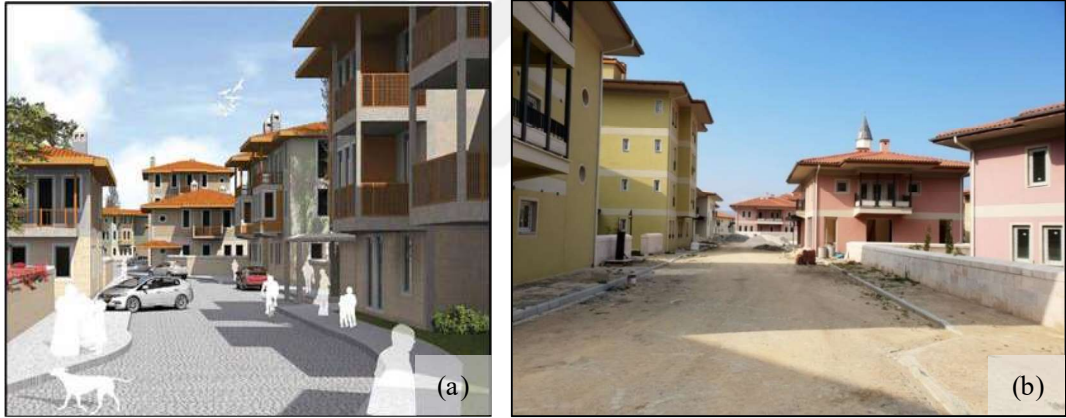
3.1.2. Bursa'da modern konut üretiminde geleneksel mimari değerlere ilişkin uygulamalar

Bu başlık altında Bursa'da geleneksel ev mimarisi ile ilişkili konut uygulamaları, doğal unsurları ile öne çıkan İznik ilçesi, tarihi çevre ile ilişkili ve ilk yerleşimlerin görüldüğü kent merkezi olan Osmangazi ilçesi ve 21. yüzyılda modern konutların uygulandığı, yeni kent merkezi konumunda olan Nilüfer ilçesinden örnekler seçilerek aktarılmıştır. Bu örnekler seçilirken İznik'in doğal çevre ile ilişkili olması, Osmangazi ilçesinin tarihi çevre ve geleneksel evlerle ilişkili olması, Nilüfer'deki konutların da modern kullanıcıların 21. yüzyılda daha çok talep ettiği konut tipleri olması baz alınmıştır.

Şekil 3.47. Konutların Bursa içinde konumu (Yandex haritalar esas alınarak düzenlenmiştir)

Bursa İznik TOKİ Sosyal Konutları: TOKİ girişimi ile Bursa’da birçok bölgede toplu konutlar yapılmıştır. Bu konutlar mimarlar ve kullanıcılar tarafından farklı eleştiriler almış olsa da ekonomik açıdan konut ihtiyacına yönelik uygulamalar devam etmektedir. TOKİ, Bursa kent merkezindeki örnekler dışında İznik için hazırlanan projede geleneksel mimarideki mahalle kültürünü ortaya koymayı amaçladığını belirtmektedir. 30.000 metrekarelik alana yerleşen toplu konutlarda zemin katlarda ticari alanlara yer verilmiştir. Dükkanlar, camii, yeşil alan, sosyal donatı alanları ile konutların bütünleşeceği bir uygulama olacağı vurgulanmıştır. Fakat uygulama sonucu mekânsal özelliklerin dışı vurumu ve mimari biçimlenme geleneksel dokuyu yansıtmayarak geleneksel evlere ilişkin doğru bir modern konut uygulaması olmamıştır. Fakat mahalle kültürü ve sokak dokusunu oluşturma çabası, meydanlarda dini bir yapıya ve ortak alanlara açılan yolların planlanması sosyokültürel değerlere vurgu yapılmak istendiğini göstermektedir (Anonim 2021).

Şekil 3.48. (a) Bursa İznik TOKİ Sosyal Konutları (TOKİ arşivi), (b) Bursa İznik TOKİ Sosyal Konutları (Anonim 2021)

Bursa Osmangazi kent merkezindeki konutlar: Bursa Osmangazi kent merkezinde Hisar Bölgesindeki geleneksel ev dokusunu yaşatmak adına çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu konutlar geleneksel evin özünü anlamadan yalnızca cephe özelliklerini benzetmeye çalışarak inşa edilmiştir. Modern konut teknolojilerinden betonarme sistem ile geleneksel evdeki cumbaları, payandaları, saçakları taklit ederek kimliksiz bir doku oluşturulmuştur. Şekil 3.49 (a)’daki gibi bazı konutlarda yalnızca ön cephe ahşapla kaplanıp geleneksel ev görüntüsü yansıtmaya çalışmak amaçlanmıştır. Şekil 3.49 (b)’deki konutta gibi örneklerde ise betonarme yapılarıdaki ölçeksiz çıkıntılar orantısız bir cephe

oluşturmaktadır. Yapılan payanda ve eliböğründelerin de bir işlevi olmadığı için biçim taklidi olarak görülmektedir. Ayrıca oran, orantı ve ölçek uyumsuzluğu cephede nitelikli bir etki oluşturmamıştır.

Şekil 3.49. (a) Maksem’de yalnızca ön cephesi ahşapla kaplanan yapı (b) Tophane’de betonarme konut cephesinde oran-orantı-ölçek sorunu

Bursa’nın en eski yerleşim yerlerinden olan Çekirge Caddesi betonarme binaların ilk uygulanılmaya başlandığı yerlerdendir. Çekirge Caddesi’ndeki verilen örnek konutlarda geleneksel ev mimarisi modern konutlarda uygulanmaya çalışılmıştır. Fakat görüldüğü üzere betonarme cephelerde taklit mevcuttur. İkinci ve üçüncü normal katta yapılan çıkmanın altına eklenen payanda işlevden daha çok görsel amaçlı kullanılmıştır. Geleneksel evlerde oran, orantı ve ölçek kavramlarına ilişkin değerler bu konutta yerini bulamamıştır. Yapılan çıkmalar iki katlı geleneksel Bursa evlerinde estetik bir görüntü oluştururken betonarme bir apartmanda oran ve uyum problemi ile karşılaşmıştır. Bu nedenle geleneksel evi modern konuta uyarlamak tez boyunca örneklerde de ifade edildiği gibi yalnızca cephe elemanlarını benzetmeye çalışmakla mümkün olmayacaktır (Şekil 3.50).

Şekil 3.50. Çekirge Caddesi'nde betonarme konutlarda cephede cumba

Osmangazi kent merkezinde modern konutlar: Bursa Hamitler'de yer alan modern konut uygulamasında geleneksel evdeki fiziksel değerler ilişkilendirilmiştir. Projenin açıklamasında; yerleşmenin ana kurgusunun eğime dik blok konutların tanımladığı alan içinde, eğime paralel kurgulanmış konut gruplarının; sokaklar, avlular ve peyzajla ilişkilendirilmiş olduğundan ve kent çeperlerine hâkim olduğundan bahsedilmektedir. Konut gruplarına ait ortak mekanların mekânsal, görsel ve fiziksel ilişkilerine dikkat edildiği ve konutların birbirlerinin görüş alanını kesmediği ifade edilmektedir. Ana yönelim Bursa'nın simgesi Uludağ panoraması olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.51. Hamitler'de modern konut uygulaması arazi yerleşimi (DB Architects Ekibi arşivi)

Proje ekibi proje ile ilgili açıklamalarını; “Yerleşke içinde peyzaj zemin, blok araları ve avluların yanı sıra yapıların ara ve çatı katlarında da devam etmektedir. Böylelikle bir yandan ortak kullanım alanları yapı içlerine taşınırken, aynı zamanda suyun ve ağaçların doğal iklimlendirme etkisinden de yararlanılmaktadır. Yerleşke içinde topografyadan yararlanılarak, az katlı, farklı metrekareler ve plan çözümlerinde tasarlanmış konut tipleri yer almaktadır. 1+1, 2+1, 3+1, 4+1 ve zemin dubleksleri çeşitli kullanıcı profiline hitap etmektedir. Plan çözümlerinde her metrekare için alan kaybının olmadığı aydınlık, kullanışlı mekanlar yaratılmıştır” şeklinde ifade etmiştir. Konutların perspektif ve kütsel farklılaşmaları çeşitlilik arz ederken geleneksel evlerde cumbaların sokak dokusunda yaptığı etki ile ilişkilendirilmiştir. Modern kullanıcıların otopark ihtiyacına yönelik kapalı otopark yeraltında düzenlenmiş, zemin yaya kullanımı için ortak alan olarak bırakılmıştır. Mahalle meydanlarındaki sosyal ortam gibi organizasyon düşünülmüştür. Arazi eğiminden yararlanılması fiziksel bir değer olurken; bu alanda sosyal tesis (spor salonu, havuz, spa, oyun alanı vb.) çözümlenmesi yapılması da modern konut kullanıcıların sosyal hayat beklentilerini karşılamaya yöneliktir.

Modern konut uygulamaları Bursa kent merkezinde doğru ve yanlış konut planlamaları ile yer almaktadır. Kullanıcıların çevreye duyarlı, sosyal hayata yakın, prestijli bir semtte kaliteli mekanlarda, güvenli bir sitede yaşama beklentileri vardır. Modern çağda insan ilişkileri zayıflamış olsa da Bursa özelinde komşuluk ilişkileri, misafirperverlik anlayışı sürmektedir. Mahremiyet hassasiyeti belirli mahallelerde, semtlerde ve sitelerde devam etmektedir. Bursa tarihi ve kültürel altyapısı ile toplumsal değerlerinden uzaklaşmamış bir kent olduğu için aile hayatı, dayanışma ve birlik içinde olmak modern konuttan da beklenmektedir. Fiziksel olarak iç mekân kalitesinin yüksek olduğu, doğa ile ilişkili, ekolojik, bahçeli yapılarda konforlu bir yaşam talebi vardır. Kent içinde ulaşım da önemli bir kriter olarak yer almaktadır. Modern konutta estetik beklentiler ise kullanıcı beğenisine göre değişmekle beraber renk, uyum, oran, dekorasyon gibi değerler ortaktır. Ekonomik beklentiler modern konutta değişmiştir. Kısa sürede hızlı üretim ile ucuza mal etmek öncelikli hale gelmiştir. Yalnızca kullanım amacıyla değil kira geliri ve satış geliri elde etmek modern konut kullanıcılarının ve üreticilerinin beklentileridir. Şekil 3.52’de Modern Bursa konutunda kullanıcı beklentileri tablosu verilmiştir. Sonuç bölümünde Şekil 3.46 ve Şekil 3.52’den elde edilen verilerden ortak bir tablo elde edilmiştir.

SOSYOKÜLTÜREL BEKLENTİLER	MODERN BURSA KONUTUNDA KULLANICI BEKLENTİLERİ	FİZİKSEL BEKLENTİLER
Çevreye duyarlılık Sosyal hayat Mahremiyet Akılcılık-gerçekçilik Prestij Güvenlik Aile hayatı (çekirdek aile) Dayanışma-birlik Komşuluk-misafirperverlik		Doğal çevre Ekolojik fayda İklimsel konfor İşitsel konfor(akustik) Görsel konfor Kullanım konforu Havalandırma Esneklik Kolaylık Erişebilirlik Mekan organizasyonu Mekansal kalite
ESTETİK BEKLENTİLER		Ölçek (büyük-geniş mekan ve mobilyalar, çok katlı yapılar) Ulaşım Peyzaj
Genel mimari değerler Dekorasyon Renk Uyum Oran Modern malzeme Cephe özellikleri Modern sanat anlayışı		EKONOMİK BEKLENTİLER Uzun ömürlülük Kaliteli malzeme Ucuza mal etmek Kısa sürede hızlı üretim Ticari rant Satarken kar elde etmek Kira getirisi

Şekil 3.52. Modern Bursa konutunda kullanıcı beklentileri tablosu

4. BULGULAR ve TARTIŞMA: GELENEKSEL EVİN MİMARİ DEĞERLERİ ve MODERN KONUTUN BEKLENTİLERİNİN İRDELENMESİ

“Geleneksel ve Yerel Ev Mimarisinin Değerlerini Modern ve Evrensel Konut Üretimi ile Bütünleştirmek: Bursa Örneği” tezi çalışmaları boyunca; geleneksel ve yerel ev mimarisi, mimari değer, modern konut, konutun tarihsel gelişimi ve konut üretimi, Türkiye’de konut politikaları, modern konuttan beklentiler ile ilgili kuramsal temeller ve kaynak araştırması kapsamında bulgular elde edilmiştir.

Bursa kent merkezinde incelenen 17-19. yüzyıl geleneksel evleri ve modern konutlar elde edilen materyaller olmuştur. Ev ve konut örnekleri karakteristik ve nitelikli mimari özellikleri kapsamında incelendikten sonra tespit edilen mimari değerler kategorize edilmiş ve alt başlıklara ayrılmıştır. Bu yöntemle kent merkezindeki geleneksel ev örneklerinin sosyokültürel, fiziksel, estetik ve ekonomik değerleri mekân organizasyon şemaları ve görselleri ile desteklenerek anlatılmıştır. Sonrasında Bursa kent merkezindeki modern konut örnekleri mimari değerler ile karşılaştırmak amacıyla incelenmiştir. Bugün üretilen konut tipleri, mekân çözümlenmeleri, kullanıcı talepleri, modern konuttan beklentiler değerlendirilmiştir. Geleneksel evin mimari değerleri ile modern konutun beklentilerini karşılaştırarak, konut üretiminde geleneksel ve yerel evin mimari değerleri ile modern ve evrensel konutu bütünleştirmek hakkında bulgu, tespit ve öneriler sunulmuştur.

4.1. Geleneksel Bursa Ev Mimarisinde Mimari Değerlerin Değerlendirilmesi

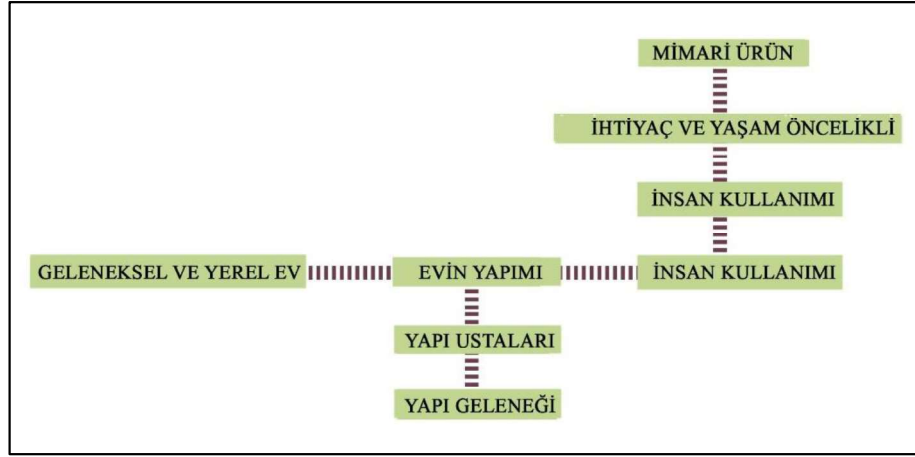
Geleneksel Bursa evleri kapsamında elde edilen mimari değerler evrensel talebin, kullanıcıların ve kent modern konuttan beklentileri ile karşılaştırılmış, Geleneksel Bursa evlerindeki mimari değerlerin ve uygulamaların bugün modern konuttaki mekânsal ve biçimsel karşılıkları örneklendirilerek modern konutta unutulmaya yüz tutmuş ve kaybedilen geleneksel değerlere dikkat çekilmiştir. Bugün modern Bursa konutunda geleneksel değerlerin neden uygulanmadığı, uygulananların nasıl sonuçlar ortaya çıkardığı ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Kent merkezindeki modern konut uygulamalarına ilişkin değerlendirmeler yapılarak, örnekler verilmiş, konut üretiminde geleneksel ve yerel evin mimari değerleri ile modern ve evrensel konutu bütünleştirmek

kapsamında öneriler sunulmuştur. Geleneksel ev ve modern konut ta benzer ve farklı noktalar ele alınarak “geleneksel ev ve modern konut sağlıklı ilişkiler kurabilir mi?” sorusuna yanıt aranmıştır.

4.1.1. Geleneksel evin mimari değerleri ile modern konuttan beklentilerin karşılaştırılması

Geleneksel evdeki mimari değerler ait olduğu dönem için ev yapımında yaşamın yansımaları olarak yer almıştır. Zaman içerisinde sosyokültürel, toplumsal, çevresel, ekonomik etkenler, teknolojik gelişmeler, yeni malzeme ve yapım sistemlerinin ortaya çıkışı, yeni mimari anlayışlar, kullanıcı profillerinin değişimi gibi sebeplerden dolayı evler değişime uğramıştır. Ev/yapı yapma kültürü konut üretimine dönüşmüştür. Küresel ekonomik faaliyetler, artan ticari kaygılar geleneksel mimari değerleri geride bırakarak seri üretim mantığıyla, daha çok kâr elde etmek amacıyla inşa edilen konutları ortaya ön plana çıkarmıştır. Gelişen yeni teknolojilerin desteği ile kısa sürede ve çok sayıda inşa edilen konutlar modern çağa ait olsa da modern çağın kullanıcılarının talep ve beklentilerini ne ölçüde karşıladığı bir tartışma konusudur.

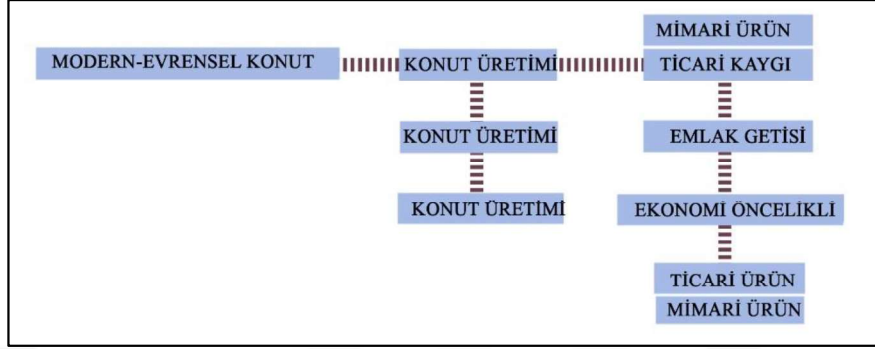
Bursa kenti özelinde incelenen geleneksel ev mimarisindeki değerlerin modern konutlarda yitirilmesi esasında Türkiye genelinde bir sorundur ve bu hususta yeni konutlar tasarlanırken kullanıcı taleplerini ve mimari öncelikleri ele almak gerekmektedir. Örneğin geleneksel Bursa evleri; yapı ustaları tarafından, geleneksel yapım teknikleri ve yerel malzemelerle insanların barınma ihtiyacına yönelik, kullanıcı belli olarak yapılırken mimari bir ürün ortaya konmuştur. Evlerin öncelikleri ihtiyaçlar ve yaşam alışkanlıkları olmuş, sosyokültürel, fiziksel, estetik ve ekonomik değerlere önem verilerek insanlara hizmet eden yapılar meydana gelmiş; mimari kaygılar ekonomik kaygılardan önce gelmiştir. Şekil 4.1’de yer alan diyagramda geleneksel evin yapı ustaları tarafından uygulanan mimari gelenek olarak, yaşamı ve günlük ihtiyaçları öncelik olarak bir yapı yapma sanatı olduğu belirtilmiştir.

Şekil 4.1. Geleneksel-yerel ev yapımı ve öncelik diyagramı

Günümüzde Bursa kent merkezinde büyüyen ölçekle birlikte sanayi, eğitim, ticaret sektörleri gelişmekte olup nüfus yoğunluğu her geçen gün artmaktadır. Artan nüfus barınma ihtiyacına neden olurken konut sorunu ve yer problemi de ortaya çıkmaktadır. Kullanıcıların talepleri doğrultusunda kent merkezinde apartmanlar, siteler, toplu konut alanları inşa edilmiş fakat bu yapılar geleneksel mimari değerleri referans alarak doğru uygulamalar ile çözümediği için kullanıcıların konuttan mimari beklentileri ve kentin mimari beklentileri (Planlı yerleşme, kentsel kimliğe uygunluk, minimum tahribat, tarihi ve kültürel mirası korumak, doğal çevreye ve canlılara saygı, mimari gelenekleri korumak vs.) tam olarak karşılanamamıştır. Sonraki yıllarda kentte meydana gelen yer problemi; esasında toprak yoksunluğundan değil, ihtiyaca yönelik olmayan, ihtiyaçları nitelikli biçimde karşılamayan, genellikle ticari kaygılarla üretilen plansız yapılardan dolayı meydana gelmiştir. Modern konut üretimi yükleniciler tarafından gerçekleştirilmektedir. Konut üretimine tasarım ekibi, mal sahipleri, üretim ekibi, yerel yönetimler dahil olmaktadır. Gelişen teknoloji, teknik altyapı, malzeme çeşitliliği, planlamalar, eğitim seviyesinin artması, tasarımcılar geçmişe göre artmış olsa da nitelikli modern konut örnekleri az sayıdadır. Buna ek olarak kent merkezinde betonarme yapı yığılmaları, tarihi dokuyu gölgeleyen yüksek binalar, kullanıcıları memnun etmeyen konutlar yer almaktadır. Oysa geleneksel mimaride olduğu gibi; ihtiyaçlar doğrultusunda, kullanıcı ve talepleri belli olan konutlar inşa edilmiş olsa Bursa kent merkezi başta olmak üzere Türkiye'deki diğer kentlerde de mevcut durum kadar yığılmalar yaşanmayacak; çarpık kentleşmeler, tarihi ve doğal çevre tahribatı bu kadar artmayacaktır. Şekil 4.2'de modern

konutun yükleniciler ve tasarım ekibi tarafından uygulanan bir konut üretim sürecine dahil olduğu, emlak getirisi ve ticari kaygıların mimari kaygıların önüne geçerek evrildiği belirtilmiştir.

Şekil 4.2. Modern-evrensel konut üretimi ve öncelik diyagramı

Geleneksel Bursa evleri; fiziksel çevre koşullarını dikkate alarak, yer ile bağlantısını kesmeden, doğal unsurlarla olumlu ilişkiler kurarak yapılmıştır. Bugün modern konutlar plansız yapılaşmadan doğan yer problemi ve ticari rant sağlamak amacıyla yüksek yapılar olarak inşa edilmektedir. Bu konutlarda doğadan uzaklaştıkça kullanıcılar tarafından gelenekselde olduğu gibi doğa ve toprakla ilişki kurma talepleri artmıştır. Üst gelir grubu tarafından talep edilen bahçeli müstakil ve villa tipi konutlarda geniş bahçeler, yüzme havuzu, peyzaj düzenlemeleri ve hatta minik sera alanları istenmektedir. Çok katlı modern konutlar, apartmanlar ve son dönemlerde inşa edilen rezidanslarda üst katlarda bahçeler talep edilmektedir. Betonarme yüksek katlı yapılar ve kentteki çevresel kirlilik nedeniyle memnuniyetsizlik yaşayan kullanıcılar doğaya yaklaşma ihtiyacı duymaktadır. Yüksek katlı binalarda yapılan balkon, kat bahçesi uygulamaları, teraslarda küçük ölçekte sera ve tarım alanlarının yapılması, yeşil çatı ve peyzaj uygulamalarının ne kadar doğru biçimde yapıldığı tartışma konusu olsa da geleneksel evdeki fiziksel değerlerin günümüzde hala bir talep ve gereksinim olduğunun göstergesidir. Doğal unsurları barındıran bu talepler geleneksel evlerin hemen hepsinde olan fiziksel değerler arasında yer almaktadır. Bugün ise ekonomik sınırlamalara bağlı yapılabilmekte ve konut-doğa ilişkisini tam olarak sağlayamamaktadır.

Geçmiş dönemlerde “mahallenin evi” olan yaşam birimi artık “kentin konutu” ve “sitenin bloku” haline gelmiştir. Geleneksel mahalleler içinde organik yerleşimde sıralanan evler bugün siteler içinde planlı konut tipleri olarak yapılmaktadır. Herhangi bir fiziksel sınırı olmayan, kendi sınırlarını diğer mahallenin başlangıcı belirleyen mahalle kültürünün modern konuttaki karşılığı site kültürüdür. Geleneksel evler yan yana sıralanırken sokak dokusu içinde doğal bir örüntü oluşturmuştur. Modern konutların yapıldığı site kültüründe ise farklı ve benzer tipolojideki yapılar bir peyzaj düzeni ile bir araya gelip örüntü oluşturmaktadır. Sitelerde sınırlar belli olup bir güvenlik yer almaktadır. Değişen geleneksel mahalle kültürü sosyal yapıya yansıdığı gibi fiziksel mekanlara da yansımıştır. Geleneksel evde güvenlik ve evi sınırlamak amacıyla bahçe duvarları yapılırken modern konutta sitenin bahçe duvarları, güvenlik kulübesi yapılmaktadır. Geleneksel evin kafes ve kim geldi pencerelerinin yerini bugün modern teknoloji sayesinde güvenlik kamerası ve alarm sistemleri almıştır.

Sitelerin yapılmasıyla mahalle kültüründeki sosyallik anlayışı değişmiştir. Kendi içine kapanan siteler yüksek duvarları ile çevreden soyutlanmış, mevcut blokları ile kendi sınırlarında bir sosyal alan oluşturmuştur. Siteden dışarı çıkmadan ve hatta evden bile çıkmadan ihtiyaçların giderilmesi yönünde uygulamalar yapılmaktadır. Akıllı ev sistemleri, sesli yanıt sistemleri, kapıcı hizmeti, housekeeping (temizlik) hizmeti gibi modern çağ uygulamaları ile üst gelir kitlesine hitap eden konutlar yapılmaktadır.

Mahallelerin meydanları camii, çeşme, pazar yeri gibi ortak alanlara açılarak ortak kullanım alanları insanların buluşma noktası olmuştur. Site içinde ise mescit, havuz, ticari alan, park, sosyal tesis, kuaför, otopark gibi ortak kullanım alanları yer almaktadır. Geçmişte binek hayvanlar ve at arabalarının kullanıldığı dönemlerde evlerin bodrum kat ve bahçelerinde ahır yer alırken bugün otomobiller için otoparklara ihtiyaç duyulmaktadır. Sitelerde mevcut alanlara bağlı açık ve kapalı otoparklar yapılmaktadır. Geleneksel mahallelerde rahatlamak ve temizlik amacıyla geleneksel kültürün bir parçası olan hamamlar kullanılırken; bugün site içinde yer alan sosyal tesislerde hamam, spa merkezi, kapalı yüzme havuzu, spor salonu gibi rehabilitasyon alanları site içindeki kullanıcıların yine kendi içlerinde sosyalleşmek ve dinlenmek için gittikleri yerler olmuştur.

Geleneksel evde mahalledeki kadınların bir araya gelerek kışlık erzak, salça, reçel vb. gıdalar yaptıkları pişirme alanları, meyve kuruttukları terasları, ekmek pişirilen tandırları bugün modern konut alanlarında yer almamaktadır. Hazırlama ve pişirme alanları kısıtlı olduğu için bu tür gıdalar hazır olarak alınmaktadır. Fakat son dönemlerde tüketim bilinci açısından organik ve ev yapımı gıdalara talep artmış, sağlıklı beslenmek ön plana çıkmıştır. Bu nedenle konutta geniş mutfaklar, hazırlık alanları, depolara ihtiyaç duyulmaktadır. Komşuların bir araya gelerek imece usulü ile hazırlayacağı ortak alanlar apartmanlarda ve sitelerde yoktur. Yer sorunu sebebiyle mevcut mutfaklar bile kullanım alanı olarak sınırlı durumdadır. Kent merkezindeki konutlarda mutfaklar pişirme ve hazırlık yapılacak tezgâhı ve bir masa koyulacak şekilde planlanmakta, dar alanlarda konfor sağlanamamaktadır. Yalnızca üst gelir grubuna hitap eden konutlarda mekânsal konfor açısından pişirme, hazırlık tezgâhları, buzluk, kiler, erzak deposu gibi alanlar özel olarak yer almaktadır.

Oysa geleneksel evdeki bu talepler günümüzde de devam etmektedir. Öncelikler ve yaşam alışkanlıklarıyla değişime uğramıştır. Kışlık hazırlık alanları yer almasa da yine günlük ev işlerinin yapıldığı işlikler konutlarda yer almaktadır. Önceden ipek dokuma tezgahlarının bulunduğu işlikler, bugün konutlarda çamaşır yıkama-kurutma makinelerinin koyulduğu tezgahlar ve ütü yapma alanı olarak veya hobi odası olarak kullanılmaktadır. Mekanlar yaşam alışkanlıkları ve faaliyetlere göre şekillenerek farklı taleplere hizmet etmektedir. İşlevsel olarak yaşam alışkanlıklarını yansıtan bu mekân, modern çağda da konuttan bir beklenti olarak canlılığını korumaktadır. Örneklerden de anlaşılacağı üzere günümüzde kadınların iş hayatında yer alması, çocukların okul sonrasında da çeşitli kurslara katılması, evlerden daha geniş mekanlarda buluşmaların yapılması gibi nedenlerde evde geçirilen zaman eskiye göre azaldığı için modern konutta kullanıma dayalı mekânsal değişimler meydana gelmiştir. Nitekim günlük yaşam, çağın sosyal ortamı yapımı yansiyarak mimari biçimlenmeyi oluşturmaya devam etmektedir. Barınma, korunma, ısınma gibi beşerî ihtiyaçlar aynı kalsa da kullanıcı profillerinin ve önceliklerinin değişmesi bazı taleplerin güncellenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Örneğin; eskiden bir evde tüm geniş aile bir arada yaşamaktayken günümüzde insanlar daha bireysel yaşamaya başlamıştır. Bunun sonucunda evdeki ortak kullanım alanları azalmış, kişiye özel/bireysel kullanım alanları talep edilmiş veya evlerde mekânsal

bölünmelere, küçülmelere gidilmiştir. Ev halkının kullanımı dışında kalabalık misafirlerin ağırlandığı geniş başodalar zamanla misafir odası/salon olarak yer almıştır. Günlük kullanımın haricinde özel misafirler için bir mekân ihtiyacı kültürel ve geleneksel alışkanlıklardan dolayı tıpkı başodada olduğu gibi varlığını sürdürmüştür. Bugün ise modern ve minimalist yaşam tarzlarının sosyokültürel olarak yaygınlaşmasıyla beraber günümüzde konutlar 1+1, 2+1,3+1 veya loft daire olarak tasarlanmaktadır. Aile bireylerinin sayısı az olduğu için herkesin kişisel yatak odasına ek olarak bir salon bulunmaktadır. Mutfakta yemek yiyip salonda oturulduktan sonra herkes genellikle kendi odasında zaman geçirmektedir.

Her ne kadar modern çağ minimalist ve bireysel yaşama tarzına referans olsa da Türk toplumu geleneklerine ve kültürüne bağlı bir toplum olduğu için geçmişinden kopmamıştır. Günümüzde hala misafir ağırlama, misafire özel oda belirleme, bayram ve düğünlerde bir arada bulunma gibi durumlar mevcuttur. Bu nedenle konutları geleneksel ve modern şeklinde iki ayrı uç olarak düşünmek yerine ortak bir paydada ele alarak beklentileri ve mimari kimliği doğru algılayıp uygulamak konuttaki sorunları daha çözümleyici bir noktaya taşıyacaktır.

Kent merkezinde inşa edilen konutlar kullanıcıların ihtiyaç ve taleplerini karşılamayınca mevcut sorunlar yıllar boyunca katlanarak devam etmiştir. Kentsel kimlik ve geleneksel mimari değerler de unutulmaya yüz tutmuştur. Bu sorunların sık sık gündeme gelmesi fakat uzun süredir çözümsüz kalması son yıllarda inşaat firmaları, müteahhitler ve mimari tasarımcılar tarafından yeni yapılaşmaları ortaya çıkarmıştır. Fakat maddi kaygılar etkisinde kalan konutta güzellik aramak yerine getiri kazancının miktarı önemli olmuştur. Hem konut üreticileri hem de alıcıları için ekonomik kaygı öncelikli hale geldiği için konutlarda geleneksel mimari değerleri okumak zorlaşmış, üstelik yapılan uygulamalarda mimari değerler işlevsel olarak sürdürülmek yerine biçimsel taklitler yer almıştır.

Örneğin az katlı geleneksel evlerde dayanım açısından hafif olan ahşap malzeme tercih edilmiş, üst kattaki cumbayı desteklemek amacıyla yine ahşap malzemeden eliböğründe/payanda ile denge sağlanmıştır. Bugün ise çelik konstrüksiyon ile çok katlı yapıları inşa etmek mümkün olduğu için destekleme elemanı olmadan da çıkmalar yapılabilmekte ve statik denge sağlanabilmektedir. Bu nedenle çok katlı bir apartmanda

ya da betonarme bir konutta geleneksel mimariden izler görmek adına çıkma yapmak ve bunun altına yine aynı şekilde beton bir destekleme elemanı eklemek işlevsel değildir. İşlevi ve gerekliliği olmadığı gibi estetik açıdan da cephede nitelikli bir görüntü oluşturmamaktadır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. (a) Reyhan Mahallesi'nde betonarme konutta ve geleneksel evde yapılan çıkma ve (b) Mudanya'da geleneksel evde ve betonarme konutta yapılan çıkma

Modern konutta gelişen teknoloji ve teknikler ile birlikte çok çeşitli malzemeler üretilmektedir. Kullanıcılar taşıyıcı sistemde deprem dayanımlı malzemelerin olmasını talep ederken, üreticiler de dayanımı sağlarken, maliyeti düşük ve uygulaması kolay olan malzemeleri tercih etmektedir. Kerpiç dolgulu ahşap taşıyıcı sistemle yapılan geleneksel evlerin cepheleri sıva üstüne sarı, hardal, mavi, gülkurusu gibi renklerle boyanırken; betonarme konutlarda da belli bir dönem sıva üstüne boya uygulaması yapılmıştır. Boya işlemi çevre koşulları nedeniyle tekrarlanması gereken bir işlem olduğu için son yıllarda kaplama malzemeleri tercih edilmektedir. Fabrikasyon olarak üretilerek yerinde montaj yapılan malzemeler kolaylık sağlamakta ve bakım-onarımı boya kadar gerektirmediği için kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir. Bu kaplama malzemeleri ahşap ve taş görünümlü olarak da üretildiği için bazı uygulamalarda geleneksel ev mimarisini yaşatmak adına kullanılmaktadır. Maliyet olarak kaplama malzemelerinden daha fazla olan doğal taş ve ahşap uygulamaları ise özel talepler ve konut tasarımlarında tercih edilmektedir. Fakat yalnızca “geleneksel evlerde ahşap ve taş malzeme kullanılır” düşüncesi ile konutların cephelerini bu malzemelerle kaplamak cephenin yalnızca malzemedan ibaret olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Oysa geleneksel evlerde cephe iç mekânın dışa yansımasıdır.

İç mekânda ise geleneksel evlerdeki ana malzeme olan doğal ahşap ve doğal taş üretim boyutunun da etkisiyle maliyetli olduğu için yerine alternatif malzemeler tercih edilmektedir. Laminant parkeler, pvc kaplamalar, taş görünümlü kaplamalar, seramik malzeme gibi fabrikasyon ürünler konutta maliyetten ve süreden düştüğü için daha öncelikli olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında yine üst gelir grubuna yönelik özel imalatlar ve tasarımlar yapılmaktadır. Geleneksel evlerde de ailenin statüsünü ve ekonomik durumunu yaşadığı evlerden anlaşılabilirdiği gibi modern konutlarda da malzeme tercihleri, konutun büyüklüğü, iç mekân tasarımı, mobilyaları, bahçe kullanımı, peyzajı, havuzu, güvenlik ve akıllı ev sistemleri statü göstergesi haline gelmiştir. Kişilerin yaşadıkları mekanlar yaşamlarını ve tercihlerini göstermektedir.

Geleneksel evler, yaşamın biçime yansıdığı mimari mekanlardır. Evin ait olduğu çevre, yaşayanların sosyal alışkanlıkları, gelenekleri, kültürleri, ekonomik imkanları, evin mekânsal, yapısal ve estetik özellikleri nitelikli bir organizasyonla mimari değerleri oluşturmuştur. Bu değerler yüzyıllar boyunca yapı geleneği ile süregelen, ailelerin yaşamının bir parçası olmuştur. Bugün artan nüfus, konut ihtiyacı, bu ihtiyaca yönelik konut üretimleri, kentlerde yaşanan yoğunluk, kullanıcı profillerinin değişimi, gelişen teknoloji, yeni malzeme ve kaynaklar, yerel yönetim değişiklikleri, yaşam alanlarındaki öncelik sıralamaları gibi etkenler konuttan beklentileri etkilemiştir. Çağın kültürü her dönemde yapıma yansımıştır. Evrensel önceliklerin değişimi Türkiye’de ekonomik beklentileri ön plana çıkarmıştır. Konuttan beklentiler, konut üreticileri için ucuza mal etmek, konut kullanıcıları uygun fiyata alıp, bakım-onarım masraflarını minimuma indirmek, satarken de kar etmek olarak evrilmiştir. Mimariyi bir sanat olarak değil ticari bir ürün olarak gören konut üreticileri emlak getirisi olan konut için kullanıcıların da önceliklerini etkilemiş; konfor ve kullanıma dayalı öncelikleri ister istemez maddi olanaklara bağlanmıştır.

4.1.2. Konut üretiminde geleneksel ve yerel evin mimari değerleri ile modern ve evrensel konutu bütünleştirme

Konut üretiminde geleneksel ve yerel ev mimarisine ait değerlerde; modern konuta uyarlanabilir olanları ve modern kullanıcıların taleplerinde karşılığı bulunanları ele alınmıştır. Evrensel konut üretiminde, modern teknoloji ve kaynaklarla geleneksel mimari değerlerin ortak bir paydada buluşup insan ve yaşam temelinde ürünler ortaya koyması talep edilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular ve değerlendirmelerle birlikte öneriler sunulmuş, modern konut üretimine geleneksel mimari değerler bütününde modern faydaya hizmet eden ile tavsiyeler verilmiştir.

Geleneksel evdeki mimari değerlerin sürdürülebilir olanları günümüz modern konutunda yaşatılmalıdır. Yaşamın bir parçası olan, kullanıcıların ihtiyaçlarından doğan, korunması gereken, modern çağa entegre olabilecek olan değerler yeni konut tasarımlarında kriter olarak baz alınmalıdır. Günümüz kullanıcılarının modern konuttan beklentileri dışında, yeni teknolojilerin çok gerisinde kalan unsurların evrilmesi, değiştirilerek uyarlanması da doğru bir mimari uygulama yapmak için gerekmektedir. Yeni yapılacak konut uygulamalarında değer olarak gösterilen mimari elemanlar ve uygulamalar ile modern konuttan beklentilerin kesiştiği noktalar ele alınarak birlikte yorumlanmalıdır. Birbirinden çok farklı noktalar, geleneksel değerlerden modern talepleri hiç karşılamayan çözümler varsa bunlar karşılaştırılmalı; ikisinin de artı ve eksileri değerlendirilerek modern talepler doğrultusunda yerel mimari ve geleneksel mimari değerler sürdürülmelidir. Bugün modern konut diye nitelendirdiğimiz birimler de günlük yaşam tarzını yansıtmalı ve modern hayatın taleplerine cevap vermelidir.

Geleneksel evdeki mimarideki değerler modern çağdaki konut kullanıcılarının ihtiyaçlarına ve taleplerine göre uyarlanmalıdır. Günlük yaşam alışkanlıkları, hayat tarzları, geleneksel ve kültürel değerler, ekonomik ve sosyal faaliyetler kullanıcıların farklı gereksinimlerini ortaya çıkarmaktadır. Geleneksel evdeki mekanlar ve bugünün kullanıcılarının modern konuttan beklentilerini karşılamıyorsa bunu birebir aynen yapıya aktarmak doğru olmayacaktır. Bugüne ait olmayan bir geçmiş zaman eki, taklitten öteye geçmeyecektir. Doğru uygulamalarla yapılmadığı sürece kendini bulunduğu yere ait hissetmeyen bir parça olacak ve kullanıcıların da hayatına katılmayacaktır.

Geleneksel evlerde yer alan bir mimari elemanın neden ve ne amaçla kullanıldığı doğru anlaşılırsa, modern konutta da beklenen amaca hizmet etmek o kadar doğru olacaktır. İşlevsel özelliği ve günlük yaşamın neresine ait olduğu tespit edilen uygulamaların güncel kaynaklarla konuta uyarlanması, gerçekten bir talep ve kullanım ihtiyacı varsa değer özelliğini yansıtacak, yapıda biçimlenecek ve bütünde yerini alacaktır. Temeli bir yere dayanmayan uyarlamalar biçimsel taklit olarak kalarak modern konuta ve geleneksel mimari değerlere ait olmayacaktır.

Büyüyen ölçekle birlikte kentteki nüfusun ihtiyaçları artmış; artan nüfusa bağlı sorunlar oluşmuştur. Yer problemi; ihtiyaca yönelik değil, ticari faaliyetlere yönelik, plansız yapılaşmalardan kaynaklanmaktadır. Seri üretim mantığıyla konutlar inşa etmek, standart yapılaşmaları devam ettirmek mimarlığın sanat olduğunu topluma unutturacaktır. Oysa ihtiyaçlar doğrultusunda, kullanıcısı ve talepleri belli olan konutlar inşa edilmiş olsa kent merkezlerinde mevcut hal kadar yığılmalar yaşanmayacak; çarpık kentleşmeler, tarihi ve doğal çevre tahribatı bu kadar artmayacaktır. Konut üretiminin aktörlerine ve kullanıcılarına, “Konutlar inşa edilirken mimari gelenekten beslenmek, çevreye uyum sağlamak, geleneksel evlerde olduğu gibi kullanıcıları belli mekanlar tasarlamak, modern teknolojilerden ve kaynaklardan faydalanmak, aynı zamanda ekonomik fayda sağlamak mümkün müdür?” sorusunu sormak gerekir. Geleneksel öncelikler ve modern öncelikler arası mesafeyi daraltmak, yaşanılan mekanlardan yaşamdan ve mimari kimlikten vazgeçmeden para kazanmak sağlanmalıdır. Bu konuda etkili kamusal planlamalar, yönetmelik ve standart düzenlemeleri yapılmalı, ekonomik destekler sağlanmalı, mimarinin bir sanat olduğu ve modern çağda salt ticari kaynak olarak görülemeyeceği anlaşılmalıdır. Kullanıcıların beklentileri ve konforu maksimum düzeyde tutulmalıdır. Paraya hizmet eden mekanlar ve insanlar yerine insana hizmet eden mekân ve para anlayışı benimsenmelidir. Modern Türk evi kimliğini oluşturmak, artan nüfus ve azalan doğal çevre göz önünde bulundurularak gelecek nesillere yaşanabilir mekanlar bırakmak için toplumsal algı oluşturulmalıdır.

Kentlerdeki nüfus artışı ve düşey mimari, bahçeli evlerin önüne geçerek doğadan uzaklaşmaya; yerin sınırlı olması esnek kullanılabilen mekanların azalmasına neden olmuştur. Çevre ve dönem değişmiş olsa da mevcut kullanıcılar da doğaya, konforlu ve esnek kullanımlı mekanlara hala ihtiyaç duymaktadır. Örneğin önceki bölümde de anlatıldığı üzere, modern çağda organik gıdalara artan taleple beraber insanlar kendi sebze-meyvelerini yetiştirmek ve doğaya dokunmak istemektedir. Bunun için kent içinde konut alanlarında planlı yerleşimlerle yeşil dokuyu konutlara taşımak, bitki yetiştirilebilecek küçük ziraat alanları oluşturulmalıdır. Toplu konut alanları planlanırken park, havuz, dinlenme alanı gibi ortak alanlar nasıl yer alıyorsa meyve kurutma, salça ve reçel yapma gibi kişilik erzak hazırlıkları için de ortak bir pişirme alanı düşünülmelidir. Yer sıkıntısının olduğu toplu konut alanlarında ortak kullanımlı mekanlar birimleri belirlenip, uygun zamanlarda hazırlık için bu bölümler tıpkı geleneksel kültürdeki gibi komşularla ortaklaşa ve yardımlaşma ile kullanılmalıdır. Böylece yerden tasarruf edilerek, yardımlaşma ile sosyokültürel değerler sürdürülebilir. Ayrıca yapılan hazırlıkların ticari bir faaliyete dönüşerek ekonomik olarak aileye katkı sağlayabilmesi mümkündür. Müstakil konutlarda da aynı talep doğrultusunda evlerin giriş ve bodrum katlarında bu alanlar geleneksel evde olduğu gibi yer almalı, teraslarda kurutma işlemi için özel açılır-kapanır bölümler yapılmalı, güneş enerjisinden faydalanılarak geleneksel mimari değerleri ekolojik unsurlarla da bütünleştirmek için fırsat oluşturulabilmelidir.

Geleneksel ev içe dönük bir düzenle yapılmış olsa da sokak ve mahallede sosyal hayattan uzak kalmamıştır. İnsan ilişkileri hep ön planda olmuştur. Modern çağda bireysel konutların artması ile sosyal yapı değişerek insan ilişkileri ve komşuluk ilişkileri zayıflamış, güven problemi artmıştır. “Ev alma komşu al” atasözünden de anlaşılacağı üzere sosyal çevre yaşanılan ev kadar önemlidir. Bu nedenle konut alanlarında olumlu insan ilişkilerini desteklemek amacıyla ortak mekanlar yer almalı, yardımlaşma, dayanışma, birlik, aidiyet gibi sosyokültürel değerlere sahip çıkılmalıdır.

Mimaride form ve biçim işlevin mekâna yansımalarıyla oluşur. Mekanlar yaşanılan ve canlı alanlardır. Hayat tarzları, gündelik alışkanlıklar, gelenekler ve kültürel değerler insanların yaşadıkları mekâna yansımıştır. Mekanlara yansıyan yaşam biçimleri, evin plan tiplerini ve mimari formunu şekillendirmiştir. Yaşam adeta bir organizasyonla mekâna

aktarılrken form da işlevin izlerini takip etmiştir. Mimarlık hem süreç olarak hem de ürün olarak yaşamın bir parçasıdır. Geleneksel evlerde olduğu gibi işlevsel biçimlenmeler günümüzde de değerini kaybetmemelidir. Çünkü mimari mekandaki değerlerin esas kaynağı yaşamdır. Türk insanı evini kendi dünyası olarak gördüğü için geleneksel mimariyi anlamlı kılan bu yaşam tarzının mekâna yansımasıdır.

Geleneksel evdeki mimari değerleri yaşatmak adına modern çağ konutlarında yapılan formlar geleneksel evi yanlış yorumlamaktan kaynaklanmaktadır. Çağlar nasıl değiştiyse ev yapımındaki teknik altyapı ve teknoloji imkanları da değişmiş, kendi içinde gelişerek yenilenmiştir. Alternatif malzeme türleri artmış, çeşitli yapım teknolojileri ortaya çıkmıştır. Sanat akımları süreç içinde evrilmiş ve toplumun sanata bakışı da farklılaşmıştır. O günün şartlarına göre uygulanan biçimler ve yapım sistemleri bugün bambaşka bir seviyeye taşınmıştır. Tüm bu değişimler geleneksel evdeki uygulamaların modern konuta birebir uygulanamayacağını, çağa ayak uydurarak yaşatılması gerektiğini ifade etmektedir. Mekânsal olarak yaşamdan beslenerek biçimlenen cephelerde ahşap ve taş kaplama malzemeleri nitelikli ve ölçülü olarak kullanılrsa doğru bir uygulama olacaktır. Çok yüksek binaların tüm cephesi taş kaplama yapılmamalı bu doğal malzeme zemin katlarda yalıtım amacıyla kullanılıp estetik bir değere dönüştürülmelidir.

Modern çağda teknik ve teknolojik imkanlara rağmen; geleneksel evlerin yalnızca formlarını taklit eden, işlevsiz mekanlara sahip, insan ölçeğini dikkate almayan, doğadan kopuk, sosyal hayattan bağımsız, mimari gelenek ve kültürden uzak, yalnızca ekonomik rant amacıyla üretilen konutlar, kimliksiz konutlar kentsel dokuyu olumsuz etkilemektedir. Kendi kimliğini oluşturmadığı gibi bulunduğu kentin de mimari dokusuna katkı sağlayamamaktadır. Çadır kültüründen beslenerek gelişen evler, geleneksel Türk evi kimliğini oluşturmuştur. Yüzyıllar boyunca Türkiye'nin her bölgesinde fiziksel etkenlere ve yaşam alışkanlıklarına bağlı bir karakter ve kimlikte evler yer alırken, bugün modern Türk evi kimliği oluşmamıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde “Geleneksel Türk evi, Osmanlı evi nedir?” sorusunu sorduğumuzda bir “Bahçe içinde, iki katlı, cumbalı, ahşap, yalın ve sade evlerdir.” Diye kısaca cevabını almak mümkünken 21.yüzyılda modern Türk evinin karakterini belirleyen değerler ve kimliğini yansıtan niteliklerin neler

olduğu kendi ülkemizde bile cevaplanması zor bir sorudur. Bu nedenle modern Türk evi kimliğinin belirlenebiliyor olması gerekmektedir. Türkiye’de mimar sayısının eskiye oranla önemli ölçüde artmasına rağmen, nitelikli yapılaşma mevcut mimar sayısına oranla çok düşüktür.

Unutulmamalıdır ki denetim eksikliği, yetersiz yasalar ve yönetmelikler, ihmal, parasal/ekonomik sorun, kentlerde artan nüfus yoğunluğu, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, doğadan uzaklaşma; kentlerin dokusunu, mimarisini, karakterini ve kimliğini harap etmiştir. Halbuki kentlerin mimarisi o kentin kimliğini, geleneklerini, yaşam biçimini, şahsiyetini oluşturan karakterini, toplum düzeyini, insan yaşamını, zevkini, sanata bakışını simgelemektedir (Balcı 1991). Türk evini koruma konusunda uygulanacak yöntemleri anlatan bir bildirisinde Türkiye Tarihi Evlerini Koruma Derneği Başkanı Perihan Balcı (1991) şöyle ifade etmiştir:

“Bir kent uygar mı?  şeye bakılır:

1-Devlet ve halk geçmişine ne gözle bakıyor?

2-Korumak için ne yapmıştır?

3-Toplum düzeyi ve insan yaşamı nedir?

Evvela bu önemli soruları cevaplamamız gerekir”.

Sosyokültürel, fiziksel, ekonomik ve estetik mimari değerlerin devam ettirilmesi, kentin karakterini oluşturan mimari kimliğinin yaşatılması, toplumsal ferah ve konforun sağlanması, geçmiş ile bağları koparmadan geleceğe uygun gelişmelere ayak uydurulması ancak ve ancak bugüne kadar eklenilerek gelen belleğimizin doğru anlaşılıp benimsenmesi, yüzyıllar boyunca da korunabilmesi için yerinin bugünkü imkanlarla sağlamlaştırılmasıyla sağlanacaktır. Kaynağı yaşam olan mimari geçmişte olduğu gibi bugün de yarın da kendi karakterini yansıtacaktır.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Geleneksel ve yerel ev mimarisine ilişkin literatür taraması, tanımlama ve açıklamalar yapılarak geleneksel evin özellikleri örneklerle desteklenerek anlatılmıştır. Modern ve evrensel konut ile ilgili kavramlar tanımlanarak, konutun tarihsel gelişimi, konut üretimi, dünyada ve Türkiye’de konut üretim politikalarından bahsedilmiştir. Modern konut mimarisinde geleneksel mimari değerlerin unutulması bir problem olarak belirlenmiştir.

Materyal ve yöntem bölümünde tez çalışmasının amacı olan “Geleneksel ve yerel ev mimarisini modern konutla bütünleştirmek” konusunun nasıl ele alınacağı, hangi yöntemlerin uygulanacağı, alan çalışması olarak belirlenen bölge, hangi kaynakların ve örneklerin kullanılacağı açıklanmıştır. Osmanlı Devleti’nin ilk başkenti olan Bursa’da Erken Osmanlı geleneksel evlerinin ilk örneklerinin bulunması ve 21. yüzyılda Türkiye için tarihi, coğrafi, ekonomik ve kentsel öneminin halen devam etmesi nedeniyle Bursa çalışma alanı olarak seçilmiştir. Kent merkezinde ulaşılabilen en eski (17-19. yüzyıl) geleneksel evler ve 20-21. yüzyılda yapılan modern konutlar incelenmiştir. Geleneksel Bursa Evleri’nin mimari kimliğini oluşturan, yaşam kalitesini etkileyen mimari özellikleri (çevresel, sosyal, kültürel, mekânsal, biçimsel, ekonomik vb.) bir süzgeçten geçirilerek değer olarak görülebilecek olanları ele alınmıştır. Geleneksel evde mimari değerler **“sosyokültürel değerler, fiziksel değerler, estetik değerler ve ekonomik değerler”** olarak dört başlık altında toplanmış ve bir tablo oluşturulmuştur.

Geleneksel evler ile ilgili çalışmaların akabinde Bursa’da üretilen konutların incelenmesi başlığı altında ilk önce Türkiye’de modern konut üretiminden ve geçmişinden bahsedilmiştir. Bugün modern konutta hangi teknolojilerin kullanıldığı, geleneksel mimari değerlere ilişkin hangi uygulamaların yapıldığı, bu uygulamaların uygunluğu ile ilgili değerlendirme yapılmıştır. Türkiye’deki uygulamalardan sonra Bursa’da modern konut üretimi ile ilgili bilgilendirme yapıp kent merkezindeki örneklere değinilmiştir. Geleneksel değerleri korumak adına yapılan modern konut uygulamalarındaki artılar ve eskiler değerlendirilerek yorumlanmıştır. Modern konut kullanıcılarının beklentileri yazılı ve sözlü kaynaklar referans alınarak tablo haline getirilmiştir.

Bulgular ve tartışma bölümünde geleneksel Bursa ev mimarisindeki değerler incelenerek, modern konutun kullanıcı beklentileri ile karşılaştırılmıştır. Konut üretiminde geleneksel ve yerel mimari değerlerin modern ve evrensel konuta uyarlanıp, bütünleşmesi, bir kimlik kazanması hedeflenerek analizler yapılmış, yorumlanarak öneriler sunulmuştur.

Geleneksel Bursa Evleri'nde mimari değerler:

1. Geleneksel Bursa evleri; çevreye duyarlılık, mahremiyet hassasiyeti, geleneksel ve kültürel yapı, aile hayatı, aidiyet, dayanışma-birlik, komşuluk- misafirperverlik, akılcılık-gerçekçilik, mimari gelenekler, yapı ustalığı gibi **“sosyokültürel değerlere”** sahiptir. Geleneksel Bursa evi içinde bulunduğu mahalle yapısının, tarihi geçmişin ve kültürün etkisiyle yalnızca dört duvarlı bir barınak olmaktan çıkmış, Kostof'un (1987) da dediği gibi sakinleri için kamusal bir sahne ve özel bir mabet olmuştur. Sosyokültürel değerleri özümseyerek halka ait bir yapı sanatı olmuştur.

2. Doğal çevreye uygunluk, yerleşme, iklimsel konfor, işitsel konfor, görsel konfor, kullanım konforu, havalandırma, esneklik, kolaylık, erişebilirlik, ölçek, mekânsal organizasyonu gibi **“fiziksel değerler”** ile mahallesindeki yerini almıştır. Genellikle bir dini yapı ve meydan etrafında gelişen mahallelerde evler, araziye ve eğime uygun şekilde yerleşerek komşu parsellerin sınırına geçilmemiştir. Manzaraya doğru yönelen evlerde gün ışığını içeri alarak görsel konfor sağlanmıştır. İklimsel özelliklere göre yazlık-kışık kullanımlar belirlenmiş, ısı dengeyi sağlamak için ara katlar yapılmış, o zamanın teknolojisi gereğince ocak kullanılarak ısınılmıştır. Erişebilir ve ulaşılabilir olan kaynaklar seçilerek, yerel malzemeler yakın çevreden temin edilmiştir. Evde mimari strüktür ve elemanlar yapılırken ölçek insan boyutları olmuştur. Evin duvarı, kapısı, penceresi, merdiven rıhtları, kat yüksekliği ve hatta oturma alanı olan sedirin döşeme ile arasındaki mesafe bile insan ölçülerine göre biçimlenmiştir. Odaların plan şeması günlük yaşam alışkanlıkları ile oluşturularak, kullanım konforu ve kolaylığı sağlamak amacıyla mekanlar arası sirkülasyon önemsenmiştir. Bursa evlerinde geleneksel evlerin çoğunda olduğu gibi sofa/hayat odalar arasındaki geçişi sağlamış, aradaki bağlantıyı kurarak adeta bir düğüm olmuştur. Gün içinde yaşamın büyük bir bölümü burada geçmiştir. Evin diğer odaları gündelik işler ve dinlenme amacıyla gündüz-gece kullanımına bağlı değişmiş,

dönüşebilmiştir. Mekânsal organizasyonda odalara ek misafirler için hazırlanan başoda, yemek yapmak için mutfak, depolamak için kiler, hamam, fırın, doğaya yakın olmak için bahçe yer almıştır. Bahçe içinde meyve ağaçları, çiçekler, çeşme, su kuyusu, pergola, oturma alanı doğal bir peyzaj alanı oluşturulan ev, yaşam gibi doğanın da bir parçası haline gelmiştir.

3. Genel mimari değerler, cephe özellikleri, süsleme elemanları, uyum özellikleri ise geleneksel Bursa evlerinin biçimini oluşturan “**estetik değerleridir**”. Taş duvarlar, kerpiç dolgu, ahşap kapılar, kapı tokmakları, ahşap giyotin pencereler, gül pencereler, pencere kafesleri, çatı örtüsündeki alaturka kiremitler, eliböğründeler, sabit ve hareketli mobilyalar geleneksel Bursa evlerinin genel mimari elemanları olarak yer almıştır. Her biri kullanıcıların ihtiyaçları ve mimari kültür ile biçimlenmiştir. Evin zemin katının mahremiyet nedeniyle sokak cephesine sağır olmasına karşılık üst katta yapılan cumba ve pencereleri sokak dokusunun karakteristik bir parçası haline gelmiştir. Cumbayı destekleyen eleman eliböğründe ahşap malzeme ile yapıp motiflerle bezenmiştir. Çıkmayı taşıyan bir el gibi cephelerde sarı, hardal, çivit mavisi, nil yeşili gibi Bursa’ya özgü renklerle bütünleşmiştir. Yalın bir tasarım anlayışı benimsenen Bursa evlerinde iç mekânda genellikle tavan süslemeleri ve ahşap işlemler yer almıştır. Bu süslemeler sosyokültürel değerlerin yansımasıyla en çok başodada eve estetik bir değer de katmıştır.

4. Geleneksel Bursa evlerinde tutumluluk, yerel malzeme kullanımı, ihtiyaç kadar yapım, uzun ömürlülük ve yapı ustalarının varlığı “**ekonomik değerleri**” oluşturmuştur. Toplumsal bir altyapıdan kaynaklanan israftan kaçınma, tutumluluk malzeme ve mekân kullanımına yansımıştır. Evin yapımı, kullanımı, bakımını da içine alan süreç içinde harcanacak kaynağı, enerjiyi ve zamanı en aza indirmek için çabalanmıştır. Gereksiz yere bir tuğla bile koyulmayarak eldeki imkanları yaşama en fazla verimle aktarmak amaçlanmıştır. Birkaç nesil boyunca kullanılan evlerde aidiyet duygusu gelişerek bir kültür haline gelmiştir. Ayrıca evler ihtiyaç doğrultusunda ve eldeki imkanlarla yapı ustaları tarafından yapılarak mimari bir gelenek olarak yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Ustalara ekmek kapısı olan bu geleneği kullanıcı talepleri doğrultusunda arz ederken ev sahiplerine karşı ahlaki değerler bütününde, yardımlaşma ve dayanışma ile ihtiyaçlara cevap vermiştir. Geleneksel Bursa evinin kimliğini tüm bu değerler oluşturmaktadır.

Modern Bursa konutunda sorunlar:

1. 20. yüzyılda evrensel, toplumsal, teknolojik, siyasi etmenler sebebiyle bir değişim sürecine girerek sanayileşme ve nüfus yoğunluğun artmasına bağlı konut ihtiyacı oluşmuştur.
2. Artan konut açığını kapatmak için yatırımcılar modern malzeme ve teknolojileri kullanarak kısa süre içinde konut üretimine başlamıştır. Hızlı bir sonuç almak için plansız olarak girilen bu yolun sonucunda geleneksel mimari değerleri dikkate almayan, standart, tekdüze ve kimliksiz konutlar ortaya çıkmıştır.
3. Bölgeden bölgeye değişen doğal ve tarihi çevre, kullanıcı profilleri, yaşam alışkanlıkları dikkate alınmadan üretilen konutlar, nüfus için bir çözüm olarak görülse de kent ve kimlik için bir problemin esas temelini atmış, kentsel yığılma sorunu ortaya çıkmıştır. Modern konut ifadesi altında yapılan bu uygulamalar uzun yıllar boyunca kullanıcı profilleri, ihtiyaç ve taleplerine bağlı olarak biçimlenmemiştir.
4. Kullanıcısı belli olmayan endüstriyel bir piyasa ürünü gibi tek tip olarak, ekonomik rant sağlamak amacıyla, fabrikasyon bir üretimle inşa edilen konutlar için sürdürülebilir değerlerden vazgeçilmiştir.
5. Konut ihtiyacına yönelik değil yüklenicilerin talebine göre konutlar inşa edilmiş, gelir seviyeleri, konutta kullanıcı beklentileri ve mekânsal kalite arasındaki denge sağlanamamıştır.
6. Yapılan konutlarda geleneksel ev mimarisinin yanlış yorumlanmasıyla biçimsel taklitten ibaret uygulamalar meydana gelmiştir. Kaliteli, konforlu, estetik değere sahip yaşam alanları uygulanmadığı için; “güzel bir evim olsun” diyen kullanıcılar da ister istemez bu üretim olayına adapte olarak “iyi para eden, satınca kar elde edilen, kira getirisi iyi olan konutum olsun” gibi beklentilere girmektedir. Toplumsal talep arzı oluşturduğu için öncelikler değiştikçe maddi kaygılar sanatsal değerleri gölgelemekte ve geleneksel mimariden uzaklaştığı gibi modern konut da nitelikli biçimde uygulanamamaktadır. Geleneksel mimariyi doğru anlamadan ve özünü kavramadan inşa edilen konutlar ne yazık ki ne modern konuta ne de geleneksel eve ait olabilmiş; kimliksiz ve niteliksiz olarak yer işgal etmektedir.
7. Mimarlıkta meslek dışı kişilerin konut üretimine dahil olması da modern toplumun çok önemli sorunlarından biri olarak yanlış uygulamalarla beraber etkisini göstermektedir.

Mimarlık sanatını icra etmeyen kişiler, kültürel doku, tarihi ve doğal çevreye duyarlı olarak az zamanda, az mekândan çok konut üretip kar elde etmeyi amaçlamaktadır. Bunun sonucunda mimari ve estetik kaygı taşımadan, sosyokültürel, fiziksel değerleri konuta aktarmadan yalnızca ekonomik ve ticari kaygılarla şekillenen tekdüze konut tiplerini ortaya çıkmaktadır. Bugün teknik ve teknolojik imkanlar, mimar-mühendis sayısı, eğitim düzeyi artmış olmasına rağmen geleneksel evlerdeki mimari karakter ve kimlik modern konutta oluşturulamamıştır. Plansız kentleşme, doğadan ve kültürel değerlerden uzaklaşma, mimarlığı sanat olarak değil ticari bir ürün, rant sağlanacak bir araç olarak gören çevreler her geçen gün kimlik oluşumunu geciktirmektedir.

Modern Bursa Konutunda Kullanıcı Beklentileri:

Tespit edilen sorunlara öneriler sunmak amacıyla Geleneksel Bursa evlerinde mimari değerler ve modern Bursa konutunda kullanıcı beklentileri karşılaştırılarak ortak parametreler elde edilmiştir. Bu tablo doğrultusunda 17-19. yüzyıl Geleneksel Bursa Evleri'ndeki;

1. Sosyokültürel değerlerden “çevreye duyarlılık, mahremiyet hassasiyeti, aile hayatı, dayanışma-birlik, komşuluk-misafirperverlik, akılcılık-gerçeklik” ilkeleri,
2. Fiziksel değerlerden “doğal çevreye uygunluk, yerleşme, iklimsel-işitsel-görsel konfor, kullanım konforu, havalandırma, esneklik, kolaylık, erişebilirlik, ölçek, mekânsal organizasyon” ilkeleri,
3. Estetik değerlerden “genel mimari değerler (kapı, pencere, duvar, döşeme, malzeme vb.), cephe estetiği, oran, uyum, renk kullanımı” ilkeleri,
4. Ekonomik değerlerden “uzun ömürlülük, uygun maliyet” ilkeleri modern Bursa konutunun kullanıcılarının beklentileri olarak 21. yüzyılda devam etmektedir (Şekil 5.1). Buna karşın yapı yapma sanatı konut üretimine evrilerek ticari kaygılar ön plana çıkmış, süsleme elemanları ve mimari sanat anlayışı ile birlikte estetik değerler değişmiş, malzeme çeşitliliğinin artması ve teknolojinin gelişimi, ölçeğin büyümesi, toplu ve yüksek katlı konutların yapılması ile fiziksel ve mekânsal farklılıklar meydana gelmiş; konutların satış ve kira getirisi bir geçim kaynağı haline gelerek ekonomik beklentiler de evrilmiştir. Ekonomik beklentilerin ön plana çıkması geleneksel ev mimarisinin özünden uzaklaşıp niteliksiz konut uygulamaların yapılmasına neden olmuştur.

SOSYOKÜLTÜREL	FİZİKSEL
Çevreye duyarlılık Mahremiyet hassasiyeti Aile hayatı Dayanışma-birlik Komşuluk-misafirperverlik Akılcılık-gerçeklik	Doğal çevreye uygunluk Yerleşme İklimsel konfor İşitsel konfor Görsel konfor Kullanım konforu Havalandırma Esneklik Kolaylık Erişebilirlik Ölçek Mekânsal organizasyon
ESTETİK	EKONOMİK
Genel mimari değerler Cephe Oran Uyum Renk kullanımı	Uzun ömürlülük Uygun maliyet

Şekil 5.1. Geleneksel Bursa evlerinde mimari değerler ve modern Bursa konutunda kullanıcı beklentilerin ortak parametreleri tablosu

Tespit edilen mimari değerler, sorunlar ve beklentilere yönelik “**Geleneksel Bursa ev evlerindeki mimari değerler**” incelenerek, “**Modern Bursa konutunun kullanıcı beklentileri**” ile karşılaştırılan tez çalışmasında kentteki uygulamalara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Geleneksel ve yerel evde mimari değerlerin modern ve evrensel konuta uyarlanıp, bütünleşmesi, bir kimlik kazanması hedeflenerek analizler yapılmış, yorumlanarak öneriler sunulmuştur.

Modern Bursa konutu için öneriler:

1. Modern konutu inşa ederken bugüne kadar geleneksel ve yerel evinin hangi aşamalardan geçtiği, nasıl bir kültürden beslendiği, tarihi geçmişi, toplumsal değerleri dikkate alınmalıdır. Geleneksel evlerin sosyokültürel değerleri, malzeme ve yapım teknikleri bölgeden bölgeye değişmiş olsa da varlığını sürdürmüştür. Türk aile, kültür ve yaşam tarzını yansıtan, sosyal hayata dair referanslar veren mekanlar somut olmayan kaynaklardan da beslenmiştir. Mahalle kültürü, komşuluk ilişkileri, mahremiyet hassasiyeti, aile hayatı, misafirperverlik Türk toplumunda yıprandığı noktalar olmakla beraber halen yaşamaktadır. Konutta yaşatmak ise konut üreticilerine ve kullanıcılara düşmektedir.

2. Gündelik yaşam alışkanlıkları, evde yaşayan kişi sayısı, kullanıcı profilleri, estetik beğenileri, maddi imkanları, mesleki faaliyetleri, özel ilgi alanları, sağlık durumları gibi birçok etken tasarım kriterlerinde yer almalıdır. Kullanıcısı belli olmayan konutların cansız fabrika ürününden bir farkı yoktur. Oysa ev, insanın doğup büyüdüğü, yaşadığı canlı bir mekandır.

3. Bugün modern konutu inşa ederken geleneksel evdeki mimari değerlerin sürdürülebilir ve uyarlanabilir olanları yaşatılmalıdır. Modern konutun beklentilerine göre kırmızı çizgilerden vazgeçmeyip, işin özünü bozmadan uyarlanabilmelidir. İhtiyaçlara cevap veren, kültürel bir geçmişi olan, mimarlık sanatını besleyen ve modern çağa entegre olabilecek olan “mimari değerler” yeni konut tasarımlarında varlığını devam ettirmelidir.

4. Bursa’da geleneksel evler bir caminin, pazar alanının, çarşının veya bir çeşmenin yakınına yerleşmiş, evler ve sokaklar bir araya gelerek mahalleyi oluşturmuştur. Bugün modern konutta da ticari alanlara, eğitim birimlerine, toplu taşıma araçlarına kolay erişim sağlanmalı; yerleşim yapılırken kentsel altyapı olanakları bir bütün olarak oluşturulmalı, tıpkı geleneksel evlerde olduğu gibi araziye eğim yönü ve zemin yapısı dikkate alınarak yerleşilmelidir. Bursa’nın fay hattı üzerinde olması sebebiyle depreme karşı yapı strüktüründe denge sağlanmalı, malzemedен ve sonrasında insan hayatından çalmadan inşa edilmelidir.

5. Geleneksel evlerde doğadan uzaklaşmak insan sağlığını olumsuz etkilemekle beraber, kentte bilinçsiz yapılaşma ile doğayı da olumsuz etkilemektedir. İnsan doğa ile olumlu ilişkiler kurarak yaşamalı, yaşamını borçlu olduğu, kaynağını yine ondan sağlayacağı doğaya zarar vermemelidir. Halk için toplumsal bir bilinç aşılmalı, bellekte tarihi, sosyal, mimari kültür birikimine sahip çıkılması gerektiği vurgulanmalıdır. Doğal alanların, tarihi çevrelerin korunmasına yönelik yönetmelikler hazırlanmalı ve sıkı bir şekilde uygulanmalıdır.

6. Konutlarda bahçe, balkon, teras, zemin terası, kış bahçesi yapılarak yeşil alan bırakılmalı, sebze, meyve, çiçek ekebilmek; toprağa dokunabilmek için küçük de olsa ziraat alanları oluşturulmalıdır. Gelişen teknolojik imkanlar enerji verimliliği adına doğal kaynaklar minimum seviyede maksimum verimle kullanılabilir. Konutlarda iç-dış yalıtım sağlanarak ısı ve işitsel konfor sağlanmalıdır.

7. Mekân organizasyonları ve plan şemaları kullanıcı profiline bağlı olarak şekillenmelidir. Odalar arası ortak mekanlar yer almalı, aile bireylerinin birlikte zaman geçireceği alanlar, misafirlerin ağırlanabileceği geniş salonlar bulunmalıdır. Pişirme ve depolama alanları birlikte çözülmeli, esnek ve kullanımı kolay mahaller üretilmelidir. Günlük iş ve okul hayatında yorulan aile bireyleri evlerine geldiklerinde ayrıca yorulmamalı, aksine evleri onların bedenine ve ruhuna iyi gelmelidir. Mekanlarda insan ölçeğine dikkat edilerek modern konut kullanıcılarının beklentileri düşünülmalıdır. Daha geniş, ferah, yüksek tavanlı yapılar talep ediliyorsa oran-orantı sisteminde değerlendirilip kapısı, penceresi, mobilyası, açıklıkları birlikte ele alınarak uygun bir mimari oluşturulmalıdır.

8. Kaynağı yaşam olan mekanlar cepheye yansımalıdır. Katlarda işlevi olan çıkımlar oran ve orantı çerçevesinde yapılmalı, estetiği bozacak gereksiz ölçülerden ve biçimlenmelerden kaçınılmalıdır. Kat sayısı, malzeme, çevredeki yapıların durumu, doğal unsurlar göz önünde bulundurularak cephe formları ve yapı kabuğu oluşturulmalıdır. Modern teknoloji sayesinde çok yüksek katlı inşa edilen konutlarda sırf geleneksel mimariyi yansıtmaya çalışmak adına cephede çıkımlar, ağır beton malzemenin, işlevsiz

yalnızca görsel amaçlı kullanılan payandalar yapılmamalıdır. Yine katlı yapıların yalnızca yola bakan ön cephesine yapılan kaplamalar da niteliksizdir, yaşamsal bir dayanağı yoktur ve görsel konforu bozmaktadır. Bugün malzemeler, teknikler, teknolojiler, fiziksel fonksiyonlar değişmiştir. Mekân organizasyonu ve konfor koşulları hala varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle kaynağı yaşam olmayan mekânsal biçimlenmeler taklit olarak kalacak, geleneksel değerleri yansıtmayacak ve kimliksiz konut yapılarına eklenecektir.

Mimari kültürel yaşamın bir ifadesidir. Yaşadığımız bu coğrafyadaki evlerin yüzyıllar boyunca “Geleneksel Türk Evleri” diye anılmasını sağlayan tüm bu mimari değerler, modern çağda da bize ait olan ve bizim ihtiyaçlarımız doğrultusunda evrensel teknolojiler kullanılarak inşa edilen konutlarda yaşatılmalıdır. Son olarak bu çalışmadan elde edilen verilerin ve bulguların başta Bursa’daki konut mimarisinde geleneksel değerlerin doğru uygulanması için katkı sağlaması ve bu uygulamalar sonucunda “Modern Türk Evi” denince akıllarda bir kimlik bırakması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Acay, F. 1997.** Bursa örneğinde kentleşmenin yeşil dokusu üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, F. 2011.** 17. ve 18. yüzyıl Bursa evleri yapı çözümlemesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aksoy, F. 2013.** Bursa’da geleneksel konutlar.
<http://bursadazamandergisi.com/makaleler/bursada-geleneksel-konutlar-433.html> (Erişim tarihi: 11.11.2020).
- Anonim, 2011.** Ev. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ev> (Erişim tarihi: 12.01.2021).
- Anonim, 2017.** Bursa’nın tarihi. <https://www.bursa.com.tr/bursanın-tarihi> (Erişim tarihi: 25.01.2021).
- Anonim, 2019.** Bursa ili genel bilgiler. Tarihçe <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/TR-70230/tarihce.html> (Erişim tarihi: 13.04.2019).
- Anonim, 2020.** Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlüğü. Yerel kelime anlamı. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 17.09.2020).
- Anonim, 2020.** Tahtakale’de sokak dokusu ve çarşı.
<http://www.eskiturkiye.net/3278/eski-bursa> (Erişim tarihi: 21.01.2021).
- Anonim, 2021.** Evrensel. <https://kelimeler.gen.tr/evrensel-nedir-ne-demek-115808> (Erişim tarihi: 12.01.2021).
- Anonim, 2021.** Diplomasız ustaların mimarlık dehası: Türk evi.
<https://emlakkulisi.com/diplomasiz-ustalarin-mimarlik-dehasi-turk-evi/278391> (Erişim tarihi: 13.01.2021).
- Anonim, 2021.** Genel süreç. <https://toki.gov.tr/talep-org-genel-surec> (Erişim tarihi: 26.01.2021).
- Anonim, 2021.** İznik TOKİ. <https://www.iznikrehber.com> (Erişim tarihi 23.01.2021).
- Anonim, 2021.** TOKİ Yerel uygulamalar.
<https://www.toki.gov.tr/AppResources/UserFiles/files/yerel-mimari-katalog.pdf> (Erişim tarihi: 28.01.2021).
- Anonim, 2021.** Geleneksel kelimesi. <https://www.turkcebilgi.com/geleneksel> (Erişim tarihi 28.01.2021).
- Atik, D., Erdoğan, N. 2007.** Geleneksel konut mimarlığını etkileyen sosyokültürel faktörler: Edirne’de Şinasi Dörtok evi. *Trakya University Journal Science*, 8(1): 21-27.
- Atsız, H.N. 1970.** Aşıkpaşaoğlu tarihi. Editör: Yılmaz, Z., Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul, 91 s.
- Atsız, H.N. 2016.** Edirneli Oruç Beğ tarihi. Kervan Yayınları, İstanbul, 135 s.
- Balçı, P. 1991.** Türk evini korumada uygulanacak yöntemler. Türk Halk Mimarisi Sempozyumu, Kültür Bakanlığı Yayın Evi, Ankara, s. 31-32.
- Baykal, 1947.** 1854 Zelzelesi ve tahribatı. *Uludağ Dergisi*, Sayı 83: 17-19.
- BBB, 2012.** Doğanbey TOKİ. <https://www.bursa.bel.tr/doganbey-yeni-cazibe-alani/haber/11119/?bolum=bulten-iptal> (Erişim tarihi: 22.01.2021).
- Bektaş, C. S. 1996.** Türk evi. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bektaş, C. S. 2001.** Halk yapı sanatı. Literatür Yayınları, İstanbul, 52 s.
- Bertram, C. 2012.** Türk Evini Hayal Etmek. Çeviri: Ratip, M. ISBN: 9789750511035.
- Biröl, G. 2006** Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, *Megaron Dergisi*, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Yayını, Ekim 2006: 3-16.

- Bozdoğan, S. 2002.** Modernizm ve Ulusun İnşası. Metis Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, S.G. 2013.** 9.Yüzyılda Osmanlı konut mimarisinde iç mekân kurgusunun Safranbolu evleri örneğinde irdelenmesi, *Journal of the Faculty of Forestry*, 62(2):37-70.
- Cansever, T. 1999.** Osmanlı Şehri, Osmanlı C:5, Yeni Türkiye Yayınları, Ed. Güler Eren, Ankara. 509-527 s.
- Çetin, Y. 2008.** Osmanlı konut mimarisinde cihannümalar (seyir köşkleri). *Sanat Tarihi Dergisi* Sayı: XVII: 43-58.
- Davulcu, M. 2016.** Polatlı yöresinde halk mimarisi geleneği ve yapı sözlüğü, IV. Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu, 29 Eylül-01 Ekim 2016, Hacettepe Üniversitesi ve Kazan Belediyesi, Ankara.
- Davulcu, M. 2008,** Anadolu’da konut ve ev, Uluslararası Kırsal Yaşam, Kırsal Mimari Sempozyumu, Ekim 2012, Bursa.
- DB Architects Ekibi, 2021.** Hamitler’de modern konut uygulaması. <http://www.dbarchitects.com.tr/bursa-guzelbiryer/> (Erişim tarihi: 20.01.2021).
- Demirağ, B. 2013.** Mudanya Tahir Paşa Konağı başoda. Bursa’da zaman dergisi, <http://bursadazamandergisi.com/haberler/300-yillik-tarihi-miras-tahir-pasa-konagi-2138.html> (Erişim tarihi: 25.01.2021).
- Dostoğlu, N. 1995.** Modern sonrası mimarlık anlayışları, *Mimarlık*, Sayı 263: 46-50.
- Dostoğlu, N. 2001.** Osmanlı döneminde Bursa. 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl bursa fotoğrafları. Akmed Yayınları, İstanbul, 221-229 s.
- Dostoğlu, N.** Bursa’da geçmişten günümüze kentsel ve mimari değişim. *Osmangazi Belediyesi Hisar Dergisi*, Eskinin Bursa’sı sayısı, 20-25 s.
- Dovey, K. 1985.** Home and homelessness in home environments. Springer US, 33-64 pp.
- Dumont,P., Georgeon,F. 1999.** Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri. Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Durmuş, E. 2019.** Bursa'da erken dönem Osmanlı Mimarisi'nde Kemer, *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Düzbakar, Ö. 2008.** 17.yüzyıl Bursa şer’iyye sicillerine göre konut ve konut terminolojisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*: 14,13 s.
- Eldem, S. H. 1968.** Türk evi plan tipleri. İTÜ Mimarlık Fakültesi, Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Eldem, S. H. 1984.** Türk evi Osmanlı Dönemi. Cilt 1, İstanbul, 43 s.
- Fayda, M. 1996.** Asr-ı saadette gelenek ve yenileşme, İSAM Yayınları, İstanbul, 17 s.
- Fayda, M. 1996.** Asrı saadet döneminde gelenek ve yenileşme. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, I. Kutlu Doğum Sempozyumu, 1996 İstanbul, 17-18 s.
- Gögebakan, Y. 2015.** Karakteristik bir değer olan geleneksel Türk Evi’nin oluşumunu belirleyen unsurlar ve bu evlerin genel özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, Cilt (1): 41-55.
- Gülsever, F. 2006.** Konut sorunu, modernleşme ve Arap sermayesi. <https://v3.arkitera.com/hl1749-konut-sorunu-modernlesme-ve-arap-sermayesi.html> (Erişim tarihi: 12.12.2020).
- Gürfidan, A. 2006.** Safranbolu evlerinde kullanılan kerpiç malzemenin yüksek fırın cürufu ile iyileştirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Güzer, C.A. 2002.** Konut Üzerine Denemeler. Mimarlar Derneği
- Hasol, D. 1990.** Ev. Ansiklopedik mimarlık sözlüğü. Yem Yayınevi, İstanbul, 184 s.

- Henket, H.J. 1998.** “Has the modern movement any meaning for tomorrow?”, Konservierung der moderne, ICOMOS Hefte Des Deutschen National Komitees XXIV, München, 22- 25pp.
- Jeanniere, A. 1994.** Modernite nedir? (Çev. Küçük, T.N.) Modernite versus postmodernite (Küçük, M.), Vadi Yayınları, Ankara.
- Kanar, M. 2000.** Cihannüma. Farsça-Türkçe sözlük, İstanbul, 401 s.
- Kaplanoğlu, R. 2021.** Bursa'nın kentsel gelişmesi
https://www.bursa.com/wiki/Bursanin_Kentsel_Gelisimi (Erişim tarihi 20.01.2021).
- Kaplanoğlu, R. 2020.** Bursa'da mahallelerin kuruluşu
https://www.bursa.com/wiki/Bursada_Mahallelerin_Kurulusu (Erişim tarihi: 30.12.2020).
- Kaplanoğlu, R. 2003.** Doğal ve anıtsal eserleri ile Bursa. Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2003 14 s.
- Kaplanoğlu, R. 2021.** Bursa evlerinin özellikleri
https://www.bursa.com/wiki/Bursa_Evlerinin_Ozellikleri (Erişim tarihi: 12.01.2021).
- Kaplanoğlu, R. 2021.** Bursa Kemeri ve Bursa anıtlarının tekniği.
https://www.bursa.com/wiki/Bursa_Kemeri_Ve_Bursa_Anitlarinin_Tekniği (Erişim tarihi: 28.02.2021).
- Kaplanoğlu, R., Elbas, A. 2006.** Hisar bölgesi Osmangazi mahallesi, Osmangazi Belediyesi.
- Kaplanoğlu, R., Elbas, A. 2006.** Kavaklı mahallesi, Osmangazi mahallesi, Osmangazi Belediyesi.
- Kaplanoğlu, R., Oğuzoğlu, Y. 2010.** Bursa'da teknoloji tarihi. Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Bursa.
- Kaplanoğlu, R., Oğuzoğlu, Y. 2010.** Yapı ustaları ekonomik değerler. 112 s.
- Kıraş, S.N. 2010.** Bursa'da ipek üretiminin yöresel konut mimarisinde mekân biçimlenmesi ve mekân organizasyonları üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kızılcılık, S. 1994.** Postmodernizm: ‘modernlik projesine’ bir başkaldırı. *Türkiye Günlüğü*, (30):9-105
- Kortan, E. 1991.** Modern ve post modern mimarlığa eleştirisel bir bakış. *Yapı*, (111): 34-42.
- Kostof, S. 1987.** America by design. Oxford University Press, New York, 7 s.
- Kuban, D. 2000.** Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu kuram ve uygulama. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Küçükerman, Ö. 1973.** Anadolu'daki geleneksel Türk evinde mekân organizasyonu açısından odalar. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.
- Küçükerman, Ö. 2007.** Kendi mekanının arayışı içinde Türk Evi. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.
- Larousse, M. 1990.** Meydan Larousse büyük lügat ve ansiklopedi, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat, İstanbul, (1,4.):441-886 s.
- Lawrence, R. 1985.** Home environments, Editors: Altman, I., Werner, C. A more humane history of homes. Research methods and application.
- Markoç, İ. 2012.** Bursa'nın kentsel gelişimi ve konut üretimi. *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa Uludağ Üniversitesi Yapı Bilgisi Anabilim Dalı, Bursa.
- Mutluay, S. 1992.** Türkiye konut piyasasının analizi ve alternatif konut finansman modelleri. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 89 s.

- Orrel, A., McKee, K., Torrington, J., Barnes, S., Darton, R., Netten, A., Lewis, A. 2013.** The Relationship between building and residents quality of life in extra care housing schemes. *Health and Place Journal*, (21): 52-64.
- Ortaylı, İ. 2008.** Türkiye teşkilât ve idare tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara.
- Osmangazi Belediyesi, 2018.** Somuncu Baba evi.
<http://www.osmangazi.bel.tr/tr/proje/somuncu-baba-evifirini-ve-kultur-merkezi> (Erişim tarihi: 02.01.2021).
- Özlük, S. 2014.** Türkiye’de konut sektöründe talep ve arzı belirleyen faktörler. *Doktora Tezi*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Pamukçuyan, K. 1986.** Bursa’nın 1855 yılı büyük depremi, *Tarih ve Toplum*, İstanbul 1968, VI, (31):25.
- Rapaport, A. 1969.** House form and culture paperback. 1 January 1638.
- Saygılı, R. 2015.** Bursa il haritası
http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari.html (Erişim tarihi: 30.12.2020).
- Sözen, M. 1996.** Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şener, S.Y. 1997.** XIV. Yüzyıl, Bursa Yapılarında Erken Osmanlı Duvar Örgüsü. *Türk Etnografya Dergisi* (20) 193 s.
- Şimşek, H.K., Taş, M., Taş, N. 2019.** Geleneksel evde mimari değerler: Bursa örneği. Kent, İnşaat ve Ekonomi Kongresi, 2-3-4 Mayıs 2019, Gaziantep, Türkiye.
- Tekeli, İ. 1998.** Türkiye’de cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. 75 yılda değişen kent ve mimarlık. Editör: Sey, Y. Türkiye İş Bankası- Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını. İstanbul. 1-24 s.
- Tekeli, İ. 2001.** Modernite aşılırken kent planlaması. İmge Kitabevi, Ankara.
- Tekeli, İ. 2001.** Tasarım, Mimarlık ve Mimarlar.
- Tognoli, J. 1987.** Residential environments. Handbook of environmental psychology, Plenum Publication, New York.
- Tomsu, L. 1950.** Bursa evleri. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayıncılık. İstanbul.
- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.** Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme. ISBN: 975-7306-12-6
- Uzer, E. 1931.** Tophane Ordu Evine çıkan yokuş ve evler
- Y.E.M. 2003.** Türk yapı sektörü raporu. *Yapı, Mimarlık, Kültür ve Sanat Dergisi Eki*, (264): 31.
- Yeniçeri, Y. 2016.** Değer tanımı ve tasnifi, Doküman analizi ödevi, İstanbul.
- Yenişehirlioğlu, F. 1989.** XIV- XV. yüzyıl mimari örneklerle göre Bursa kentinin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimi. IX. Türk Tarih Kongresi 21-25 Eylül 1981 (3): 1345-1352, Ankara.
- Yüce Doruk Koleksiyonu, 2020.** Halkevinin düzenlediği bisiklet yarışı.
http://www.bursadakultur.org/koskler_bursa.htm (Erişim tarihi: 30.12.2020)